KUR'AN-I KERİM TARİHİ

KUR'AN-I KERİM TARİHİ

Giriş

Kur'an'ın Yazarı

1. (Tam olarak okuma anlamına gelen, Arapça "el-Kur'an" diye ifade edilen) Kur'an, Müslümanların kutsal kitabıdır, ki Müslümanlar onu, Allah'ın "yaratılmamış kelâmı" olarak değerlendirirler. Seçip gönderdiği Elçi'sine, halkına tebliğ etmesi için onu vahyeden "dünyaların RabbY'dir. Bir Müslüman'a, Hz. Peygamberin bu Kitap'ın yazan olduğunu söylemekten daha büyük bir hakaret olamaz; çünkü (Orta Çağ Fransızla-rı tarafından adı Mahomet diye bozulan) Hz. Muhammed, yalnızca mesajı iletme görevlisidir, ki ona kendiliğinden ne bir şey eklemiş, ne de ondan kendi isteğiyle en küçük bir şey çıkarmıştır.
2. Bu, Allah tarafından vahyedilmiş bir Kitap'tır, bir Mesaj'dır.[1]

Vahiy

3. Yalnızca, bir tek olan Allah'a inanmakla kalmayan, ama aynı zamanda yasalarını da O'na nispet eden var ye dayalı dinler, vahyin anlamı konusunda aralarında biraz farklılık gösterirler. Vahiy kavramı onlarda iki temel anlayışa indirgenmiş gibi gözüküyor: Allah, mesajını -ya bir melek aracılığıyla ya da direkt olarak ilham yoluyla elçisinin ruhuna gönderir, ya da Allah, bir insanda somutlaşır- ve böylece onun diliyle konuşur, onun eliyle iş görür ve onun kalbiyle arzu eder.
4. Madem ki, Zerdüşt'ün Galaları, Hind Brahmanlarmm Asar-va-Veda adını taşıyan kutsal kitabında anılmıştır, öyleyse iran'da ortaya çıkan Zerdüşt'e göreli bir eskilik atfetmek gerekir. Bu şahsa göre, "Herkesçe kabul edilebilir yasaları yürürlüğe koyabilmek için, Allah'ın bir elçisinin olması gereklidir, insanlar birbirlerine bağlı yaşarlar ve tanrısal yasalara ihtiyaçları vardır. Herkesin boyun eğmesi için, yürürlüğe konulmuş sözkonusu bu yasaların vahyedilmesi zorunludur." Zerdüşt, meleklere inanır ve tannsal mesajın şu üç şekilde vahyedilebileceğini belirtir: Rüyada, uyku ile uyanıklık arasında, uyanık iken.
5. Brahmanlar da, Sruti denilen vahyedilmiş kitaplara inanırlar. Bunlar arasında Eski Yazılar (Purâna) ve Bilim Yazıları (Veda) bulunur. Onlar, "Avatar" ya da "Allah'ın insanlarda somutlaşması" anlayışına sahiptirler.
6. Budist anlayış da vahye dayanmış gibi gözüküyor: İnsanın, düşünme ve benliğini öldürme yoluyla, kendini arındırması gerekir; işte o zaman, gerçek marifet, ruha vahyedilir.
7. Yahudilere göre, Allah (Hz. Musa'ya) kâh doğrudan doğruya, kâh mesajı taşıyan bir aracı melek vasıtasıyla konuşur.
8. Hristiyanlarda, sorun karmaşıklaşır. Bunun ilk nedeni şudur: Hristiyan mezheplerin büyük çoğunluğu Allah sözünün, Isa-Mesih şeklinde ete ve kana dönüştüğüne inanır; ikincisi de, vahiy veya ilham kavramı diğer dinlere göre daha geniş bir anlam kazanmıştır: Hatta, Hz. İsa'nın, azizler tarafından ka-

leme alınmış biyografileri[2] bile, en azından Katoliklerce vahyedilmiş kitaplar olarak kabul edilir. (Protestanlar, onlara bu özelliği tanımazlar.)

9. Bu soruşturmayı daha ileri götürmeden, Müslümanların vahiy ilham anlayışından sözedelim:

10. Allah, aşkındır ve her türlü beşerî algıların ötesindedir. Bununla birlikte O, insana şah damarından daha yakındır (50/Kaf, 16). Boyun eğilmesi gereken O'dur. Rahmetiyle, zaman zaman her toplumdan, tanrısal mesajı vahiy yoluyla alıp halklarına iletmek için bazı insanlar seçmiştir. Allah, semavî elçileri, yani melekleri, özellikle de büyük melek Cebrail'i (kelime anlamı, "Allah'ın kudreti"dir) Allah'ın vahyini insan elçiye, Peygamber'e götürmek için görevlendirir.[3]

11. Hz. Muhammed, değişik vesilelerle sahabilerine bizzat şöyle demiştir: "Vahiy değişik tarzlarda gelir. Bazen Cebrail insan şekline girer ve benimle bir insanın konuştuğu gibi konuşur. Bazen kanatlan olan özel bir varlık olarak görünür ve bana dediklerinin tümünü aklımda tutarım. Bazen de, kulaklarımda bir çanın çalmışı gibi bir şey duyarım işte sınavların en zoru budur- ve bu kendinden geçme durumu geçer geçmez, belleğime çakılmış gibi her şeyi eksiksiz bir biçimde hatırlarım."

12. Sahabileri de bu konuda şunu aktarırlar: "Hz. Peygamber'e vahiy geldiği zaman, en soğuk günde bile terlerdi. [4] Bir başka sahabi der ki: "Hz. Peygamber öyle ağırlaşırdı ki, eğer vahiy, deveye binmiş bir ana rastlamışsa, manevî ağırlığa dayanamayan deve çökmeyi yeğlerdi. Eğer kendini ayakta kalmaya zorlarsa, bacaklan bükülür ve neredeyse kırılacaklarından endişe edilirdi. [5] Bir diğer sahabi şunları belirtir: "Bir gün O'nun yanında bulunuyordum. Odadaki kalabalığın çokluğu nedeniyle onun uyluk kemikleri benim kemiğimin üzerine değiyordu. (Odanın toprak tabam üzerinde bağdaş kurarak veya diz çökerek oturulmuştu.) Birdenbire ona vahiy gelmeye başladı ve ben öyle bir ağırlık hissettim ki, neredeyse uyluğumu kıracak gibi oldu. Allah'a yemin ederim ki, eğer Allah'ın Elçisi söz konusu olmasaydı, acıdan feryadı koparırdım ve bacaklarımı çekerdim.[6]

13. Bazen Hz. Peygamber, sırtüstü uzanır ve yüzü bir örtü ile örtülürdü. [7] Fakat bu durum oldukça nadirdi. Genellikle, yerinde dururdu; oturmuş, hareketsiz beklerdi, O'nu bir kendinden geçme durumunun kapladığı görülürdü; ama, kısa bir süre sonra, normal durumuna dönerdi. [8]

14. Cebrail, ancak Hz. Peygamber'in ruhsal ve dinsel saflık durumunda görünüyordu. Hz. Muhammed'in ilk eşi Hz. Hatice şunları aktarıyor: [9] "Peygamberliğinin başında, bana meleğin kendisim ziyaret ettiğini anlatınca, ona dedim ki: 'Bundan sonraki ilk ziyaretinde bana haber verebilir misin?' Bir gün bana dedi ki: İşte göründü!' Ben, Muhammed'e sağıma oturmasını söyledim, sonra sordum: 'Onu görüyor musun?' O, 'Evet' dedi. Bunun üzerine, sol tarafıma, önüme ve arkama oturttum ve her defasında aynı soruyu sordum, aynı cevabı aldım. En sonunda eşimi kollarımın arasına aldım ve o birdenbire şöyle dedi: 'Hayır, artık onu göremiyorum.' O zaman anladım ki, gelen gerçekten bir melekti. Çünkü Şeytan olsaydı, aile mahremiyetimiz sırasında bizden asla ayrılıp gitmeyecekti."

15. Kur'an, bütünüyle bir anda vahyedilmemiştir. Aksine, yirmiüç yıl içinde (609-632) parça parça inmiştir. -Muhammed, 569 yılında doğmuştu.- Bu durum islâm hukukçuları için büyük bir önem taşır: Her vahiy tam da ihtiyaç duyulduğu anda ve somut bir problemi çözmek için gelirdi. Eğer, daha çok miras hukukunun sözkonusu olacağı bir vefat esnasında, ceza hukukuyla ilgili bir vahiy gelseydi, bu çok anlamsız olurdu!

16. Elimizde bulunan Kur'an metni, herbiri değişik uzunluktaki 114 sûreye ayrılmaktadır. Sûreler her zaman bir anda inmemişlerdi; bu parça parça inişte, bazen birden fazla sûre bir tek vahyin konusu olabiliyordu. Bunlar, bizzat Hz. Peygamber'in direktifleriyle yazıya geçiriliyordu. ileride bu konuya yeniden döneceğiz. Bu şekildeki yazıya geçirme hareketi, Hz. Peygamber'in bütün peygamberlik hayati boyunca sürmüştür ve tamamı Hz. Peygamberin bizzat kendi dönemine dayanır: Vefatından sonra vahiy durdu ve toplum da ona bir şey ekleme veya yürürlükten kaldırma hakkına sahip değildi. [10]

Kur'an ve Hadis veya Sünnet

17. Kur'an'ın diğer yönlerinden söz etmeden önce, Kur'an ile Hadis (diğer bir deyişle Sünnet) arasındaki farkı söz konusu etmek yararlı olacaktır.

18. Kur'an'a göre (53/Necm, 3-4) "Muhammed kendi tutkularına göre hiçbir şey konuşmaz. Hepsi, vahyedilenden bir vahiyden başkası değildir." Bu ve benzeri âyetlerden hareketle, Hz. Peygamber'in kişiliği İslâm'da özel bir önem kazanmaktadır. Çünkü, değil yalnız söyledikleri, hatta yaptıkları ve görüp de ses çıkarmadığı davranışları bile toplumu için sonsuza dek bir yasa olur.

19. Ama Hz. Muhammed'in bizzat kendisi, toplumuna bildirdiği şeyler arasında bir ayırım yapıyordu: Bazı mesajlar için "Bu Allah'tandır" diyordu; bazen de bir vahiy beklerken, bizzat kendisi sağduyusunu kullanarak "Bir karar çıkartma çabasına" girişirdi. Öyle durumlar oldu ki, Allah, Hz. Peygamber tarafından alman kararı onaylamadı ve toplumu Allah'ın iradesini çiğnemesin diye derhal bu kararı düzeltici bir vahiy geldi. Öyleyse Allah Elçisi'nin insanlar karşısındaki kişiliği ile Hz. Muhammed'in özel kişiliği arasında net bir ayırım vardır. Bununla birlikte, bu ayırım, çok büyük bir önem taşımaz. Çünkü, eğer, Hz. Muhammed'in özel inisiyatifi bir vahiy tarafından yürürlükten kaldırılmasaydı, o zaman top-

lum, Hz. Peygamber'in Allah tarafından onaylanan özel bir kanaatinin mi, yoksa esas itibariyle vahye dayanan bir şeyin mi sözkonusu olduğunu bilme imkanına sahip olamazdı.

20. Ayrıca, vahiy Hz. Muhammed tarafından çok net iki kısma ayrılmıştır: Bazı durumlarda derdi ki: "Bu Allah kalındandır. Onu yazınız ve günlük namazlarınızda okumak için ezberleyiniz -ve bu Kur'an'dir.-" Diğer bazı durumlarda ise, şöyle buyururdu: Şunu yapın. Ya da hiçbir şey demeden ve yazılmasını da istemeden o şeyi bizzat kendisi yapardı. İşte, namazlarda okunan vahiy (vahyü metlûv) ile okunmayan vahiy (vahyü gayri metlûv) arasındaki fark bundan ileri geliyor. Bu ikinci kısma girenler, genellikle Hz. Peygamber'in hareket, iş ve tutumlarına (hatta onun "özel" inisiyatiflerine) ilişkin anlatılanlar, ayrım yapılmaksızın "Hadis" ya da Sünnet diye adlandırılır.

21. Hadis" söz anlamına gelir; Sünnet ise hareket ve davranış anlamına. Burada her ikisi birlikte söz konusudur. Ama, Arap dili, bir kimsenin hem söz, hem de davranışlarını birlikte belirten bir kelimeye sahip olmadığı için, burada her iki kelime aynı anlamda kullanılır. (Bununla birlikte Hadis'in diğer bir çeşidi daha vardır. Bazen Hz. Peygamber, "Allah diyor ki..." derdi. Ama, bu söylediklerinin Kur'an'a yazılmasını emretmezdi. işte bu Hadis türüne, "Kudsî Hadis", yani, "Kutsal söz" adı verilir.)

22. Kur'an ve Hadis, teorik olarak, toplum açısından aşağı yukarı aynı değere sahiptir. Bir inanan başka türlü nasıl düşünebilir ki? Çünkü, bizzat Kur'an sürekli olarak şunu veya benzeri ifadeleri tekrar etmektedir: "Elçi'nin size verdiğini alın ve sizi sakındırdığından sakının." Ama bu konuda kanıtlama probleminden kaynaklanan bir farklılık söz konusudur. Hz. Peygamber devrinde yaşayan birisi için, bu konuda, herhangi bir problem söz konusu değildi. Ama daha sonraki dönemlerde, Kur'an ve Hadis'in korunması farklı serüvenlere sahip olduğu için, Hz. Muhammed'e nispet edilen bir hadisin doğru olup olmadığı araştırılır. Eğer doğru ise, onu uygulamak gerekir.

23. Hz. Muhammed, Kur'an'm yazılmasına bizzat kendisi özen göstermiş, ama hadisin yazılmasına özen göstermemiştir. Sünnet tamamen sahabilerinin özel belleklerine dayanmaktadır. Bunun, onların özel kapasitelerinden başka bir ölçütü de yoktur. Abdullah ibn Amr [11] ve Enes ibn Malik[12] gibi bazı sahabileri, Hz. Peygamber daha hayatta iken onun söz ve davranışlarına ilişkin olarak belleklerindeki bilgileri yazmaya başlamışlardır. Başkaları ise, bu ihtiyacı ancak Hz. Peygamber'in vefatından sonra duymuşlardır, Üçüncü bir grup ise, bildiklerini, öğrencilerine sözlü olarak aktarmışlardır. Veya Hz. Peygamber dönemine ait bir olay araştırılırken, o zaman birisi çıkıp o problem için kesin olayları hatırlıyordu.

İkinci kuşakta, ezberlenen şeyler karıştırıldı; ama onlar, yine de, hadis ve haberlerin asılları ve kaynaklan konusundaki bilgileri korudular. Sonraları ise, ravilerine, konularına ve benzeri özelliklerine göre oluşan daha geniş hadis kolleksi-yonları kaleme alındı. Kişiler tarafından aktarılan her hadisin gerçek olup olmadığını bilmek, kronolojik tarihi belirlemek, böylece aynı deredece sahih olan iki hadisten hangisinin yargısının ortadan kalkmış, hangisinin diğerinin yargısını ortadan kaldırmış olduğunu, ya da onu belli olayla sınırlandırdığını bilmek... vs. için Hadis eleştirisi ilmi geliştirildi.

24. Veda Haccı sırasında, Hz. Muhammed, yüz kırk bin kadar Müslüman'a seslendi. Buna bakarak, o dönemdeki Müslümanların sayısı hakkında bir fikir sahibi olunabilir. Klasik İslamî dönem hakkında uzmanlaşan bir zatın bize kesin bir ifadeyle belirttiğine göre, Hz. Peygamber'in bu yüzbinlerce sahabisi arasından, yüzbini aşkın kişi, Hz. Peygamber hakkında az veya çok sayıda hadis aktarmıştır.[13]

25. Hadis kitaplarının sayısı çoktur. Buharî, Müslim, Tirmizî, Ebu Davud, Nesaî ve îbn Mâce, - özellikle de ilk ikisi - tarafından hazırlananlar İslâm toplumu bünyesinde en büyük güveni kazanmışlardır. Bize kadar ulaşan en eski Hadis kitabı ise, Ebû Hüreyre'nin (v. 58. H.), öğrencisi Hemmân bin Münebbih'e (v. 101. H.) bıraktığı Sahî/e'sidir. Bu da, Buharî, Müslim ve sonraki dönemlerde yaşayan hadis toplayıcısı yazarların eserlerindeki verilerin eşsiz sahihliğini kanıtlamaktadır.

26. Buharî'nin, "Abdurrazzak'dan, o da Ma'mer'den, o da Hem-mâm'dan, o da Ebu Hüreyre'den naklettiğine göre, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğine ilişkin şu hadîsi Ahrned b Hanbel'den aldım" deyişini düşünelim. II. Dünya Savaşı'nın sonundan beri, Hemmâm'm, Ma'mer'in ve Abdurrazzak'm eserlerinin elyazma nüshalan bulunmuştur,- Ahmed b. Han-bel'in eseri de çoktan beri bilinmektedir. Buharî'den önceki kaynaklarda araştırma yapılırsa, görülür ki Buharî ne yalan söylemiştir, ne de kendi döneminin basit folklorunu toplamıştır: O, yazılı ve kesin kaynaklara dayanmaktadır. [14]

Kur'an'ın ve Kitab-ı Mukaddessin Üslûpları

27. Az önce ifade ettiğimiz gibi, Kur'an, Allah'ın her devirde elçiler ve peygamberler gönderdiğini ve onlara yasalar, yazılı yargılar ve kitaplar vahyettiğini ısrarla belirtiyor. Kur'an, Hz. İbrahim'in Sahifeler'inden, Hz. Musa'nın Sahifeler'inden (veya Tevrat'tan), Hz. Davud'a verilen Mezamir'den ve son olarak da Hz. İsa'ya verilen incil'den özellikle söz ediyor. Bir başka yerde, "Eskilerin Kitapları"

ifadesi geçmektedir ki, bu Zerdüştîler, Brahmanlar vs. nezdindeki kitaplara bir kutsallık tanınabilme imkanını vermektedir. Ancak bizim bu kitaplardan herhangi birine, bu vasfı kesin olarak vermemiz mümkün değildir.

28. İsraillilerle ilgili kitaplar konusunda Kur'an, sadece Hz. Mû-sâ'nın Sahifeler'ine ("Suhuf-u Musa", "Tevrat") ve Hz. Davud'un Mezamir'ine (Zebur) gönderme yapar. Eski Ahit'in diğer kitaplan ise, Kur'an için ancak teorik bir önem ifade eder. [15]

Kitab-ı Mukaddes'in Üslûbu

29. Kitab-ı Mukaddes, bir homojen doktrin bütünlüğü taşıdığı için "Kitap[16]adına lâyık bulunmaktadır. Gerçekte Kitab-ı Mukaddes, değişik dönemlerde yaşamış, farklı üslûplara sahip yazarlara ait kitaplardan meydana gelmektedir. Taşıdığı imzanın şöhret ve itibarından yararlanmayı isteyen birçok kişi, bazen belli bir yazarın adına birden fazla kitap yazmış bulunmaktadır, içerisinde tarihsel kitaplar, dinsel ve politik söylevler, saf dualar, hikmet kitapları, felsefî diyaloglar ve yasa metinleri yer almaktadır, ilhama mazhar tarihçi, "Musa" imzasını kullanmakta veya hiç imza kullanmamaktadır. Bilge bir kimse, "Süleyman" imzasını kullanmakta; kehanet sahibi biri, eğer kendi ilham damarında Büyük Işaya'yı hissediyorsa, gönüllü olarak "İşaya" imzasını atabilmektedir. Çok eski devirlerde yaşamış, kendi kitaplarını çok önemli sayan ve ayrıntılı bir rapor bırakmış birkaç yazar (Esdıas, Nehe-mie, Zorobabel) bir yana bırakılacak olursa, Kitab-ı Mukaddes yazarları, genellikle söyledikleri şeyin arkasına çekilerek kendilerini gölgede bırakmışlardır. Ancak Hz. Isa'nm tarzı farklıdır. Hz. Isa, yazmaz, sürekli konuşur. Her ne kadar peygamberler gibi sırf sembolik hareketler yapmasa da, bütün hareketlerine sembol değerini verir: Onun kişiliği görevinden ayrı görünmemektedir.

30. Kur'an'ın yazarı değil, sadece aktarıcısı olan Hz. Muham-med'in tarzı, İsrail peygamberlerinin tarzından çok Hz. İsa'nın tarzına yakındır. O Isa ki, aynı anda hem Musa, hem de Yeşu olarak görünmektedir. Fakat Kur'an'ın kendisi ne incil'e, ne de Eski Ahit'in herhangi bir kitabına benzer. Hz. Mu-hammed'in hayatının her aşamasında vahiy gelir. Vahyi, hemen o anda insanlara bildirmesi gerekiyordu. Çünkü, Allah tarafından herhangi bir yasa koymanın, belli bir tarihsel öyküyü hatırlatmanın, belli bir uyarıda bulunmanın, belli bir duanın yapılmasını istemenin tam zamanıdır. Hz. Peygamber de o ânı ne öne almalıdır, ne ertelemelidir, ne de inen mesajı ele alarak edebî bir metin haline getirmelidir. Bu, söz söyleme mantığı açısından çok kötüdür. Çünkü iç bağlantı, ancak bu şekilde daha iyi ortaya çıkar. Öyküler, ayrıntılı bir şekilde anlatılmamış, ancak, hemen özüne gelinecek şekilde hatırlatılmıştır. Hatta eğer bir cümlenin tamamlanması gerekmiyorsa, pekâlâ bu, olduğu gibi kalmıştır! Çünkü, zaman sınırlı ve ihtiyaç ivediydi.

31. Buna karşın, dikkati uyandırmak ve belleği korumak gerekir. Âyetler böylece oluşmuş ve her âyetin sonundaki ses uyumu veya ahenk meydana gelmiştir.

32. Yine bu nedenledir ki, Kur'an'ı, Kitab-ı Mukaddes'in, ne Yaratılış, ne de İşaya veya Yeremya bölümlerini okur gibi, okumayı düşünmemek gerekir. Çünkü Kur'an'da söylenen her söz, tam onu okuduğunuz anda sizi ilgilendirir. Onu işitme^duyu-su ile işitmek ve her cümle veya cümleciğin sonunda durmak gerekir ki, (bu duruşta okuyuş son hece üzerinde uzatılır) daha sonra gelen ara cümleyi düşünmeye zaman kalabilsin. Çünkü bu okuyuş, tıpkı bir dağ yolu gibi zikzaklı bir yoldur.

33. indilerin ise özel bir durumu vardır. Nitekim Hz. Isa, -tarihsel nedenlerden dolayı- mesajını bizzat kendi öğrencilerine dikte ettirmek istemedi veya buna imkan bulamadı. Ancak onun öğrencileri veya onların izleyicileri, kaybolmuş olan yol gösterici hakkında bir hatıra kaleme aldılar. Her incil aynı verilerin tekrarından meydana gelmiştir: Bunlar, Hz. Isa'nm biyografisidir. Bu biyografide Hz. isa'nın söyledikleri veya yaptıkları ile İncil yazarının başka kaynaklardan öğrendiği bilgiler yer almaktadır. Öyleyse incil, ne Kur'an'a benzer, ne de Hadis'e. Bir kısmı sahabe dönemine, bir kısmı ise daha sonraki dönemlere ait siyer kitaplarına veya Hz. Mu-hammed'in biyografilerine benzer, indilerin çok sayıda yaklaşık altmış adet- nüshası bulunmaktadır ki, bunlardan yalnızca dördü genel olarak Hristiyan toplumunca resmen kabul görmüştür. Diğerleri ise uydurma olarak ilan edilmiştir ki, bunlardan Barnabas İncil'i özel bir ilgi çeker. Değişik İndilerin yazılış ve korunma meselesine girmeden belirtmek gerekir ki, bunlar bilgelikle ve edebî açıklamalarla vs. dolu çok rahat okunabilen biyografi kitaplarıdır.

34. Fakat Kur'an böyle midir? Kur'an, çok tanrıcı düşmanlarının kendisi hakkındaki "Birbirinden bağlantısız parçalar" (15/Hicr, 91) şeklindeki kınamasından haberdardır. Bu kınamadan çok iyi haberdar olmasına karşın, kendi özel üslûbundan vazgeçmez. Bunun birçok nedenleri bulunabilir:

35. (1) Kur'an, birinci derecede ilk alıcı olan Hz. Muhammed'e gönderilir; onun toplumu ise, bu noktada ancak ikinci derecede gelir. Kral, elçi tayin ettiği kişiyle konuşur veya ona talimatlar verir. Bununla birlikte krallar, sıradan insanlar gibi konuşmazlar: Onlar kimi zaman açık, kimi zaman yalnızca

işaret yollu ve kinayeli konuşurlar. Yine onlar, âni biçimde üslûplarım değiştirerek, "Ben diyorum ki", "Biz diyoruz ki", "Kral der ki" vs. (5/Mâide, 12) derler. Kralın yakınında bulunanlar tarafından her şey anlaşılır; diğerleri ise, zaten her şeyi bilmek ihtiyacında değillerdir.

36. (2) Kur'an'm tamamı, insanlara sunulmak üzere bir defada kaleme alınmış değildir. O, belli aralıklarla alınmış mesajların bir toplamıdır. Öyle parçalar var ki, Hz. Peygamber'in, kendisini dinleyenleri düşünceye yöneltmeye ve onların dinsel tutumlannı yeniden gözden geçirmeye davet için onları kullanmak zorundaydı. Diğer bir kısmı da, somut bir takım problemlerin ya da belirli bir takım anlaşmazlıkların çözümüne katkıda bulunmak için gönderilmişti.

37. (3) Daha önemli bir husus da, Kur'an'm özel olarak seslendiği Bedevinin psikolojik ihtiyacıdır. Kur'an'm dış şeklini değerlendirmek için bedevi insanın yaşadığı ortamı, mantığını, ihtiyaçlarını ve alışkanlıklarım göz önünde bulundurmak gerekir. Kur'an'da, okuma yazma bilmeyen sert bedevi ruhunu büyüleyen ritim ve kafiye vardır. Bildirilen şeyi dikkatle ve uyanıklık içinde izlemeye zorlamak için, ruhunu art arda şoklara tâbi tutacak âni üslûp değişikleri de yer alır; öyle ki, Kur'an'm şiirsel düzyazısı monoton kalmaz; onu dinleyen kişi anlamasa ve üzerinde düşünmese bile, ona hayranlık duyar. Kur'an anlatımında, bir olayın veya bir işaretin içinde geçen konuya dikkat çekmek için parantezler ve konu dışına çıkmalar yer alır. Gereksiz açıklama ve anlatımlardan kaçınmak için, herkes tarafından bilinen belli olaylara yalnızca göndermelerde bulunulur ve hatırlatmalar yapılır. Amaç yalnızca tarihsel bir olayı anlatmak değil, ama onu, ruhsal bir reformu gerçekleştirmek gibi yüce amaçlar için kullanmak, böylelikle de insanda, yalnızca doğmayı, yemeyi, içmeyi, uyumayı, üremeyi ve sonunda da ölmeyi bilen diğer canlılardan ve hayvanlardan kendini ayırabilme isteğim uyandırabilmektir.

37. a (4) Daha önce belirttiğimiz gibi, Kur'an asla bir şiir değildir. Ama tam düzyazı olmasına rağmen, mûsikinin bütün niteliklerine sahip bulunmaktadır. Öyle ki, bir tek kelimesinin bir tek harfi bile kaldırılsa, artık onu tecvidli okumak mümkün olmaz. Tıpkı, bir şiirin düzensiz ve ahenksiz okunmasının mümkün olmadığı gibi. İşte böyle bir metnin ihtiyaçları da düz bir metnin ihtiyaçlarından farklı olacaktır.

38. Şu gerçeği özellikle vurgulamak yerinde olur: Hz. Muham-
med'in kendisi, o dönemin en büyük ve memleketin en zengin Arap şehirlerinden birinde oturmasına karşın, Kur'an insanların en yoksullarına yanı göçerlere, bedevilere seslenmeyi yeğlemiştir. Onu kutlamalıyız... Cennet, Kur'an'da, çölün bu en yoksul insanlarının arzu duyacağı özellikleri taşıyacak şekilde tasvir edilmiştir: Sürekli gölgeler, belli mevsimde kurumayan ve yerin yüzeyinde akan tatlı sular, bol miktarda meyveler ve her türlü yiyecekler. Daha elverişli iklimlerde yaşayan insanlar, Allah'a daha çok şükür borçludurlar. Çünkü, eğer inanıp, Rab'ierine karşı şükür içinde bulunuyorlarsa, şu anda sahip bulundukları ayrıcalıkları, onların âhiret-teki paylarını eksiltmez. [17]

Kur'an'ın İçeriği

39. Okuyuculardan pek azı, Kur'an'ın metninin tamamını okuma imkanı bulur. Onu birkaç kez ve dikkatlice okuyanların sayısı ise daha da azdır. Kur'an, insan hayatının tamamında, bütün memleketlerde, maddî, bireysel ve toplumsal hayatın her alanında ve her zaman kendini bir yol gösterici olarak takdim eder! Devlet başkanından ve başkomutandan, en sade vatandaşa ve sokaktaki insana kadar herkes onda kendisini ilgilendiren bir şey bulur. Bunu kavramak ve kabul edebilmek için, şunu hatırlatmak yeterli olacaktır: Yasa olarak Kur'an, birkaç ezilmiş kimseden oluşmuş bir dönemden tutun, Atlantik Ok-yanusu'ndan Pasifik Okyanusu'na ya da yakınlarına kadar uzanan bir alanda, tek ve dev bir imparatorluk olarak hüküm sürdüğü döneme kadar, islam toplumunun ihtiyaçlarına yetmiştir. Bu toplum, onda kendi inanç esasları, ibadetleri, sosyal yaşantısı, yasaları ve diğer bütün ihtiyaçları için gerekli her şeyi buldu.

40. Haklı olarak denilmiştir ki, Kur'an'ın birinci sûresi kitabın bütününün özetidir, özüdür ve yine bu sûre şu yedi hususu içermektedir: İlâhîler, dualar, yasalar, bildiriler, uyanlar, me-
seller ve Öyküler. Bu sûre, ana hatlarıyla Kur'an'ın içerdiği bütün konulan temsil etmektedir.

41. Şu gerçeğin de altını çizmek gerekir ki, Kur'an sırf inanmış olmak için inanmayı istemez. Aksine sürekli olarak şunu tekrar eder: Düşünün, derin düşünün, tefekkür edin, akıl yürütün, düşünce üretin, araştırın! Bu uyarılar, duyularımız ötesinde ve akılla kavramlamaz olan Allah'ın varlığı, âhiret ve öldükten sonra diriliş gibi inanç konusunda bile yapılmaktadır.

42. Kur'an'ın ana konusu, doğal olarak, saf bir tevhid inancıdır; ortağı olmayan, resmedilemeyen ve hiçbir maddi araç ile temsil edilemeyen bir Allah'a inanç.

43. Kur'an'm tezi şudur: Allah, iyilikseverlik ve kayrasından, insana, diğer iyilikler arasında yol gösterici ve peygamberler göndermiştir. Bunlar, Rabb'in mesajım insanlara iletmişlerdir. Bu mesaj, her zaman ve hiç değişmeksizin, Allah'ın birliği, öldükten sonraki hayatın varlığı ve bu dünyada âhiret için hazırlık yapmak olmuştur. Tanrısal mesajın, savaşlar nedeniyle veya vahye mazhar bir peygamberin vefatından sonraki dinsel sapmalar vs. sonucu insanlık hayatından kaybolduğu her defasında, Allah tükenmez merhametinden mesajım yenilemiş ve yeni bir peygamber görevlendirmiştir. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar peygamberler kesintisiz olarak birbirlerini izlemişlerdir. Bunlar değişik memleketlere gönderilmişlerdir. Hz. Muhammed, o sonsuz ve öncesiz mesajın yenileyicisi ve pekiştiricisidir. Allah, her topluma peygamber göndermiştir. Kur'an bunlardan yalnızca birkaç tanesinin adını belirtmiş, daha başkalarının da bulunduğunu ifade etmiştir. Kur'an, Israiloğulları'mn kendi dönemlerinde Allah'ın seçkin kulları olduklarını ve onlara bütün insanlardan üstünlük vasfı verildiğini, daha önce başka toplumlara da benzer üstünlükler verildiğini söyleyecektir. Yine Kur'an, Hz. İsa'nın babasız, ama lekesiz bir doğum sonucu dünyaya geldiğini söyleyecektir. Kur'an, bazı kitaplarda yazılı bulanan, eski peygamberlerin biyografilerini, onlara isnat edilmiş bir takım ahlâksızlık ve inançsızlık iftiralanndan temizleyecektir. Bu son noktayla ilgili olarak, Jeroboam, Nebuc-hodonosor, Titus vs. zamanlarında Israiloğulları'm parçalayan savaşlar ve ihtilaflar sonucunda kaybolmuş kutsal kitapların birkaç dâhi şahsiyetin belleğinden yeniden yazıldığı dönemler göz önünde bulundurulduğunda, en basit bir sağduyu, ünlü ve büyük peygamberlerin sıradan bir dindarın sürdüğü erdemli ve yapıcı bir hayattan daha az erdemlisini sürdüğüne inanmaktansa, Kur'an'm bu konudaki tezine hak verecektir. Hz. Davud ve izleyicileri zamanında ortaya çıkan isyancılar, bu ailenin bireylerine karşı isyankârlık ruhundan doğan bir takım suçlamalar yöneltebilmişlerdir. Eğer peygamberler de iyi birer model değil idiyseler, insanlık için artık bir umut olmazdı. [18]

İsraillilere Göndermeler

44. Kur'an'ın içeriğinin bir görünümü vardır ki, okuyucunun dikkatini çeker. Bu da onlarca defa İsraillilere seslenip onları konu edinmesidir. Acaba neden?
45. Kuşkucu biri, bir zaman, Araplar daha önce bir kutsal kitaba ve vahyedilmiş bir dine sahip olmadıkları için Hz. Muhammed'in Yahudiler karşısında bir aşağılık kompleksine sahip olduğunu söylemişti. Bunun için Hz. Muhammed, Kur'an'ı kaleme almış ve içindeki her şeyi bu saplantının etkisiyle uydurmuştu. Oysa, "Sahtekarlık bir inancın ikiyüzlülüğüdür. İkiyüzlülüğün asla inanç gücü yoktur. Tıpkı yalanın, gerçeğin gücüne sahip olmadığı gibi. Eğer mekanik ilminde atma gücü, itme gücünün tam bir ölçüsü ise, tarihte de aksiyon, kuvvetli ilham gücünün ölçüsüdür. Çok yükseğe, çok ileriye götüren ve çok uzun zaman devam eden bir düşünce, çok güçlü bir düşüncedir. Çok güçlü olmak için, çok samimi ve iyice ikna edici olmak gerekir." (Lamartin)
46. Öyleyse, bu tür iddialar için daha az sevimsiz başka açıklama biçimleri aranmalıdır.
47. Hz. Muhammed'in, görevini yerine getirdiği dönemde, dünya her çeşit topluma sahipti: Tanrıtanımaz, puta tapan-çok tanrıcı, budist, büyücü-zerdüştçü, brahman, yıldızlara tapan ve Yahudi-Hristiyan. Kur'an'm, tanrıtanımazlık ve çok tanrıcılığa ne kadar şiddetle karşı çıktığı biliniyor; diğer dinlere karşı olduğundan çok daha güçlü bir karşı çıkıştır bu.
48. Budistlere gelince, özelllikle bunların bir tek Allah'a inanma ihtiyacını duymayan mezhebi, zaten tanrıtanımazlığa karşı başlatılan mücâdele içindedir. Bir inziva hayatını öğütleyen mezheplerinkini ise Kur'an, gerçek bir rakip olarak görmez. Çünkü, bu inanış, bir avuç insan dışında geniş halk yığınlarım kendine çekme gücüne sahip değildir.
49. Mazdek doktrinim tatbik eden Büyücüler de bir problem oluşturmuyorladı: Sağduyu sahibi hiçbir insan, her şeyi mubah gören böylesi bir hayatı kabul edemezdi.
Zerdüştçülük, ateşi ve düalizmi kutsama inancıyla birlikte, zaten daha önce bizzat kendi memleketinde Hristiyanlığm yayılması karşısında erimeye devam etmekteydi. Dolayısıyla onunla da fazla uğraşmaya gerek yoktu.
50. Kast ve dokunulmazlık sistemiyle Brahmanizm'in dağılıp yok olması için, eşitlik ve kardeşliği sağlayan dinlerle temasa geçmeye ihtiyacı vardı. Dinini yayma gayreti taşımayan ve insanlara içinde doğdukları bir alt kasttan kurtulma imkanı tanımayan bir aile dininden endişe etmeye gerek yoktu.
51. Yıldızlara tapan Sabitler de, zaten kaybolmak üzereydiler ve bütünüyle sona ermek için küçük bir darbeye bile ihtiyaç yoktu.
52. Geniş insan kitleleri arasında, sadece Kitab-ı Mukaddes'e inanan insanlar, Yahudi ve Hristiyanlar, her yeni dini gereksiz kılacak donanıma sahiptiler: Vahyedîîmiş kitapları vardı. Tanrıcı, hatta tektanrıcı bir dinleri vardı. Birçok bilimleri geliştirmişler ve devletler kurmuşlardı. Kısaca onlar, iki dünyanın da

nimeti diye adlandırılabilecek şeye sahip bulunuyorlardı. Bu durumda, Kur'an'm, kendisine katılma yollarını arayacağı başka hangi dinsel topluluk olabilirdi ki? Unutmayalım ki, tıpkı bugün olduğu gibi, Hz. Muhammed döneminde de dünyayı, Yahudilerden oluşan en sefil bir avuç insan yönetiyordu. Olağanüstü bir uyum yeteneğine sahip olan bu halk, Hristiyan olan veya olmayan yöneticiler aracılığıyla, ülkeleri yönetiyorlardı. Bunlar, İslam'ı kabul etmeye nasıl davet edilmeliydiler? Şundan başka yol yoktu: Bizzat sizin Kutsal Kitap'ımz, son peygamberin, amca oğullarınız arasından gönderileceğini önceden haber vermiştir! Bu büyük Yahudi halkı, hayatta kalabilmek için binlerce yıllık kahramanca savaş gelenekleriyle, elbette ki, bu hayranlığı ve birleşme arzusunu uyandıracak şeye sahipti. [19]

Kur'an'm Hayat Anlayışı

53. Hiçbir din, ahlâksızlığı öğretmez. Yine hiçbir din, yardımseverlik ve iyiliği mensuplarının kafasına yerleştirmekten geri durmaz. Fakat İslam'ın öğretimi, kendi bütünlüğü içinde birçok noktadan diğerlerinden farklılık gösterir, işte bu noktalardan birkaçı, belki de en esaslı olanları:

54. (1) Bütün hâlinde bir hayat ve bu hayatın çok çeşitli yönleri arasındaki ortak uyumdur. Nitekim Kur'an,

(a) Sadece belli bir evin çocuklarına özel olarak geldiğini ve yalnızca onlara ait bulunduğunu söylemeyecek, aksine o, bütün insan ve cin topluluklarına gönderildiğim söyleyecektir.

(b) Yine Kur'an, Sezar'a ait olan ne varsa, Sezar'a bırakmayı söylemeyecek; ama, hem Allah ile insanlar arasındaki ilişkiler, hem de bizzat insanların kendi aralarındaki kişisel ve sosyal ilişkiler onda tam bir yol gösterme ve bir yönerge bulur. Uzmanlıklara ve yetkilere göre kuvvetler dağılımı asla yasaklanmış değildir. Ama bunların birbirinden koparılmasına izin verilmemiştir: İslam'da imamet, camide namaz kıldırmayı ifade ettiği gibi, devlet başkanlığını da ifade eder. Çünkü, camide cemaatle namaz kıldırmak devlet başkanının en önemli ayrıcalıklarındam biridir. Bunun bir sonucu olarak, hem beden, hem de ruhtan oluşan insan hayatının ruh ya da beden şeklindeki görünüşleri, ister beden, ister ruh olsun, diğer görünüşünün zararına olarak gelişip mutluluğa ulaşamaz. Ama her ikisi kendi aralarında uyumlu bir denge ve verimli bir ahenk içinde gelişmelidir ki Kur'an buna, "Bu dünya huzuru ve âhiret huturu" adını vermektedir. Kur'an, ibadet ve ahlâk gibi, hukuku da yönetecektir.

55. (2) Bu asla, yasaların ve kurumların geçersizliği anlamına gelmez. Çünkü, ilk olarak, Kur'an sürekli şunu tekrarlamaktadır: Herkes tarafından iyi kabul edilen şeyleri yapın ve yine herkes tarafından kötü kabul edilen şeylerden de sakının. işte belirlenmiş şu veya bu husus değil, üzerinde birleşilmiş veya en azından genelleştirilmiş kamuoyu, yasa olarak kabul edilmiştir, ikinci olarak, -öncekinden daha az önemli değildir- şu gerçek gelir ki; o da iyilik ve kötülükle ilgili söz konusu prensibin temeline dayanarak ve Kur'an'm çeşitli açıklamaları içinde, insanın fiilierinin şu bölümlere ayrıldığı, diğer bir deyişle Kur'an yasalarının beş sınıfa ayrıldığıdır:

a) Yalnızca iyi özelliğe sahip eylemler: Zorunlu görevler.

b) Yalnızca kötü özelliğe sahip eylemler: Zorunlu yasaklar.

c) İçinde iyiliğin ağırlıkta bulunduğu eylemler: Yapılması tavsiye edilenler.

d) içinde kötülüğün ağırlıkla bulunduğu eylemler: Yapılmaması öğütlenenler.

e) İçinde ne iyiliğin, ne de kötülüğün ağırlıklı olarak bulunmadığı, diğer bir deyişle ikisinin eşit ağırlıkta bulunduğu eylem ve davranışlar: Bunlar da, yasanın ilgi alanına girmeyen ve kişilerin kendi seçimlerine bırakılmış eylemlerdir.

56. Kur'an ve Hadis'teki açıklamalar, her şeyin sadece ilk iki kategoriye dahil edilmesini, yani mutlak iyi veya mutlak kötü olarak tasnif edilmesini içermezler. Aksine, kanun koyucunun bizzat kendisi, bu esnekliği irade etmiştir: Örneğin, sadaka vermek, zekât vermekle aynı değerde değildir. Adam öldürme veya zina yasağı, erkeklerin saç ve sakallarını ka-dınlarınkine benzetme yasağıyla aynı ağırlık ve değerde değildir. Aynı şekilde, yaptırımlar da farklılıklar gösterir: Adam öldürme hâlinde kısas uygulanır veya kan bedeli ödenir; zina edene yüz değnek vurulur, alkollü içki içene ise tazir cezası verilir[20] vs.

57. Ayrıca, vahiyler Hz. Peygamber'in vefatıyla sona ermişti. Ama, yeni hukuki problemler son bulmadı. Bizzat Hz. Peygamber tarafından gösterilen uygulama, uzman ve hukukçuların düşünsel bir çaba göstermesini ve dinin temel kaynaklarından yasa çıkarmasını gerektirir. Özgürlük ve eşitlik herkes için ve her zaman için sağlanmış olduğundan, bireysel bir içtihat, başka bir bireysel içtihat tarafından değiştirilebilir durumdadır. Aynı şekilde kollektif bir içtihat (icma) da daha sonraki nesillerce aynı türden bir içtihatla değiştirilebilir. Meşhur, "İçtihat kapısı kapanmıştır" sözünden iki şey anlaşılabilir:

58. (a) Ya yeni bir şey getirmek imkansızdır. Tarih öncesi insanlarda da iki kere iki dört ediyordu. Biz bugün bu kuralı kaldırıp yerine başkasını koyma imkanına sahip değiliz.

59. (b) Ya da uzman olmayanlara görüş belirtme hakkı tanımak imkânsızdır. Bir hasta, tedavi için doktora baş vurur, isterse o doktor, henüz mezun olup diplomasını yeni almış olsun. Fakat böyle bir hasta, bir roman yazarına baş vurmaz. O romancı Nobel ödülü kazanmış olsa bile. Eğer tıp, mimarlık, fizik vs. uzun öğrenim dönemi gerektiren birer uzmanlık alanları ise, din ve hukuk da aynı şekildedir. Dolayısıyla bu alanlarda da ne maceracılara, ne de amatörlere yetki tanınmaz.
60. (3) Kur'an ve Hadis, hayatın üç yönünü bize öğretir:
61. (a) îman: Bir tek Allah'a, kitaplarına, melek elçilerine, insan elçilerine, öldükten sonra yeniden dirilmeye ve âhirete, iyi ve kötü her şeyin Allah tarafından belirlendiğine inanmaktır.
62. (b) İslam; Allah'ın emirlerine boyun eğmek. Bu da şu hususları yerine getirmekle olur: Günde beş vakit namaz ve haftada bir defa Cuma namazı kılmak, Ramazan ayını oruçlu geçirmek, Mekke'deki Allah'ın Evi'ni ömürde bir kez ziyaret etmek, asgari geçimi için gerekli olanın dışında kalan tarım ürünleri, çıkarılan madenler, deniz ürünleri, petrol, ticaret malları, sanayi, küçük ve büyük baş hayvanlar, develer, biriktirilmiş altın ve gümüş gibi mallardan zekat vermek. Burada belirtelim ki, Kur'an'da zekatla namaz aynı kategoride zikredilmişlerdir. Buna göre, ne ruh, beden hesabına savsaklanmış, ne de tersi yapılmıştır. Namaz kılmak, Allah'a beden ile tapmaktır, zekat vermek ise Allah'a mal ile tapmaktır.
63. (c) İhsan: Uygulamanın güzeüeştirilmesidir. Bu da şeklen değil ruhen yapılmalıdır. Hz. Muhammed, ihsanı şu şekilde tanımlamıştır: "Allah'a O'nu görür gibi kuliuk et; her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da, O kuşkusuz seni görmektedir."
64. (4) Başkalarını da, kendinizi düşündüğünüz kadar düşünün. Zekat vermenin amacı, inançsızlık ve bilgisizliğe karşı yürütülen sürekli mücadeleye kişisel olarak katılma buyruğunun amacı ve iyilik ve ihsana ısrarla davet etmenin amacı budur. Bununla birlikte islam, hoşgörülüdür: Dinde zorlama yoktur! Allah, Hz. Âdem'den, Hz. Muhammed'e kadar bütün toplumlara peygamberler göndermiştir. Son Peygamber, yalnızca sonsuz tanrısal mesajı hatırlatmak için gelmiştir. Diller ve renkler bize yalnız Allah'ın kudretini gösterir; çünkü Allah katında en değerli kişi, en takvâlı olandır. Ne soy sop, ne de zenginlik bu konuda hiçbir değer ifade etmez.
65. (5) Kur'an, insan ile Allah arasında net bir ayırım yapar. Kulun kendi bedeni içinde Allah ile birleşmesi (communion) söz konusu değildir. Ku!, Allah'a doğru bir yükselme gerçekleştirir; fakat bu kendini O'nda eritip yok saymak için değildir. Allah'ın işleri ile insanın işleri arasında da bir ayırım bulunmaktadır: Allah en güzel isimlere, en yetkin niteliklere sahiptir. Bizi O yaratır ve besler. Her şeyi bilen, her şeyi gözetleyen ve olup bitecekleri önceden bilip kaydetmek dahil her şeye güç yetiren ancak O'dur. İnsan ise, gökleri ve yeri kendi hizmetine veren Allah'ın iyilikleriyle kuşatılmıştır. Allah'ın kendisi için yarattıklarından nasıl yararlanacağı konusunda çaba harcayıp onu bulmak insana düşmektedir. Kısacası, her şey insan içindir, ama insan da Allah içindir. Yoksa kendi kendisi için değildir... Kader ve irade özgürlüğü problemi bir Müslüman için sorun oluşturmaz. îşte bu şekilde tanrısal şeylerle beşeri şeylerin birbirinden ayrılması ilk Müslümanlara, o bilinen atılım gücünü vermiştir: Hz. Pey-gamber'in vefatından sadece 15 yıl sonra, Müslümanlar, İspanya'nın bir kısmının da içinde bulunduğu üç kıta üzerinde egemen oldular ve daha sonraki kuşaklar da başka bölgeleri de bu alana kattılar. Yine aynı ayırım sayesindedir ki, şimdiki hayat, onlar için yarın ahirete doğru gerçekleştirilecek yolculuğa gerekli azığın temin edileceği bir konaklama yeri idi. Hayata yalnızca önem vermemekle kalmıyorlardı, ama mümkün olan en erken zamanda Rabb'e kavuşmak için bu hayata daha az önem verme konusunda çok istekliydiler.
66 (6) Kur'an, Hz. Âdem ve Havva'nın çocuklarını yeniden birleştirmek için çareler aramaktadır. O, içinde herkes için gerekli asgari ihtiyaçların bulunduğu, ama dileyen herkesin de daha fazlasını yerine getirme serbestliğiyle temel bir din önermektedir. Yalnızca yeni bir yönlendirmeyle her şey uzİaştırılabilir ve uzlaştmlmış olur. Allah, IsrailoğuÜan'na diğer dünyalar üzerinde bir üstünlük vermişti; ama bu, misyon ve edimler yönündendi; yoksa mensup bulundukları soydan dolayı değildi. (Peygamberlerin çocukları ve hanımları bile, inanmış değillerse Cehennem'e giderler.) Hz. Isa, Allah'ın kelimesi ve ruhudur. (Ona, çok alışılmış bir deyim olan Allah'ın "oğlu" demekten sakınmak gerekir. Allah, birdir, aşkın varlıktır, ne çocuğu, ne anne babası, ne de eşi vardır.) Hz. isa'nın babasız yaratılması, Hz. Âdem'i, hem annesiz, hem de babasız yaratan Allah'ın tanrısal gücünün küçük bir göstergesinden başka bir şey değildir. Ayrıca göklerin ve yerin yaratılışı, insanın yaratılmasından çok daha şaşırtıcıdır. Peygamberlere tapmayın, ibadetlerinizi hiçbir zaman çok tanrıcılar gibi yapmayın; aksine Allah'a kulluk edin ve bu peygamberlerin tarzında olsun: Onlardan hiçbiri kendini Allah'ın kulu olarak hissetmekten ve bunu belirtmekten utanç duymazdı. Bu dünyadan payınızı unutmayın: Allah'ın iyilik ve kayrasını hor görmemek gerekir. [21]

Kur'an'da Kadın

67. Kur'an, kadına çok büyük ilgi gösterir. Ona diğerleri yanında aşağıdaki hakları verir:
68. Kadın, tıpkı erkek gibi bağımsız bir varlıktır. Sahip olduğu ya da sonradan elde ettiği her çeşit mal, mülk onun mülkiyetindedir: Ne babası, ne kocası, ne oğlu, ne de başka herhangi bir yakını bu konuda hiçbir kontrol ve gözetim hakkına sahip değildir. (Hatırlatalım ki, yirminci yüzyılda bile, Batılı kadın bu hakkı henüz tam olarak elde etmiş değildir.) Nikah iki taraflı bir sözleşme olduğundan, kadın bu sözleşme yapılırken tam bir özgürlük içinde rızasını açıklar: Onun rızası olmaksızın, babası tarafından bile yapılmış olsa, bu evlilik geçersizdir. Kur'an, koca tarafından yapılacak boşamayı, mahkeme kararıyla hukuki ayrılığı ve kadının tek taraflı talebi üzerine nikah sözleşmenin iptalini tanır. İslam dini, çok kadınla evliliği sınırlandıran ilk ve tek dindir. (Ne Hz. Musa ve ne de Hz. Isa, kadın eşlerin sayısını smırlandırmamışîardır.) Üstelik Müslüman bir kadın, kocasının tek kadınla evli kalacağını nikah sözleşmesinin hukuki bir şartı olarak, diğer herhangi bir geçerli şart gibi, talep edebilir. Kuşkusuz eğer kadın böyle bir haktan yararlanmak istemezse, yasa ona bunu zorla yaptırmaz.
69. Hz. Muhammed'in kendisi, bütün Müslümanlar için bu konuda yürürlüğe konmuş yasayı asla çiğnemiş değildir. (Bkz: Aziz Kur'an, 33/Ahzab, 50-52'nin notu.) [22]

Kölelik

70. Çok eskilere dayanan kölelik kurumunu devam ettirmekten uzak duran Kur'an, hak sahiplerine herhangi bir zarar vermeksizin ülkedeki bütün kölelerin özgürleştirilmelerini sağlayacak etkin çözümler öngören, tek dinsel kitaptır. Devletin yıllık bütçesinden bu konu için pay ayrılır. Ayrıca Müslümanlar arasındaki iyilikseverler de, kişisel olarak köleleri özgürleştirme konusunda teşvik edilmiştir. (Bkz: Aziz Kur'an, 90/Beled, 13'ünnotu.) [23]

Kur'an'daki Veriler Çerçevesinde Hz. Muhammed'in Hayatının Özeti [24]

71. Abdullah ve Âmine'nin oğlu Muhammed (569-632), ataları, ibrahim ve onun oğlu İsmail tarafından kurulmuş bir şehir olan Mekke'de dünyaya geldi ki burada, bir olan Allah'a adanmış en eski Ev yani Kabe bulunmaktaydı (bkz. 3/Âl-i İm-ran, 96), Kabe, Süleyman Peygamber tarafından Kudüs'te inşa edilen tapmaktan daha eskidir. Miladî 463 senelerine doğru Hz. Muhammed'in dedelerinden Haşim, Bizans, İran, Habeş ve Himyer imparatorlarından, Mekkeli ticaret kervanları lehine, onların ülkeleri üzerinden serbest geçiş, can ve mal güvenliği gibi ayrıcalıklar almayı başardı; bu anlaşma onlara, anarşik bir yapıya sahip Arabistan'da git gide büyüyen bir üstünlük sağladı (bkz. 106/Kureyş Sûresi).
72. Miladî 523 yılında, gerçekten zorba bir kimse olan Yahudi bir kral, Yemen Hristiyanlarma eziyet ve işkencede bulundu ve bunların önemli bir kısmını (Necran'da) el-Uhdud kentinde canlı canlı yaktırdı. Bu, Hristiyanlaştmlmış Habeşistanlıların Yemen'i istila ve işgal etmelerine neden oldu. 569 yılında Habeşistanlı Vali Ebrehe, Kabe'yi yıkmak ve şehirde oturanları İncil'i kabul etmeye zorlamak üzere bir askeri sefer düzenledi, ama bazı kuş sürüleri onu bozguna uğrattı. (Bkz. 85/Buruc ve 105/Fîl Sûreleri.) Bu olaydan iki ay sonra Hz. Muhammed dünyaya geldi. Babası bundan ya az bir süre önce, ya da az bir süre sonra öldü. Yetim çocuk, önce annesi ve sonra dedesi tarafından büyütüldü ki, bu ikisi de se-kiz yıl içinde vefat etmişlerdir; daha sonra amcalarından, oldukça yoksul olan biri tarafından büyütüldü. Önceleri çobanlık yapan, daha sonra vasi-amcasmm ticarethanesinde onunla birlikte işleri yürüten Hz. Muhammed, on yaşlarında iken, aynı amcası tarafından hazırlanıp yönetilen bir kervana katılıp onunla birlikte Suriye'yi ziyaret etti. Yirmi dört yaşma vardığında, müstakbel eşinin ticari mallarını götürmek üzere aynı ülkeyi bu defa tek başına yeniden ziyaret etti. Yine o, tümü de ticari amaçlı olmak üzere, Yemen'i, Basra körfezinin sahil kısımlarım uzun sürelerle ziyaret etmiş ve muhtemelen Habeşistan'a, denizi geçmek suretiyle, ziyarette bulunmuş ve herkesin dilinde el-Emin (Güvenilir) lakabam kazanmıştır. Bu sırada kabilesiyle birlikte, Kinaneliler tarafından başlatılan savaşa katıldı, daha sonra, amcası Zübeyr tarafından, ister yabancı, ister yerli olsun zulüm ve haksızlığa uğrayan herkesin yardımına koşmak için kurulan Erdemliler Birliği'ne girdi.
73. 604 yılında, kendisi otuz beş yaşlarında iken, çıkan büyük bir yangın ve hemen arkasından sağanak haiinde gelen bir yağmur sonucu Kabe harabeye döndü. Bir olan Allah'ın Ev'inin 360 put barındıran bir tanrılar tapmağına dönüşmüş olması, kendisine çok dokunmuş gibi görünüyor. Bu yüzden kendisi, git gide, maddi hayattan elini eteğini çekmiştir. Her yıl bütün bir ay boyunca, dedesini örnek alarak, şehir yakınındaki bir mağarada tefekkür ve ibadet halinde inzivaya çekiliyordu. Beşinci yıl olmuştu ki, bir gece, kendisinin Allah'ın elçisi olduğunu bildiren Cebrail ona göründü ve tanrısal mesajı vahyetti. Korkmuş ve daha çok buna inanmakta tereddütlü bir halde eve döndü. Sonra Cebrail'in

kendisini ziyaretinde bir kesinti meydana geldi. Her şeyden önce bu durum, ilk şokun altından kalkıp toparîanabümesi için kendisine zaman kazandırdı. Daha sonra bu ziyaretlerin yenilenmesi isteği güçlendi ve nihayet öyle sabırsızlık ve hatta umutsuzluk hissetti ki, özellikle akrabalarından sevimsiz bir kadmm, bu garip ziyaretçinin kendisim terketmiş olmasını bahane ederek onu alaya almasından kaynaklanan acısından dolayı intihar etmeyi bile düşündü, işte tam bu sırada Cebrail ona yeniden göründü; Allah'ın onu asla terketmediğini bildirdi ve dinini insanlara bildirmesini buyurdu. Bunun üzerine, ülkenin puta tapan insanları, derhal bir araya gelip az olmakla beraber sayıları her geçen gün artan inananlara eziyet ve işkence yapmaya başladılar. Kendisini öldürmek istediler ve o, kendisine inananhrdan biri olan Erkam'm evine saklandı. Daha sonra kendisine inananlara vatanlarını terk etmeyi ve gidip Habeşistan'a sığınmayı öğütledi; gidenlerle, Habeş Kralı Necaşi'ye hitaben bir tavsiye mektubu gönderdi. Mekkeli çok tanrıcıların, sığınmacıların iade edilmeleri ile ilgili Necaşi nezdinde giriştikleri çabaların boşa gitmesi üzerine, bu defa da, sözkonusu Mekkeliler ve onların müttefikleri Hz. Muhammed'in ailesini ve bağlılarını sosyal boykota tâbi tutmaya karar verdiler: Onlarla ne bir ticarimuamele, ne biv evlilik yapılacak ve hatta ne de konuşulacaktır. Böylece, deri parçalarını bile suda ıslatıp yemek zorunda kaldıkları çok sıkıntılı üç yıl geçirdiler. Bu yoksunluk, Hz. Peygamber'in eşinin ve vasi-amcasmm vefatına neden oldu. Bu sınavlar geçti ve Allah onu ödüllendirdi: Cebrail gelip onu göğe yükseltti ve orada tanrısal huzura kabul olundu (miraç). Tekrar yeryüzüne döndüğünde, ümmetine, herkesin Allah a doğru özel miracı ve O'nun huzuruna kabulü demek olaıı namazı tanrısal armağan olarak getirdi. Zulüm büyüyünce:, o, yabancı bölgelerden Mekke'ye-gelen yabancı hacılar arasında kendisi için bir sığınma aramaya başladı. Bu imkanı ona ancak Medinelüer verdiler. Kalan Mekkeli Müslümanlar, küçük gruplar halinde Medine'ye hicret ettiler. Mekke'yi en son terk eden, Hz. Muhammed ile onun samimi dostu Ebu Bekr oldu. Bu da, Hz. Peygamber'i öldürmek için düzenlenen bir komplo girişimi zamanına rastlar. Her ikisi bir mağarada birkaç gece saklandılar; sonra Medine'ye sağ salim vardılar. Bunun üzerine Mekkeliler, Hz. Muham-med'i öldürmeleri ya da buradan kovup çıkarmaları konusunda Medinelılere baskı yaptılar ve bunu reddetmeleri üzerine de onlara ekonomik bir baskı uygulamaya başladılar. Hz. Muhammed buna, Mekkelüerin ticaret kervanlannı kuzeye (Suriye ve Mısır'a) ulaştıran ve Medine bölgesinden geçen yolları kapatarak karşılık verdi. Bu ise bir anlaşmazlık doğurdu: Önce, Bedir Savaşı (313 Müslüman'a karşı 950 Mekkeli), sonra Uhud Savaşı (700'e karşı 3000) ve nihayet Hendek Savaşı (1500'e karşı 12.000) gerçekleşti. İslam'ın etkisinin git gide genişlemesine karşılık Mekke'nin ekonomik durumu gün geçtikçe kötüye doğru gittiğinden, Hz. Muhammed iyilikseverliğini gösterdi ve bir yumuşama inisiyatifini ele aldı: Mekkeli yoksullara para yardımı gönderdi,
hatta Mekkeliler için bir üstünlük bile sayılabilecek şartları taşıyan onurlu bir antlaşma önerisinde bulundu. Bu barış antlaşması, Hudeybiye'de yapıldı; bundan sonra iki yıl içinde Mekke, siyasi olduğu kadar dini bakımdan da islam'a bağlandı. Komşu şehir Tâif ile yine bazı problemler oldu ve ayrıca Huneyn Savaşı meydana geldi. Ama Hz. Muhammed savaşı aşırıya götürmeden Medine'ye çekilmeyi yeğledi. Tâife karşı yürütülen barışçı mücadele, bu şehri yalnızca bir yıl sonunda islam'ı kabule yöneltti.

74. Hz. Muhammed Medine'ye vardığında, orada islâm'ı kabul etmiş kimseler, (birbirine düşman iki kısma ayrılmış) çok tanrıcı Araplar, (üç kısma ayrılmış ve h^r biri, ayrı çok tanrıcı Arap kabileleriyle ittifak halinde) Yahudiler ve ayrıca anlaşıldığına göre sayıları elli civarında ohn Hristiyan Araplardan ibaret küçük bir toplulukla karşılattı. Tarafsızlığına duyulan güvenden dolayı Araplar ve Yahudiler, Hz. Muham-med'i konfederal yapıdaki bu Site-Devl dtin başkanı olarak kabul ettiler ki burada, her bir siyasi birim azami derecede otonomi haklarını koruyacaklardı. (Üstün seviyede adalet ve savunma bizzat Hz. Muhammed'in şahsına havale edilmişti.) Hristiyanların başkanı, Râhib Ebu Amir hata yaparak, Mekke müşriklerinin yanında yer aldı ve 50 kadar arkadaşıyla birlikte Uhud savaşı sırasında onlann safında savaştı. Sonra kaçıp vatanını terk etti ve Medine'de kargaşa çıkarmak için giriştiği birkaç girişimden sonra, Suriye'de öldü.

75. Yahudiler, şehirde kurulan yeni ahlâki yapıyı anlamadılar. Önce Kaynuka kabilesi: Bunlar, küçük düşürmek için Müslüman bir hanımın elbisesini üzerinden düşürdüler. Onların en azından suçluların mensup bulunduğu kabilenin- derhal bölgeyi terk etmesi istendi. Sonra, Beni Nadir: Onlar da topluca Müslüman olacakları gerekçesiyle Hz. Peygamber'i, köylerine davet ettiler. Oysa, oraya gitseydi, kendisine bir suikaste hazırlanmışlardı. Hz. Muhammed, bölgelerine girdiği zaman, durumu anladı ve böylece kurtuldu. (Bkz. Sü-nen-i Ebu Davud; Abdurrezzak'ın Musannafı.) Kendisine son derece hakim olmaya çalışan Hz. Muhammed, onlardan şehri terk etmelerini istemekle yetindi. Nihayet Kurayzahlar: Bunlar Yahudilerin en zayıfları idiler. İslam'dan önce, onların kan diyeti, Beni Nadirli birinin ancak yarısı değerindeydi. Hz. Peygamber, onlar için eşitliği sağlamış ve daha başka birçok avantajlar temin etmişti. Ne var ki, Hendek Savaşı sırasında işte bu Kurayzahlar, kendilerine önceden zulüm ve haksızlıklar etmiş Beni Nadirlilerin çağrısıyla, Müslümanların savunma hatları içinde bir ayaklanma

girişiminde bulundular. Nihayet dışarıdan şehri kuşatanlar çekilip gittiklerinde, Hz. Muhammed, Kurayzalılardan, durumlarını karara bağlayacak bir hakem seçmelerini istedi, işte bizzat onların seçtikleri hakem, Kitab-ı Mukaddes'teki hükmün uygulanması gerektiğine karar verdi. Hz. Muhammed, buna çok şaşırdı ve şöyle mırıldandı: "Yedi gök üzerindeki Allah'ın hükmüdür bul" Kendisi, hakem karannın sertliğini birçok yönden hafifletti. Bundan sonra artık Medine'de bir Yahudi problemi kalmadı. Diğer bazı Yahudi kabileleri (Bazı Kaynuka mensupları, Üreydiler v.s.) ise, ticaretle meşgul olup refaha ulaşmışlar ve Hz. Muhammed'in bağladığı yıllık maaşlar ve diğer bazı lütuflardan yararlanmışlardı.
76. Ne var ki, Hayber bölgesine yerleşmiş bulunan Beni Nadir Yahudileri rahat durmamışlardır. Hendek diye adlandırılan savaşı organize edenler onlardır. Mekkelilerle imzalanan Hu-deybiye antlaşmasından sonra bir kenarda yalnız bırakıldılar ve birkaç hafta sonra da bizzat Hz. Peygamber tarafından idare edilen 1500 kişilik Müslüman ordusu karşısında 20.000 kişilik kuvvetleriyle savaşı kaybederek teslim olmuşlardır. Bunun üzerine silahtan arındırıldılar, sonra bağışlandılar ve Medine'de uygulanan vergiye eşit bir arazi vergisine bağlandılar.
77. Hudeybiye (Hicretin 6. yılı) antlaşmasından sonra, Hz. Muhammed aynı şekilde, Arabistan dışındaki ülkeleri de düşündü ve Bizans, İran ve Habeşistan imparatorlarına, aynı şekilde, iskenderiye Kopt'lannm patriğine, Busra (Filistin) valisine islam'a davet mektupları gönderdi. Bu sonuncu muhataba mektubu götüren elçi, Bizans topraklarında katledildi (H. 7. yıl). İmparator herhangi bir bedel ödemeyi reddetti. Bu durumu cezalandırmak üzere yola çıkarılan 3.000 kişilik bir Müslüman askeri birliği, Mu'ta'da 100.000 kişilik bir Bizans ordusu ile karşılaştı ve geri dönmeye mecbur oldu (H. 8. yıl). Hz. Muhammed, bunun üzerine 30.000 kişi topladı ve Tebuk'e kadar gitti (H. 9. yıl). Buradan Herakli-us'a yeni bir mektup gönderdi:
"lslamı kabul et veya cizye vergisi öde ya da hiç olmazsa te-balarmdan bunu yapacak olan kimselere müdahele etme." Heraklius bu önerilerden hiçbirisini kabul etmedi, hatta, islam'ı kabul etmiş olan Ma'an valisini çarmıha gerdi. Tebuk'dan hareketle Hz. Peygamber, Bizans'tan, Eilat (yahut Eyle) limanını, Cerba ve Azruh bölgesini ele geçirdi ve buradan hareketle Ma'an'dan sonra, büyük bir merkez olan Dû-met'ul-Cendel bölgesini fethetti ve kendisini bekleyen İslam'a girdiklerini ilân eden yirmi kadar Arap kabilesinin temsilcisini kabul etmek üzere Medine'ye muzaffer bir şekilde döndü. Necran Hristiyanları da islam Devletinin egemenliğini kabul ettiler. Bundan sonra Hz. Muhammed, kabilelerle yapmış olduğu askeri ittifak antlaşmalarının geçersizliğini ilan etti (Hicri 9. yıl) ve ertesi yıl, ilk ve son haccını yapmak üzere Mekke şehrine gitti. Orada Arabistan'ın her tarafından gelmiş 140.000 kadar inanana hitap etti ve Cebe lu'r-Rahme (Rahmet Dağı) yüksekliklerinden Müslümanlara hutbe okudu ki bu hutbe, islam'ın 'İnsan haklan beyannamesi" olmuştur. Medine'ye döndüğünde hastalandı ve birkaç hafta sonra da son nefesini verdi (Hicri 11. yıl/M. 632).
78. Bu büyük eserin kaybolup gitmemesi için Müslümanlar kendi aralarında çarçabuk toparlandılar ve günümüze kadar devam edegelen din ve devleti korudular. Ama, Hz. Peygam-ber'in vefatından itibaren sürüp gelen islam tarihi, bizim bu çalışmamızın çerçevesini aşmaktadır. [25]

Kur'an'ın Yazıya Geçiriliş Tarihi

79. İlk vahyi oluşturan 96. sûrenin, çok kısa olan ilk beş âyeti, Hz. Muhammed'in belleğinde iyice yer etmiş ve vahiy olayını arkadaşlarına anlatırken, genellikle bunları okumak durumunda kalmıştır. Daha sonra, üç yıl süren bir vahiy kesintisi oldu. Bundan sonra vahiyler doğal akışına başlamış ve Hz. Muhammed'in on yılı Medine'de geçecek olan, son yirmi yıllık hayatı boyunca sürmüştür.
80. Kur'an, Medine'ye Hicret edilmeden önce bile yazıyla kaydedilmiştir. Kur'an (25/Furkan, 5; 56/Vâkıa, 79; 98/Beyyine, 2. vs.) buna tanıklık etmektedir. Ama, Hz. Muhammed'in, aldığı vahiyleri yazıya geçirmeyi hangi tarihte düşündüğü kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda risaletin 5. yılından (Hicretten önce 8. yıl) söz edilmektedir. Nitekim, Hz. Ömer'in Müslüman olmasının temelinde, kız kardeşinin elinde bulunan 20. sûrenin (kronolojik olarak 54. sûre) yazılı bir nüshasının yer aldığı belirtilmektedir. Ibn Ishak bu olayı, onun islam'a girmesine vesile olan ve içinde yazılı bir Kur'an sûresinin söz konusu olmadığı diğer bir rivayet ile birlikte kaydetmişse de, yazar iki rivayetten hangisinin tercihe değer olduğunu bilememektedir. Fakat ilk rivayet, (Süheyli'nin[26] ifade ettiği) diğer bazı kaynaklar tarafından da aktarılmıştır ki bunda, anılan sûrenin üzerine yazılı olduğu sayfa üzerinde en az bir sûre daha (7. kronolojik sıradaki 81. sûre) bulunduğu belirtilmektedir. Şunu unutmamak gerekir ki, ilk inen vahiy (96/Alak, 1-5), tema olarak, insan için öğrenim vasıtası olan kalemi övmektedir, işte Hz. Peygamber'in, Kur'an'm yazıyla tespit edilip korunmasındaki titizliği buradan gelir. Gerçekten de 24. kronolojik sırada bulunan 80. sûrenin, 11-16. âyetlerinde Kur'an'ın yazılı nüshaların-dan söz edilmektedir.

81. Tarihi kaynaklar, Kur'an'ın herhangi bir parçası indiğinde, Hz. Peygamber'in okuma-yazma bilen sahabilerinden birini çağırıp daha önce inmiş âyetler topluluğu içinde nereye yerleştirileceğini bizzat belirledikten sonra, inen âyet veya âyetleri dikte ettirdiğini[27] söz birliğiyle belirtirler. Hatırlatalım ki Hz. Muhammed, âyetlerin iniş sırasına göre mekanik bir sıralanışını istemedi; o bu sıralamada, Kur'an'm özel üslûbuna göre, inen kısımlara mantıki bir süreklilik, tutarlı bir gelişme sağlamak istedi. Rivayetler belirtmektedirler ki, [28] Hz. Muhammed, eğer varsa, bir yazım yanlışını düzeltmek için, vahiy katibinden, yazdırdığı metni, bir kez de kendisine okumasını isterdi.
82. Bir diğer ünlü rivayetin bildirdiğine göre[29] Hz. Peygamber, her yıl Ramazan ayında melek Cebrail'in huzurunda (o ana kadar inmiş) bütün Kur'an metnini okuyordu ve o günlerde Hz. Muhammed'in belleği Kur'an konusunda, "yağmur yüklü bulutları sürüp getiren rüzgârlardan daha verimliydi." Öyle ki, vefatının hemen öncesine rastlayan Ramazan ayında melek Cebrail, Kur'an'ı kendisine iki kez okutturmuştu ve Hz. Peygamber bundan artık vefatının yaklaşmasıyla tebliğ görevinin bütünüyle son bulmak üzere olduğu sonucunu çıkarmıştı. Bu rivayet göstermektedir ki Hz. Peygamber, her yıl en azından oruç ayı olan bu kutsal Ramazan ayında Kur'an'ı baştan başa gözden geçirmekle meşgul oluyordu. Biliyoruz ki Müslümanlar, Hz. Peygamber devrinden beri Ramazan ayı sırasında, içinde Kur'an'ı baştan başa okudukları nafile namazlar kılmak suretiyle geceleri ihya etmeyi âdet edinmişlerdir. Birçok kaynak, bu sonuncu mukabele (arza[30]) sırasında, Hz. Peygamber'in vahiy katibi Zeyd de hazırdı diye ilave eder. [31] Diğer bazı kaynaklar ise, daha başka birçok kimsenin de bulunduğundan söz ederler. Buna göre acaba, Hz. Peygamber, nüshalarını düzeltmek üzere dinleyen sahabileri arasmda Kur'an'ı yüksek sesle okuyordu ve Cebrail de onun herhangi bir şeyi unutması durumunda, düzeltmeye hazır durumda bekliyordu diye düşünmek gerekir mi?
83. O devirde kağıt henüz mevcut değildi ve Hicret öncesinde
Mekkeli Müslümanlar, sonra da Medineliler, her biri kendi imkanlarına göre bulabildikleri yazı malzemeleri üzerine kendileri için özel Kur'an metnini kopyalıyorlardı. Bu malzemeler, parşömen ve dabaklanmış deri parçalan, tahta levhalar, develerin kürek kemikleri, üzerine kolayca âyetlerin kazınabileceği yumuşak beyaz taş çeşitleri, hurma ağacı yapraklarının orta damarları, kırık seramik kap parçalan ve daha başka maddelerdi. (Bu konunun büyük bir uzmanı olan Menazir Ahsen Gilani, kemik ve taşın bu maksatla kullanılışının koruma endişesinden doğduğunu düşünmektedir: Sert bir cisim üzerine yapılan kakmalar, silinip kaybolma konusunda, mürekkep vs. ile yazılı bir şeyden daha az risk taşırlar. Aynı şekilde parşömen ve deri, papirüsten daha dayanıklıdır. Vahiyler parçalar halinde geldiği için bunlar, sonra daha uygun ve elverişli malzemelere geçirilmek üzere, geçici olarak küçük malzemeler üzerine yazılıyordu.)
84. Gerçekten ilk dönemin bütün Müslümanları aynı entelektüel yetenekte değillerdi. Yine, gerçekçi olan Hz. Muhammed, inen vahiylerden birer nüsha edinmeleri konusunda istisnasız herkesi bir tutmadı. Kimilerinin okuma yazması yoktu; kimileri hayatlarını kazanma yolunda çok meşguldü; kimileri de inen yeni vahiylerden günlük olarak haberdar olamayacak kadar Hz. Peygamber'in oturduğu yerden uzakta oturuyorlardı. Kaldı ki, bu vahiylerin bir kısmı, Hz. Muhammed'in yolculukta bulunduğu zamanlara rastlıyordu. Bütün bunlar, neden hiç kimsenin, Kur'an'm tamamının yazılı metnine sahip olmadığını açıklar: Bazı parçalar birilerinde, diğerleri ise başkalarında bulunuyordu ve Hz. Muhammed'in sağlığında bile bu tür Kur'an parçalarına sahip olanların sayısı yüzlerce sahabiyi buluyordu. Yeri gelmişken belirtelim ki, Hicretten birkaç yıl önce, Medineliler İslam dinine girmek üzere Mekke'ye gelmeye başladıklarında, Rafi bin Malik, Akabe'de Hz. Peygamber ile karşılaştı ve Hz. Peygamber ona o zamana kadar vahyedilmiş bütün âyet ve sürelerden oluşan bir Kur'an nüshası verdi. Rafi de da bunu Medine'deki kendi mahalle mescidinde okumayı âdet edinmişti. Bu, dünyada böyle bir hizmetin yapıldığı ilk mesciddir. (Bkz. Samhûdî, 2. baskı, s. 857.)
85. Aynı zamanda Hz. Muhammed, günlük namazlarda okunabilmesi için Kur'an metninin ezberlenmesinde de ısrar ediyordu. Bu noktada da Kur'an metninin tamamının ezberlenmesinde bir zorunluluk yoktu. Bazıları bir kısım sûreleri ezberliyordu; diğer bazıları başka sûreleri; ama Kur'an'm tamamını ezberleyen kimseler de vardı. Denilmektedir ki, Hz. Peygamberin vefatı zamanında, Medine'nin yerlisi olan kabilelere mensup Ensar'dan, biri kadın olmak üzere,[32] 4 ila 8 kadarı[33] hafız idiler. (Bunlar Eski Ahid'in ilk beş kitabı (Pen-tateuque) ve dört incil'in toplamından daha hacimli bir kitap olan Kur'an metninin tamamını ezbere bilen kimselerdi.) Mekke'nin yerlileri olan Muhacirlerden hafız olanların sayısından bahsedilmemekle birlikte, bunlar da daha az olmamalıdırlar.
86. işte Hz. Muhammed, bu çifte yöntemle, Kur'an metninin tamamının korunmasını güven altına almak istedi. Yazıdaki hatalar, ezberlenmiş metinle düzeltilebiliyordu ve bellek zayıflıkları da yazılı metne müracaat edilerek gideriliyordu. Bu okuyuş veya dinsel amaçlı tilavet, bütün hayat boyunca uygulanmış ve bu, kuşaktan kuşağa sürdürülerek günümüze kadar gelmiştir: Kur'an metni, yetkili bir öğretmenin önünde öğrenilir ve o da, öğrettiği metnin doğru olarak öğrenildiğini yazılı bir vesika ile belgelendirir. Bu konuya daha sonra yeniden döneceğiz.

87. Hz. Peygamber'in vefatından sonra, bu konu hemen düşünülmedi. Dinden dönme savaşları denilen ve Hz. Muhammed'in hayatının son aylanndan itibaren başlayan ayaklanma hareketleri, gerek hükümetin ve gerekse toplumun dikkatini meşgul ediyordu. Sahte peygamber Müseylime'ye karşı gerçekleştirilen Yemame Savaşı, özellikle çok kanlı olmuştur: Yüzbin kişilik düşman ordusu, on üç bin Müslümana karşı savaşmıştı. Bunlar fazla mukavemet edemediler. O zaman, Kur'an'ı daha iyi bilen ilk Müslümanlar, asıl savaş birliklerinden ayrılıp düşman kuvvetlerine karşı çıkmaya karar verdiler. Sayılan üç bin kadar olan bu mücahitler, Kur'an'ı çok iyi bilenlerden biri olan (İbn Abdi'l-Berr'e göre İran asıllı) Salim Mevla Ebi Huzeyfe'nin kumandası altında toplandılar. Bunlara, Kur'an ehli kıtası adı verilir. Bu intihar komandolarından yedi yüzü, komutanlarıyla birlikte öldüler, fakat düşman ordusu da bozguna uğratıldı.[34]
88. Sözü, Hz. Peygamberin özel katibi, vahiy katiplerinden Zeyd îbn Sabit'e bırakalım (bkz. Tefsir'ut-Taberi, I, 207): "Yemame savaşında, Resulullah'm sahabilerinden önemli sayıda kişi öldürülünce Hz. Ömer, Halife Ebu Bekr'in yanma giderek dedi ki: Hz. Peygamber'in sahabileri Yemame'de ateşe düşen pervaneler gibi düşüyorlar. Bunların, ortaya çıkacak benzeri bir fırsatta aynı şekilde şehid olacaklarından endişeliyim. Halbuki bunlar, Kur'an'm hafızlarıdır. Böyle giderse Kur'an kaybolup unutulacaktır. Keşke sen Kur'an'ı bir araya getirip yazdırsan...!" Hz. Ebu Bekr buna yanaşmadı ve şöyle dedi: "Ben Allah Resulü'nün yapmadığı bir şeyi mi yapacağım?"
Bunun üzerine, kendi görüşlerini destekleyen karşılıklı deliller ileri sürdüler. Nihayet Ebu Bekr, Zeyd bin Sabit'i getirtti. Zeyd şöyle naklediyor: "Ben, onun huzuruna girdiğimde Hz. Ömer de orada hazır bulunuyordu. Hz. Ebu Bekr bana hitaben: "Bu (Ömer) benim reddettiğim bir şeyi yapmam konusunda ısrar ediyor. Sen vahiy katibiydin; eğer sen de onunla aynı görüşte isen, ben de ikinizin dediğini yaparım. Ama sen benim fikrimde isen, ben bu işe girişmeyeceğim." Sonra Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer'in dediklerini bana anlatmaya başladı. Hz. Ömer ise susuyordu. Ben de bu fikre yanaşmadım ve şöyle dedim: "Resulullah'm yapmadığı bir şeyi o mu yapacak?" O anda Hz. Ömer dedi ki: "Eğer bunu yapacak olsanız, size ne zaran olur?" Biz, bir süre düşündükten sonra şöyle dedik: "Vallahi, bundan bize gelecek bir zarar yok!" Zeyd devamla şunları söyledi: "Ebu Bekr'in emri üzerine ben Kur'an'ı, deri parçaları, kürek kemikleri ve hurma ağacı yapraklarının orta damarları üzerine yazdım. Ebu Bekr'in vefatından sonra Hz. Ömer Hilafet makamına geçtiğinde, kendisi (Kur'an'ı) bir tek cilt halinde (Mushaf) yazdırdı ve kendi yanında muhafaza etti. O da vefat edince, bu (Mushaf), Hz. Peygamber'in dul hanımı (ve Ömer'in kızı Hafsa) yanında kaldı. Daha sonra, Ermenistan, (daha açık bir ifadeyle bugünkü Erzurum (Erzen'urrum) bölgesi yakınma (bkz. Kastallani, Şerhu'l-Bühah 7/448), tarihçilere göre H. 25 yahut 30 senesinde düzenlenen askeri sefere kanlan Huzey-fe b Yeman, dönüşte (Medine'deki) evine uğramadan önce derhal Halife Hz. Osman'ın huzuruna çıktı ve şöyle dedi: "Ey Halife! İnsanlara dikkat et!" Hz. Osman, "Ne var, ne oldu?" dedi. Huzeyfe: "Ben, Ermenistan'a düzenlenen askeri sefere katıldım. Bu seferde Iraklılar da, Suriyeliler de bulunuyordu. Ne var ki, Suriyeliler, Kur'an'ı Ubeyy bin Kaab'ınokuyuşuna göre okuyorlardı ve Iraklıların daha önce duymadıkları şeyler söylüyorlardı. Bu yüzden Iraklılar onları inkarcılıkla suçluyorlardı. Aynı şeklide Iraklılar da Kur'an'ı okurken Ibn Mes'ud'un okuyuşunu takip ediyorlardı ve Suriyelilerin duymadıkları şeyler okuyorlardı. Ve Suriyeliler de onları inkarcılıkla suçluyorlardı." Zeyd sözüne devamla der ki: "Bunun üzerine Osman bin Affan bana, kendisi için bir Kur'an yazmamı emretti ve dedi ki: 'Yardımcı olarak sana akıllı ve edebi zevki olan bir adam vereceğim. İkiniz Kur'an'ı yazın. Aranızda her ne zaman bir anlaşmazlık çıkarsa, o konuda bana başvurun." Bu iş için (aynı şekilde Hz. Peygamber'in vahiy katibi olan) Eban bin Sa'd bin As'ı tayin etti. Her iki katip 2. sûrenin 248. âyetine geldiklerinde Zeyd, "Buradaki kelime 'Tâfcûh'tur", Eban ise, "Hayır, Tabu t'tur" dedi. Bunun üzerine biz Hz. Osman'a müracaat ettik ve o da bu kelimeyi "Tâbut" olarak yazdırdı." Zeyd sözüne devamla der ki: "Yazım işini bitirdiğimde karşılaştırdım, işte o zaman, 33/Ahzâb, 23. âyetinin bulunmadığını fark ettim. Bunun üzerine konuyu, Muhacirler'e (bu âyetin yazılı metninin kendilerinde olup olmadığını araştırmak üzere) arz ettim. Ama onların hiçbirinde bu âyeti bulamadım. Sonra Ensar'a da (bu âyetin yazılı metninin kendilerinde olup olmadığını araştırmak üzere) meseleyi arz ettim. Ama Huzeyme bin Sabit dışında onlardan da kimsede bulamadım. O zaman onu alıp yazdım. Sonra Kur'an'ı bir kere daha karşılaştırdım ve Tövbe Sûresinin 128-129. âyetleri olan iki âyetin eksik olduğunu gördüm.[35] Muhacirler'e başvurdum, ama bu iki (âyeti) onların hiçbirinde bulamadım. Sonra onlara da bu konuyu sormak üzere Ensar'a başvurdum: Aynı Huzeyme adını taşıyan diğer bir adam dışında, onlarda da bunları bulamadım. Böylece söz konusu iki âyeti de 9. sûrenin sonuna yazdım. (İki âyet yerine) eğer bunlar üç âyet olsalardı, onları bağımsız bir sûre olarak düzenlerdim. Sonra, Hz. Osman, Haf-sa'dan (babası Ömer'in) nüshasını kendisine ödünç vermesini istedi ve bunu kendisine tekrar iade edeceğine dair yemin etti. O da bunu kendisine verdi. Hz Osman bunu (yeni nüsha) ile baştan başa karşılaştırdı, ama herhangi bir farklılık bulamadı. Bunun üzerine asıl

nüshayı Hafsa'ya iade etti ve bundan son derece memnun oldu. Sonra halka, kendi Kur'an nüshalarım (bu son nüshadan) çoğaltmalarını emretti."

89. Şimdi de, Buhar! ve başka kaynaklarda yer alan ve bu konuda farklı ya da tamamlayıcı bilgiler veren nakillerden söz edelim: Defterler halinde yazılma işlemi Hz. Ebu Bekir dönemine rastlar. Zeyd, kürek kemikleri üzerine yazmış değil, fakat kürek kemikleri ve diğer yazı malzemeleri üzerine geçirilmiş âyet metinlerini sayfalara geçirmiştir.[36] Hz. Ömer halife olunca, resmi bir Kur'an nüshası yayımlamayı düşündü[37] fakat bunu gerçekleştiremeden vefat etti. Aynı fikir, O'nun yerine geçen Hz. Osman'da da uyanmıştı. Hz. Osman'ın redaksiyonu, Hz. Hafsa tarafından korunan ve daha sonra hazırlayacağı nüshayı karşılaştıracağı Kur'an metninden bağımsız bir iş olmayıp, sadece bazı kelimelerin yazılış biçiminin düzeltildiği aynı metnin bir nüshasının çıkarılmasından ibaretti. İlgili bir rivayet ifade ediyor ki, ilk redaksiyon hareketi sırasında Zeyd, eğer Hz. Ömer kendisi ile birlikte çalışmazsa bu işi yapmayacağını söylemiştir.[38] Kaynaklar şu konuda sözbirliği halindedirler: Hz. Ebu Bekr, Zeyd'e asla yalnızca belleğine güvenmemesini, aksine her bir âyet için en az iki tanık, yani iki ayrı şahısta bulunan yazılı iki nüsha aramasını emretmişti. Ayrıca şehirde halka ilan çıkarmış ve her kimde Kur'an'dan yazılı parçalar varsa, Zeyd'e göstermesini istemişti. Bir rivayetin bize ifade ettiğine göre bu çalışma Medine'deki Büyük Cami'de yapılıyordu ve burada Hz. Ömer, getirilen metinlerin sahiplerine, metinlerinin Hz. Peygamber tarafından kontrol edilip edilmediği konusunda yemin ettiriyordu. [39] Diğer bir rivayet de, zina suçu işlemiş kimselerin taşlanarak öldürüleceğine ilişkin bizzat Hz. Ömer'in bir metin sunduğunu ve fakat ikinci bir tanığın bunu doğrulamaması üzerine, [40] reddedildiğini[41] bildirmektedir. Hz. Ebu Bekr tarafından hazırlatılan Kur'an metnine genellikle Mushafi[42] denirse de bazen Rab'a[43] adı da verilmektedir ki, bu kelimenin kökü "dördüncü derecedeki" anlamındadır. Ibn Kesir'in ifade ettiğine göre[44] bu kelime, "Defterler koleksiyonu" anlamına gelmektedir. Hz. Osman döneminde yapılanlar için yalnızca belli başlı iki katipten[45] söz edilmez; aksine dört kişi sözkonusudur. [46] Bunlar muhtemelen, çok çeşitli malzeme üzerine yasılmış metinlerin sınıflandırılması işi ile uğraşmışlardı. Yine aynı şekilde on iki üyeden de[47] söz ediliyor ki, bunlar, herhalde çok sayıda Kur'an nüshası çıkarmakla meşgul olmuşlardır. Kaynaklara göre, Hz. Osman'ın, Maveraü'n-Nehir'den Endülüs'e kadar uzanan muazzam İslâm Devletinin[48] belli başlı merkezlerine gönderdiği nüshaların sayısı 4 veya 7'dir. [49] Bu arada kendisi, resmi nüshalara uygun düşmeyen Kur'an metinlerinin imha edilmesini de emretmişti. [50]

90. Bu konuda çeşitli rivayetler incelendiğinde[51] şu izlenim edinilir: Zeyd'in araştırdığı şey, yalnızca Kur'an'm yazılı parçaları değildir, aksine bizzat Hz. Peygamberin gözetimi altında kaleme alman ve redaksiyonundan geçmiş ilk el yazılardır. Hatta bir rivayetin[52] belirttiğine göre, Hz. Ebu Bekr, Resulullah'm evinde, çok sayıda sayfalar bulmuş ve bunları bir ip vasıtasıyla tomar halinde paketlemiştir. Belli ki, Kur'an'm tam bir nüshası yoktu; yoksa halk arasında Kur'an'm yazılı parçalarının aranması zahmetine girilmeyecekti. Hz. Peygamber, Kur'an'm herhangi bir bölümüne girmesi muhtemel olan yeni vahiylerin gelmesinin, hayatının son dakikasına kadar mümkün olması nedeniyle Kur'an'm nihai bir metnini hazırlayamazdı. [53]

Âyetlerin Ve Sûrelerin Sırası

91. Sûreler içinde yer alan âyetlerin, bizzat Hz. Muhammed'in verdiği emre göre sıralanmış olduğunda herkes hemfikirdir. Sûrelerin sırasına gelince: Bazı yazarlar, bunun Hz. Osman tarafından gerçekleştirildiği izlenimine sahip olmuşlardır. Çünkü bir rivayette şöyle denilmektedir: "Kendisine yöneltilen bir soruya Hz. Osman şöyle cevap verdi: 'Bir çok sûreye ait parçaların vahyedilişi aynı zamana rastlayabiliyordu. Hz. Peygamber bir vahiy aldığında, vahiy katiplerini çağırırdı ve derdi ki: 'Şu âyetleri, şu şu konulardan bahseden falan sûrenin içine katınız.1 8. Sûre tarih olarak Hicretin ilk dönemine rastlayan âyetlerden meydana gelmiştir. 9. Sûre ise, vahyin son dönemlerine rastlayan âyetlerden oluşmuştur. 9. Sûre, 8. sûrenin bir kısmını meydana getirmektedir, diye düşünüyordum. Hz. Peygamber, vefat etti ve bunun, ötekinin bir parçası olduğu net olarak belli olmadı. Bu nedenle ben, bu iki sûreyi birbiri arkasına, onları birbirinden ayırıcı bir işaret olan "Besmele"yi araya koymaksızm sıraladım.[54]

92. Allah'ın rahman ve rahîm sıfatlarına sığınma vesilesi olan "Besmele"nin 9. sûrenin baş kısmına konmamış olmasını açıklamak için Hz. Osman'ın kişisel bir görüşü söz konusu edilmektedir. Ama, bu sûrenin başında besmelenin yer almamasının, bu sûrenin bir takım antlaşmaların bozulması ve yürürlükten kaldırılmasından söz etmesi nedeniyle, Allah'ın rahmetine sığınarak başlanmasının uygun düşmeyeceği şeklinde açıklanması daha doğrudur. Birçok gerçek, bu rivayette belirtilen noktaya karşı çıkmaktadır: Birincisi, Buhart ve Müslim gibi en iyi kaynaklar böyle bir şeyden söz etmemektedirler. İkincisi, bu rivayeti nakleden ravilerden birinin rivayet zincirinde tanınmayan bir kimse oluşudur. Üçüncüsü, Kur'an öğrenimi yapan öğrencilere verilen icazetnameler, her zaman, Kur'an'da yer alan

sûrelerin mevcut sıralanışının Hz. Peygam-ber'den geldiğine tanıklık etmektedir. Medine'nin klasik dönem büyük bilginlerinden İmam Malik'in bu konudaki kanaati kesindir: Sûrelerin bugünkü sıralanışı bizzat Hz. Peygamber tarafından düzenlenmiştir. Yeri gelmişken, Hz. Peygamberin her yıl melek Cebrail ile birlikte Kur'an metnini gözden geçirdiklerini belirten rivayeti hatırlatalım ki, onun hayatının en son yılında, bu gözden geçirme işi, iki defa gerçekleştirilmiştir. Her sûre bağımsız bir bütün oluşturduğundan, bu mesele, Kur'an metninin sahihliğine zarar vermez ki, bizi burada ilgilendiren şey metnin şahinliğidir. [55]

Yazı

93. Tarihi verilere göre yazı, Mekke'ye ilk defa, Hz. Muham-med'in çağdaşı ve fakat O'ndan biraz daha yaşlı bir kimse olan Harb (Ebu Sufyan'm babası) tarafından dışarıdan getirilmiştir.[56] Kur'an Arap dilinde kaleme alınmış ilk yazılı kitaptır! Bu bile, bir sürü lehçe ve ağzın yazarı şaşkına çevirdiği bir dönemde, imlânın zorluklarını açıklamaya yeter. Hatırlatalım ki, Arap alfabesinde 28 harf vardır; buna karşın yalnızca 15 işaret çeşidi bulunmaktaydı ve geri kalan 13 işareti tahmin etmek gerekmekteydi. Mesela, "bâ", "tâ", peltek "sâ", "nûn" ve "yâ" harfleri hemen hemen aynı işaretle karşılanıyordu. Tıpkı Fransızcada "e" harfinin üzerine bir takım ilave aksanlar getirilerek (e, e, e, e) değişik seslerin ifade edilmesi gibi ifade olunmaktadır. Arapların o sırada henüznoktalamasız bu harflere ne cesaretle güvenip bağlandıklarını değerlendirmek mümkün değildir. Taif'te Halife Muavi-ye'den kalma ve Hicri 51. yıl tarihli bir kitabede,[57] benzer işaretle ifade olunan harflerin birbirinden ayırt edilmelerini sağlayan noktaların kullanıldığına rastlıyoruz. Fakat bu kitabeden çok evvelki yıllarda, Halife Ömer'in idari mektupları söz konusu noktalan taşımaktadır. Nitekim, Mısır'da keşfo-lunup Viyana'da muhafaza edilen ve 22. Hicri (M. 644) yılı kaydını taşıyan bir papirüs[58] bize bunu kanıtlamaktadır. Aynı döneme ait olan ve noktalama işaretlerini taşıyan diğer iki belge de Berlin'de bulunmaktadır. [59] Bütün bunlar, şu rivayetin[60] sahihliğini bize kanıtlar: Hz. Peygamber'in bizzat kendisi, içinde bu hadisin de ravisi olan müstakbel halife Muaviye'nin de bulunduğu vahiy katiplerine "Rakş"ı kullanmalarını, yani ayırt ettirmek amacıyla, birbirine çok benzeyen harfler üzerine noktalar koymalarını emretmiştir. Seslendirme işaretleri olan harekeler ise, Hicri 1. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan genel vali Haccac ibn Yusuf'a nispet edilmektedir. Klasik dönemin büyük tarihçisi Ibn Şabbah'ın "Medine-i Münevvere Tarihi" isimli ünlü eserinin I, 7-8. sayfalarında kaydettiğine göre, bu bilgin fakat zalim devlet adamı Haccac ibn Yusuf, Kur'an'ın yeniden yazılmış bir nüshasını hazırlamış ve içinde Medine'nin de bulunduğu büyük İslam kentlerine birer kopyasını göndermiştir. Abbasi Halifesi el-Mehdi zamanına kadar Medine'de de bu nüsha kullanılıyordu. Sonra Haccac'm bu nüshasının kullanımından vazgeçildi ve yerine el-Mehdi tarafından Bağdat'tan gönderilen nüsha kondu. Maalesef, Haccac'm nüshası hakkında ayrıntılı bilgi mevcut değildir. O'nun bu çalışması, kuşkusuz Halife Osman'ın nüshasının bir revizyonunu içermektedir. Bundan sonraki konu başlığında onun bazı tuhaflıklarından söz edeceğiz. Bu iki reformla, Arap alfabesi öylesine mükemmel hale geldi ki, Kur'an metni gibi gayet açık okunabilmesi gereken bir metin, dünyanın herhangi bir dilinden daha dakik biçimde yazılabilir bir nitelik kazandı. Unutmayalım ki yazı, ezber ve bir üstadın yanında öğrenim şeklindeki üçlü kontrol sayesinde Kur'an metni bütünlüğünü koruyordu. Kısa zamanda Araplar, bol miktarda ve ucuz fiyatla kağıt üretme yöntemlerini keşfettiler ve böylece parşömenlerden papirüslerden kurtuldular, işte Orta Çağda Müslümanlar nezdinde ilimlerin gelişip yaygınlaşmasının sırrı da budur. [61]

Yazarın Aldığı İcazetnamenin Çevirisi

Seyhu'l-Kurra Hasan bin İbrahim eş-Şa'ir tarafından, Kutsal Kur'an'ı tam olarak tilavet edebileceğine dair Muhammed Hamidullah için düzenlenen icazetnamenin çevirisi: "Rahman, Rahîm Allah adına!

"Nurlu anlam incilerini, alfabe harflerinden oluşan parlak kelime kalıpları içine yerleştiren, Kur'an-ı Kerîm'i Ruhu'l-Emİn (Cibril) aracılığıyla, apaçık bir Arap dilinde kulları arasında Dad dilini (Arapçayı) en fasih bir biçimde konuşan, peygamberlerin sonuncusu olan Elçi'sine (Allah ona, aile fertleri ve sahabilerine salât ve selâm eylesin) vahyeden Allah'a hamd olsun!

İşte bu, Kudretli Rabb'inin rahmet ve acımasına muhtaç, (Medine'deki) Mescid'un-Nebi'de Kur'an-ı Kerîm kıraat hocası ve müderrisi el-fakir Eş-Şa'ir lakabh aşağıda imzası bulunan Hasan bin ibrahim tarafından genç, reşid ve kâmil oğlu, Haydarabad/Dekkan'lı Muhammed Hamidullah îbn Ebi Muhammed Haliluîlah'a verdiği resmî icazetnamedir.

Çünkü kendisi benim huzurumda Kur'an-ı Kerîm'i, yazılı metni üzerinden tane tane, itina ve büyük bir dikkatle baştan sona okuyup hatmetti ve onun talebi üzerine ben de ona, evvelden beri rivayet (hakkı

ve yetkisi) için aranan belli şartlara uygun davranması kaydıyla, Kur'an-ı Kerim'i kıraat etmesi için yetki verdim. Bu şartlar, Yüce Allah'tan gizli ya da açık takva ile korkup çekinmesi ve okurken veya okuturken, gizlice olsun, açıktan olsun, gönül hoşnutluğu ile benim için de dua etmesidir. Bu öğretim, zamanın biriciği, devrinde bir benzeri olmayan, kalp gözü açık üstadım eş-Şeyh Hasan bin Muhammed el-Beyyumi'den -Allah kendisine rahmet etsin,-öğrendiğimin aynısıdır. O da bunu Muhammed Sabık'dan; o da, eş-Şeyh Halil el-Matûbest'den; o da eş-Şeyh Ali el-Ebya-rî'den; o da, Mekke-i Mükerreme'de, eş-Şeyh Ali el-Hulv'dan; o da, eş-Şeyh Ahmed Ebu Selemûne'den; o da, eş-Şeyh Süleyman el-Beysanî'den; o da, eş-Şeyh Ahmed el-Me-iyihî'den, o da babası eş-Şeyh Ali el-Meiyihî'den; o da bir tarikle Sîdî Muhammed Îbn Muhammed el-Cezerîden; o da, Sîdî Abdurrahman el-Kıstantinî'den; o da, Sîdî Abdurrah-man el-lzmirî'den; o da, Sîdî Selman el-Marahicî'den; o da, Sîdî Ahmed el-Mesirî'den; o da, Evliya Efendi lakaplı Ebu Cafer'den öğrenmişti. Diğer yandan ise, Hafs tilavet usulünü bize rivayet edip öğreten Kur'an-ı Kerîm muallimi Ebu'l-Hasan Tahir bin Galbut, onun da dediğine göre, bunu öğreten Ebu'l-Hasan Ali Muhammed İbn Salih el-Haşimi'dir ki, kendisi Basra'da Kur'an öğretmenidir. Onun da dediğine göre, bunu Ebu'l-Abbas Ahmed Ibn Sehl el-Uşnani öğretip rivayet etmiştir ki, bunu da o'na Ebu Muhammed 'Ubeyd es-Sabah; ona da Hafs; ona da Âsim öğretmiştir ki bu tam adıyla, Âsim ibn Ebi'n-Nucud'dur. Künyesi Ebu Bekr'dir ve tabiun züm-resindendir. işte bu Asım Kur'an'ı, Ebu Abdillah ibn Habib es-Selemi ve Zirr ibn Habib el-Esedi huzurunda okumuş, onlar da Hz. Osman ve Ali ile ibn Mes'ud ve Ubeyy ibn Kaab ve Zeyd ibn Sabit huzurunda okumuş; bunlar da Allah'ın Elçisi (kendisine salat ve selâm olsun) huzurunda, o da Allah tarafından Lehv-i Mahfuz'a konulmuş şekline uygun olarak Hz. Cebrail'in huzurunda okumuştur.
İmza: Her şeye kadir Rabb'inin rahmetini uman eş-Şa'ir lakaplı Hasan ibn İbrahim. 12 Rebiu'l-evvel 1336 (Hicri)'da mührüyle mühürledi. [62]

Yazım

94. Bir önceki konu, bizi Kur'an'm Arapça metninin yazımı konusunu ele almaya sevketmektedir ve bundan biraz söz etmek uygun olacaktır.
95. Kur'an, tarih boyunca Arap dilinde yazıya geçirilmiş ilk kitaptır. Bu nedenle onda dakik bir yazım birliğinin olmaması bizi şaşırtmıyor, bunun nedeni özellikle onun yirmi üç yıl gibi uzun bir zaman diliminde vahyedilmiş olması ve Hz. Pey-gamber'in özel kâtiplerinin durumlara göre farklı kişilerden meydana gelmesidir. Kur'an'm bugün dünyanın dört bir yanında bulunan elyazması nüshalannda bulunan bu tür farklılıklar bir yana, bunu Mısır kralı Fuad'ın bastırdığı nüshada bile görmek mümkündür. Şöyle ki:
96. (a) 51. Sûrenin 47. âyetinde olduğu gibi, normalde şeklinde olması gerekirken kelimeye fazladan, diğer bir deyişle okunmayan bir "yâ" harfi eklenerek şeklinde yazılmıştır. Oysa örneğin, 38/Sâd, 17 ifadesinde kelime normal bir yazımla yazılmıştır. Hatırlatalım ki, bu tarz bir yazım alışkanlığı uzun zaman boyunca kullamlagelmiş-tir. Yalnız Hz. Peygamber'in el-Münzir bin Sâva'ya gönderdiği mektupta görülen, normal kelimesi yerine şeklinde yazılmış olması gerçeği ile değil (Bkz. islam Peygamberi, Hayatı ve Eseri isimli eserimizin 5. baskısının 650/b paragrafı.) Cantineau tarafından Suriye'de ortaya çıkarılan, çok daha sonraki dönemlere ait bir kitabede bile normal yerine şeklinde yazılmıştır. (Bkz. înventaire des inse-riptions de Valmyre, Beyrut, 1932, s. 151.)
97. (b) Okunmayan bir "Elifin ilave edilmesi Kur'an'da çok daha fazla rastlanan bir durumdur. Örneğin, 18. sûrenin 23. âyetinde şeklinde yazılmışken, aynı kelime 16. sûrenin 40. âyetinde şeklinde yazılmıştır. Yine, ve kelimeleri onlarca defa geçmekte ve hepsinde normal yazılmaktadır. Başka bir örnek de kelimesinin 27. sûrenin 21. âyetinde biçiminde yazılma-sıdır. Kral Fuad'ın bastırdığından başka nüshalarda, söz gelişi, Abdullah Yusuf Ali ve Ebu'1-A'lâ el-Mevdudi'nin mealle-riyle birlikte olanlarda, bundan başka üç örnek daha bulun-maktadır: 3/ÂU Imran 158'de 9/Tövbe 47'de 37/Saffat 68'de ifadelerinde geçen "Lamelif kelimesindeki "Elif1 telaffuz olunmaz. Aynı durum 13/Râ'd, 31'de yerine 3/Âl-i Imran 144'de ve yerine ve, 7/A'raf 103; 10/Yunus 75, 83; 11/Hud 97; 23/Mü'minûn 46; 28/Ka-sas 32; 43/Zuhruf 46'da (Al.) ve kelimelerinde "Elif okunmaz. 2/Bakara 259, 261; 8/Enfal 65, 66; 18/Kehf 25; 24/Nur 2; 37/Saffat 147 âyetlerindeki kelimelerine gelince, bunların yazımlan bugün bile uygulamada kullanılan ve "Elifleri okunmayan örneklerdir. ve benzeri fiillerde en
sonda bulunup da okunmayan "Elif ile ilgili örnekler o kadar çoktur ki, hepsini burada anmak mümkün değildir. Ancak burada bir noktayı belirtmek gerekir: Günümüzde yazıldığı halde okunmayan bu "Elif" İstisnai olarak çoğul fiillerde kullanılır ve bize öyle geliyor ki, bu durum, eski Arapça'da telaffuzda bulunduğu hâlde kullanımdan düşen "Nûn" harfini hatırlatıyor, bu biraz da, Fransızca'daki aksansirkonfleks (A)'in bugün artık kullanılmayan bir (s) harfinin varlığını

göstermesini andırıyor. Ama Kur'an'da sözkonusu "Elifin sonda yazılmadığı, oysa tekil olduğu halde "Vav" ile bittiği için "Elifin yazıldığı birçok çoğul fiil bulunmaktadır. Burada bu tür kelimelerin tam bir listesini vermek istemiyorum, sadece işaret kabilinden bir kaç örneği zikredeceğim: 2/Ba-kara 226'da 12/Yusuf, 18'de 25/Furkan, 21'de 27/Neml, 84'de 34/Sebe', 5'de kelimeleri çoğul oldukları hâlde sonlarında "Elif yazılmamıştır. Ama, 2/Bakara, 129'da (tjE), 10/Yunus, 30'da 20ATâhâ, 18'de kelimeleri tekil olduğu hâlde "Elif ile sona ermektedir. Öyle görünüyor ki, bu yazım yöntemi, biraz da vahiy kâtiplerine göre değişiklik göstermiştir. Bundan daha ilginci de, Kur'an'da bazı kelimelerin fiil olmadıkları, aksine isim oldukları hâlde Kur'an'm her yerinde değii de yalnız bazı yerlerinde okunmayan "Elif' ile sona ermeleridir. Şu kelimeler buna örnektir: 5/Mâide, 18'de, yerine:
Herhalde aynı listeye 12/Yusuf, 108 ve daha pek çok yerde geçen kelimesini de eklemek gerekir; ancak burada "Eh/"in yazılması, yine çok kullanılan kelimelerden olan ayırt etmek gibi pratik bir nedenden ileri gelmiş gibi görünüyor. Acaba ses ahengini sağlama düşüncesi mi, bazı vahiy kâtiplerini, şu kelimeyi bazen şeklinde (Bkz. 11/Hûd, 68; 25/Furkan, 38; 29/Ankebut, 38; 53/Necm, 51) yazmaya yöneltmiştir; yoksa aynı kelimeyi Arapça konuşulan bazı bölgelerde halk "Tenvin" ile, yani 'se-mûden'şeklinde mi telaffuz ediyordu? 76/lnsan, 4'deki S ve 76/lnsan, 15'deki nin de aynı katagpriyegiren kelimelerden oldukları görünüyor. 39/Zümer, 69; 89/Fecr, 23'de yerine şeklinde yazılması, vahiy kâtiplerinin, bu kelimenin (etken çatı) 'den geldiğini göstermek istemelerinden kaynaklandığını düşündürüyor. Aynca belki de denebilir ki, ibadet ve dua maksadıyla Kur'an'ı tilavet etmede, deyim yerindeyse "Görsel yarım kâfiye" ihtiyacını karşılama noktası da neden olarak gösterilebilir. Bu durum, sûrede önde geçen yahut sonra gelen ile uyum sağlamaları gereken, (33/Ah-zab, 10, 66, 67) kelimelerinin yazımında açıkça görülmektedir. kelimeleriyle birlikte aynı sûrede yer alan, (69/Hakka, 19-20, 25-26, 28) kelimelerine fazladan bir "He" harfinin eklenmesinde de aynı du-rum açıkça göze çarpmaktadır. Aynı şey, 101/Kâria, 10'da geçen kelimesi için de sözkonusudur.
98. (c) Üçüncü sesli harf olan gelince: O da sıkça kullanılan birçok kelimede, yazıldığı halde okunmamaktadır. Örneğin, olması gerekirken, kelimeler şeklinde yazılır. 7/A'raf, 145 ve 2 l/Enbiya, 37'de geçen ve şeklinde yazılması gereken
kelimesinde de durum aynıdır.
99. (d) Yalnız bir sesli harfe değil, ama kelime içinde fazladan bir sessiz harfe de rastlanmaktadır. Örneğin, şeklinde
Yâ'nın altına bir tenvin koymak yeterli iken, aynı kelime 3/Âl-i İmran, 146; 12/Yusuf, 105; 22/Hac, 45. âyetlerde 22/Hacc48'de şeklinde yazılı bulunmaktadır. Ama bunun temelinde başka bir nedenin varlığı görülüyor: Arapça'da normal konuşmalarda kelimenin son harfinin harekesi telaffuz edilmez. Ama burada "Tenvin" her zaman telaffuz edilir. Öyleyse hareke işareti yerine alfabenin bir harfi kullanılmıştır ki, bundan maksat, Kur'an okunuşu sırasında dikkatsizlik sonucu bunun "Ey" şeklinde telaffuz edilmesini önlemektir. Oysa diğer bazı vahiy kâtipleri başka türlü düşünmüşler ve söz gelimi, aynı kelimeyi "Mefulun bih" durumunda, 17/lsrâ, 110'da şeklinde yazmışlar ki, muhtemelen, kelimesindeki "Nün" harfini "Mim" harfine dönüştürerek okutmak gerektiğini gözö-nünde bulundurmuşlardır.
100. (e) Şu veya bu nedenle kimi durumlarda kelimeye, yazıldığı halde okunmayan bir harfin eklenmesi söz konusu olduğu gibi, kimi durumlarda yazılmadığı halde okuyucunun kelimeye ekleyerek okuması gereken harfler de vardır. Bu durum yalnız illetli harfler yani sesli harfler için değil, ama sessiz harfler için de sözkonusu olabilir. Örneğin, 2 l/Enbiya, 88'de yerine: şeklinde yazılması buna örnektir. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, aynı kelime 10/Yunus 103te, muhtemelen başka vahiy kâtibi tarafından ikinci bir "Nün" ilavesiyle ve fakat sonunda-ki "Yâ" harfi düşürülerek şeklinde yazılmıştır. Öyle görünüyor ki bu, şu nedenden ileri gelmiştir: Simdi artık yalnız kelimelerin son harfleri üzerinde kullanılan "Tenvîn nunlama", eskiden en azından kimi kâtipler tarafından kelimenin herhangi bir harfi üzerinde kullanılabiliyordu. Buna göre, sözkonusu kelimesi tamamen kurallara uygundur; sonra gelen kuşaklar bu gerçeği unutmuş olsalar bile ve kendilerince basit bir "düzeltme" yapmak suretiyle sözkonusu kelimenin üzerine küçük bir "Nün" harfini ekleyerek, onu şeklinde yazmışlardır. Bu konuda bizi doğrulayan husus, bugün bile Afrika'nın bazı siyahı bölgelerinde Arapça harfleri kullanan Bambara ve Barno dillerinde kelimenin herhangi bir harfi üzerine "Tenvin" işareti konulabilmesidir. (Bkz. "Le Coran dans toutes le langues" isimli makale. Fmnce-lslam, Paris, Aralık 1969 ve Mayıs 1971 sayıları.)
Ben bazen kendi kendime sorarım: Acaba, 2/Bakara, 164'de ve daha başka 73 yerde geçen ve şeklinde yazılması gereken kelimesi; aynı şekilde (tekil, 2/Bakara, 17 vs.), (tesniye halinin ref hali olduğu kadar cer ve nasb hali. Bkz. 4/Nisâ, 16; 41/Fussilet 29) ve (cemi hali, 2/Bakara, 3 vs.) kelimeleri de bir "Lâm" düşürülmesiyle aynı kategoriye giren örnekler mi acaba? Çünkü bu yazılış tarzı, kelimesine bir takısı eklenerek yazılışından ibaret değildir. Çünkü, o takdirde "ez-zî" şeklinde okunması gerekirdi. Oysa, bu kelime "el-lezî" şeklinde telaffuz edilmektedir. Aynı husus 65/Talak, 4'de yerine,

kelimemi için de söz konusudur. Yazılmadığı halde okunan sesli harflere gelince, bunlar için aşağıdaki açıklayıcı durumlar üzerinde düşünelim:

101. (i) Elif harfinin gizli olarak var sayıldığı şu yerler bulunmaktadır: şeklinde yazılacağına, Kur'an'ın 9. sûresi hariç olmak üzere, bütün sûrelerinin başında, 27/Neml, 30'da ve 11/Hud, 41'de şeklinde yazılmıştır. Bu arada işaret edelim ki, O kelimesinin bu şekilde Elif ile normal yazılışı 56/Vâkıa, 74, 96; 69/Hakka, 52 ve 96/Alak, l'de açıkça görülmektedir. Şu kelimelerde de elif gizli olarak var sayılmaktadır:[63]

Kur'an'da bunlar gibi daha yüzlerce kelime vardır. Özellikle de şu örneklere işaret edeceğim yerine (Bu örneklerin istisnaları, 24/Nur, 31; 43/Zuhruf, 49 ve 55/Rahmân, 31'de görülmektedir.) Aynı şekilde (Ekz. 26/Şuarâ, 176; 38/Sâd, 13 ifadesinde şeklinde yazılması gerekirken bu kelimedeki Elif kaldırılmış bulunmaktadır.

Bununla birlikte bu kelime, 15/Hicr, 78 ve 50/Kaf, 14'te normal olarak yazılmıştır. Yine, durumları pek çok özellik taşıyan şu iki örnek de vardır: 20/Tâhâ, 94'de yerine: şeklinde yazılıdır. 2 l/Enbiya, 112 ve 23/Mü'minûn, 114'de (J-ü) olarak yazılı bulunan bu kelime, geçtiği diğer bütün yerlerde şeklindedir.

102. (ii) Vâv sesli harfinin yazılmadığı yerler şunlardır: 3/Âl-i lmran,78'de yerine: (ö 3/Âl-i Imran,153'de, yerine: 4/Nisâ, 135'de, yerine: 7/A'raf, 2O'de, yerine: 9/Tövbe, 19; 16/Nahl, 75; 32/Secde, 18'de, yerine:

17/Isrâ, 7'de, yerine: 17/lsrâ, ll'de, Ai) yerine: 43/Zuhruf, yerine: şeklinde yazılıdır.

103. (iii) Sesli bir harf olan "Yâ"mn kaldırıldığı yerler de şunlardır:

2/Bakara, 41'de, yerine: 2/Bakara, 54'te, yerine: 2/Bakara, 61 vs.de, yerine: (ci12/Bakara, 73 ve başka yerlerde

ri yerine: şeklinde yazılmıştır. 3/Al-i tmran, 2O'de, yerine: 3/Âl-i Îmran79'da, yerine:5/Mâide, 111 ve 6l/Saf, 14'te, yerine: 7/A'raf, 195'de, yerine: 7/A'raf, 196; 12/Yusuf, 101'de, yerine: 23/Mü'minûn, 99'da, yerine: 39/Zümer, 10, 16, 17; 43/Zuhruf, 68'de, yerine: 106/Kureyş, 2'de, 109/Kâfirûn, 6'da, yerine: yerine:

104. (0 Vahiy kâtiplerinin farklı biçimlerde yazdıkları birkaç merak uyandırıcı noktaya daha işaret edelim:

105. (i) Aynı fiilin çekimi ile ilgili diğer çeşitli kipler de içinde olmak üzere, örneğin, yerine 4/Nisâ, 32 ve başka yerlerde şeklinde kayıtlıdır.

106. (ii) Aslında olması gerekirken, bu kelimeler; 18/Kehf, 49'da ve 25/Furkan, 7'de ve nihayet 70/Meâric, 36'da şeklinde kayıtlı bulunmaktadır.

107. (iii) Aslında, olması gerekirken Kur'an'da bu kelimeler sırasıyla şu şekilde kayıtlı bulunmaktadır: 2/Bakara, 218'de: 43/Zuhruf, 32'de: (olarak iki defa), 11/Hud, 86'da: 14/Ibrahim, 34; 16/Nahl, 72'de: 35/Fâtır, 40'da:

108. (iv) 2/Bakara, 24'te şeklindedir, fakat 11/Hud, 14'te şeklindedir. Yine, 75/Kıyamet, 3'te şeklindedir, fakat 22/Hac, 15, 48/Fetih, 12, 72/Cin, 5 ve 90/Beled, 5'te şeklinde yazılıdır. Bu arada ve nın, aslında ve 'nın kaynaştırılmış şekli olduğundan söz etmeyeceğim.

109. (g) Bir başka gerçek de, kelimenin kökünü belirtmek endişesinden ileri geldiği açıkça anlaşilan, fonetik değerinin değiştirilmesidir. Şöyle ki; Kur'an'da 71 defa geçen kelimesi, (fakat örneklerinde normal şekilde), yine Kur'an'da 67 defa geçen, kelimesi ile 3 defa geçen, kelimesi, (fakat örneklerinde normal şekilde), ve 32 defa geçen ve 2 defa geçen, kelimelerinin hepsinde "Vdv" harfi, "Elif' olarak telaffuz edilir ve sırayla bunlar hayât, salât, zekât, ğadât şeklinde okunur. Aynı şekilde, kelimelerinde ve "elif-i maksûre" diye isimlendirildiği daha başka birçok kelimede "Yâ", en azından bara Kur'an okuma uzmanlarına (Kurra') göre, "Elif" şeklinde telaffuz edilir. Diğer tilâvet ekollerinde ise bu "Yd" harfi, kendi sesiyle "Elif" sesi arası bir sesle, yani kesreye doğru meylettirilerek okunur, "imale" adı verilen bu okuyuş biçimi, diğer kıraat ekollerinde de sadece bir tek yerde 11/F.ud, 4l'de kabul edilip uygulanmakta ve bundan dolayı o âyette geçen kelimesi, "Mecrâhd" değil, "Mecrâıâ' olarak okunmaktadır.

110. (h) Arapça dilbügisine tam olarak hâkim olmayan kimseler için, "Hemzetü'l-vasl" konusu büyük bir problem oluşturmaktadır. Bu hemze, yazıldığı halde telaffuz edilmeyen bir eliftir ki, önceki kelimeyle bitiştirilerek vurma yapılırken tamamen düşmekte ve okunmamaktadır; fakat bir cümlenin başında geldiğinde ise, üç hareke ile de seslendirilme imkanına sahip bulunmaktadır; yani, kâh "e", kâh "i" kâh da "u" sesiyle seslendirilebümektedir. Şimdi "Hemzetü'l-vasî" ile başlayan âyetlerin listesini veriyorum:

111. (I) Kısa bir sesle okunan ve elif harfiyle başlayan ve "e" şeklinde telaffuz edilip seslendirilen harfin geçtiği yerler: 2/Bakara, 3'de ve daha başka birçok âyette yer alan ellezîne. 2/Bakara, 80'de geçen ettehaztüm. Bu, aslında iki kelimenin, yani soru ve geçmiş zamanın birleşmesinden meydana gelmiştir. 3/Âl-i İmran, 2'de ve daha başka pek çok yerde geçen Allah. 3/Âl-i İmran, 17'de geçen es-sabinne.67/Mülk, 2'de ve daha başka pek çok âyette geçen el-lezî.

112. (II) Kısa "i" şeklinde telaffuz edilen htmzetül-vaslm geçtiği yerler:
1/Fâtiha, 6'da geçen ihdinâ.
2/Bakara, 6l'de geçen ihbitû.
4/Nisâ, 171'de geçen
5/Mâide, 8'de geçen i'dilû.
5/Mâide, 98; 57/Hadid, 17 ve 20'de geçen i'îemû.
9/Tövbe, 31; 58/Mücâdele, 16 ve 63/Münâfikûn, 2'de geçen ittehazû-
9/Tövbe, 41'de geçen infirû. 9/Tövbe, 80'de geçen istağfir. 12/Yusuf, 8l'de geçen ird'û. 12/Yusuf, 93'de geçen izhebû. 17/îsrâ, 14 ve 96/Alak, l'de geçen ikra'.
20/Tâhâ, 24, 42; 27/Neml, 28 ve 79/Naziât, 17'de geçen
20/Tâhâ, 43te geçen izhebâ.
23/Mü'minûn, 96'da geçen idfa'.
27/Neml, 37'de geçen irc.
34/Sebe', 13 ve 41/Fussilet, 40ta geçen Ojhty: i'melû.
36/Yâsîn, 64te geçen ıslavhâ.
38/Sâd, 17'de geçen ıshir.
46/Ahkaf, 4te geçen îtûnl
54/Zâriyât, l'de geçen ikterabet.
77/Mürselât, 29 ve 77/Mürselât, 30!da geçen intalifeû. 89/Fecr, 28'de geçen ifrit
113. (III) Hemzetül-vashn kısa şeklinde telaffuz edildiği yerler şunlardır: 2/Bakara, 68 ve 69'da geçen üd'u. 4/Nisâ, 50; 5/Mâide, 75; 6/Ento. 24, 46, 65; 17/Isrâ, 21, 48 ve 6/En'âm, 99'da geçen ünzurû. 7/Araf 49; 40/Mü'min, 76 ve 43/Zuhruf, 70te geçen7/Araf, 55te geçen üd'û. 12/Yusuf, 9'da geçen üfetulû. 15/Hicr, 46'da geçen 20/Tâhâ, 31'de geçen üşdud. 25/Furkan, 9'da geçen ünzur 28/Kasas, 32'de geçen (iAl-1): üslük 29/Ankebut, 45te geçen (J3I) : ütlü. 33/Ahzab, 5te geçen 37/Saffat, 22'de geçen 38/Sâd, 42'de geçen
114. (i) Ve son olarak, kendine güvenden dolayı yanlış okunan durumlar: Gerçekten de bazı kelimeler Kur'an'da sıkça kullanılır ve bazen istisnaî olarak hafif bir telaffuz değişikliği anlamı değiştirir. Kur'an'ı sık sık baştan sona okuma alışkanlığına sahip olan kimseler, o gibi yerlere geldiklerinde dikkatlerini çeksin ve yanlış okumasınlar diye mushafîarı-mn kenarına özel işaretler koysalar kendileri için faydalı olacaktır. Örneğin, "min tahtihâ" ve "tahtehâ" ifadeleri gibi kz. 9/Tövbe, 100). Bu gibi kelimelerin listesi oldukça uzundur. Fakat tecrübeler göstermiştir ki bu faydalı olacaktır:
âmenû, 2/Bakara, 9 ve başka 257 yerde geçmektedir.
âminû, 2/Bakara, 13 ve başka 17 yerde geçmektedir.
ittekû, 2/Bakara, 24 ve başka 69 yerde geçmektedir. ittekav, 2/Bakara, 103 ve başka 18 yerde geçmektedir : külâ, 2/Bakara, 35 ve 7/A'râf, 19'da geçmektedir. : hüllen, 4/Nisâ, 95 ve başka 14 yerde geçmektedir. : kellâ, 19/Meryem, 79 ve başka 32 yerde geçmektedir. âtü, 2/Bakara, 43 ve başka 12 yerde geçmektedir. 2/Bakara, 277'de geçen âtev'den farklıdır. mühın, 2/Bakara, 90 ve başka on yerde geçmektedir. 32/Secde, 8; 43/Zuhruf, 52; 68/Kalem, 10 ve 77/Mürselât, 20'de geçen mehîn ile karıştırılmamalıdır.lemen, 2/Bakara, 102'de geçmektedir. Çok daha fazla geçen "limen" le karıştırılmamalıdır. : semme, 2/Bakara, 115, 26/Şuarâ,64; 76/însan, 20 ve 81/Tekvîr, 21'de geçmektedir. Çok daha fazla geçen sümme ile karıştınlmamalıdır.
beytiye, 2/Bakara, 125. 22/Hac, 26'da da geçmektedir. Son harf harekelenerek okunur.
beniyye, 2/Bakara, 13.2. Ayrıca 12/Yusuf, 67, 87; 14/İbra-him, 35'te de geçmektedir. 2/Bakara, 40'ta ve diğer 48 yerde geçen "benî" kelimesinden ayırt edilmelidir. Ayrıca, 11/Hûd, 42; 12/Yusuf, 5; 31/Lokman, 13, 16, 17; 37/Saf-fat, 102'de geçen "büneyye" kelimesiyle de karıştırılmamalıdır.
festebikû, 2/Bakara, 148. 5/Mâide, 48'de de geçmektedir. 36/Yâsîn, 66'da geçen "jestebekü." ile karıştırılmamalıdır.
eve, 2/Bakara, 170. Ayrıca 67/Mülk, 19; 37/Saffat, 17; 56/Vâkıa, 48'de geçmektedir. Bunların dışındaki yerlerde, "Vav"ın cezmiyle "ev" okunur. zevî, 2/Bakara, 177'de geçmektedir. 65/Talak, 2'de geçen "zevey" ile karıştırılmamalıdır. 2/Bakara, 179'da geçmektedir. Başka 25 yerde de geçmektedir. 3/Âl-i îmran, 68 ve diğer 11 yerde geçen "evlâ" kelimesiyle karıştırılmamalıdır. yfidyetün, 2/Bakara, 184, 196, 57/Hadid, 15'de geçmektedir. 4/Nisâ, 92'de geçen "fediyetüri'le karıştırılmamalıdır. münzirîn, 2/Bakara, 213'de ve diğer 8 yerde geçmekteir.
73; 26/Şuarâ,173; 27/Neml, 58; 37/Saffat, 73 ve 177'de geçen "münzerîn"le karıştırılmamalıdır. âtev, 2/Bakara, 277 ve diğer 4 yerde geçmektedir.CAynca bkz. 2/Bakara, 43.) übri'ü, 3/Âl-i Îmran, 49'da geçmektedir. 12/Yusuf, 53'te geçen "überri'ü" ile karıştırılmamalıdır. Hyun2İrû. 9/Tövbe, 122 de geçmektedir. 14/Ibrahim, 52'de geçen "liyünzerû" ile kanştınlmamalıdır. 3/Âl-i îmran, 144'de geçmektedir. Bu kelimenin ikinci elifi okunmaz. sülâse, 4/Nisâ, 3 ve 35/Fâtır, l'de geçmektedir.

18/Kehf, 25; 19/Meryem, 10; 24/Nur, 58; 39/Zümer, 6; 77/Mürselât, 30'da geçen "selâse" ve 4/Nisâ, 11, 12; 13/Müddessir, 20'de geçen "sülüs" kelimesiyle karıştırılmamalıdır. fediyetün, 4/Nisâ, 92'de geçmektedir. 2/Bakara, 184'te geçen "jidyetün" ile karıştırılmamalıdır.

ittehazu, 4/Nisâ, 153'de ve diğer 25 yerde daha geçmektedir. 2/Bakara, 125'te geçen ittehizû ile ve 5/Mâide, 116'da geçen ittehizûnî ile karıştırılmamalıdır.

ibney, 5/Mâide, 27'de geçmektedir. 11/Hud, 45'te geçen "ibra" ile kanştırılmamalıdır.tebûe, 5/Mâide, 29'da geçmektedir. 10/Yunus, 87'de geçen "tebevvee" ile karıştırılmamaladır. 5/Mâide, 48'de geçmektedir. (2/Bakara, 148'de de geçti). 5/Mâide, 89'da geçmektedir. (Burada "kaf harfinin şeddelenmesine dikkat edilmelidir.) zevâ, 5/Mâide, 95 ve 106'da geçmektedir. nebe'i, 6/En'âm, 34'de geçmektedir. (Sondaki "Yâ" harfi okunmaz.) tuhaccûnnî, 6/En'âm, 80'de geçmektedir. (Nûn harfinin şeddeli okunduğuna dikkat edilsin.) hyemen, 6/En'âm, 161'de geçmektedir. 18/Kehf, 2'de geçen "kayyimen"de.n farklıdır. dı'f, 7/A'raf, 38 ve 17/Isrâ, 75'te geçmektedir. 30/Rum, 54'te geçen "daf'la karıştırılmamalıdır.

meleVhi, (elif, okunmaz). 7/Araf, 103; 10/Yunus, 75; 11/Hud, 97; 23/Mü'minÛn, 46; 28/Kasas, 32 ve 43/Zuhruf, 46'da da geçmektedir. ütehazûhu, 7/A'raf, 148. 35/Fâtır, 6'da "fettehizûhu" şeklinde geçmektedir.deavd, 7/Araf, 189. Burada fiilin çekimi tesniyedir. Bu kelime, 19/Meryem, 91; 25/Furkan, 13; 30/Rum, 33'te geçen "daav" ve 10/Yunus, 22; 29/Ankebut, 65; 3 l/Lokman, 32'de geçen "deavû"dan farklıdır. 8/Enfal, 41'de geçmektedir. (Diğer birçok âyette aynı yazılış, daha çok "feinne" diye okunmaktadır.) 8/Enfal, 66. 30/Rum, 54'te de geçmektedir. 7/A'raf, 38 ve 38/Sâd, 61'de geçen "dı'fen'dtn farklıdır. Üten, 9/Tövbe, 8. Diğer yerlerde "illâ."

ibteğavü'l-fitnete, 9/Tövbe, 48'de geçmektedir. (Burada "...ğavul..." şeklindeki okunuşa dikkat edilmelidir.) (âti) Jeenne, 9/Tövbe, 63'de geçmektedir. Daha çok rastlanan okunuş "feinne"dir.

tahtchâ, 9/Tövbe, 100'de geçmektedir. Diğer bütün yerlerde "min tahtihâ" şeklindedir.dmuttahhirtn, 9/Tövbe, 108'de geçmektedir. (Kelimede ti harfinin şeddeli okunuşuna dikkat edilmelidir. Aynı âyette kelimesinin iki kez tekrar edilmesi de dikkati çekmelidir.10/Yunus, 35'de geçmektedir. (Özellikle "dal" harfinin şeddeli okunuşuna dikkat edilmelidir.) âlâne, 10/Yunus, 51'de geçmektedir. (Birleşik kelimedir. Ayrıca bkz. 10/Yunus, 91.)

salevâtihim, 23/Mü'minûn, 9'da geçmektedir; sık kullanılan "salâtihim"den farklıdır.eyyühe, 24/Nur, 31'de geçmektedir. (Hemen belirtelim ki, burada ve 43/Zuhruf, 49, 55/Rahmân, 31'de imlâ böyle ol-makla beraber, ve nuskıyehu, 25/Furkan 49'da geçmektedir, (ilk kelimenin imlâsına, bir "yâ" harfi ekle-mek gerekir.)

mukamen, 25/Furkan, 66 ve 76'da da geçmektedir. 17/îsrâ, 79'da geçen "makâmen"den farklıdır.

feye'tiyehüm, 26/Şuarâ, 202'de geçmektedir, (tiye" şeklindeki okunuşa dikkat edilsin.)

kezbehannehu, 27/Neml, 21!de geçmektedir, ilk kelimedeki elif asla okunmamalıdır. Bazı Kur'an baskılarında bulunan (Bkz. Abdullah Yusuf Ali ve Ebu'1-A'lâ Mevdudfnin yaptıkları çeviriyle birlikte yer alan nüshalar) ve 3/ÂI-i Imran, 158'de görülen 9/Tövbe, 47'de görülen 37/Saffat, 68'de görülen ifadelerinde de durum aynıdır. Bu parçalaıda sanki şöyle yazılmış gibi okumak gerekir: 27/Neml, 28'de geçmektedir. (Sondaki "he" harfinden sonra i (esre) sesinin bulunmayışına dikkat edilmelidir.) : kıbele, 27/Neml, 37'de geçmektedir. 2/Bakara, 177'de de böyle okunur. Çok daha fazla geçen başka yerlerde ise hep "kable" okunur. Ayrıca bkz. 57/Hadid, 13'te "hıbelihi", 70/Meâric, 36'da "kıbeleke," Bu son iki örnekte görülen kelimeler, çoğunlukla "kablihi", "kableke" şeklinde geçmektedir. Yine dikkat edilmelidir ki aynı kelime, 6/En'âm, 111; 12/Yusuf, 26 da "kubulin" ve geçen,"abdi-nâ" ve "abdenâ"dan farklıdır. le-mine'l-mustafeyne, 38/Sâd, 47'de geçmektedir. (Lâm ve fâ harflerinin harakelerine dikkat edilsin.) ettehaznâhüm, 38/Sâd, 63'de geçmektedir. Soru edatı ile fiilden meydana gelmiştir. ve'llezine'ctenebû, 39/Zümer, 17'de geçmektedir. (Son kelime, daha sık olarak "ictenibû" şeklinde geçmektedir. Bkz. 5/Mâide, 90; 16/Nahl, 36; 22/Hac, 30 (iki defa); 49/Hucurat, 12.)ete'murunnı, 39/Zümer, 64'de geçmektedir. Nûn harfinin şeddeli (çift) okunuşuna dikkat edilmelidir. 39/Zümer, 69'da geçmektedir, burada ve 89/Fecr, 23'te Eli/harfi sessiz olup okunmaz. ellezeyni, 41/Fussilet, 29'de geçmektedir; geçtiği diğer bütün yerlerde "ellezîne" diye okunur. : 42/Şûrâ, 43, lemcn diye okunan bu kelime çok daha sıkça "litnen" olarak geçer. îi-tesfevû, 43/Zuhruf, 13'de geçmektedir. (Sonuna bir Vâv ilâve edilmelidir.) yuneşşe'u, 43/Zuhruf, 18'de geçmektedir. (Sondaki Elif okunmaz.) bereâun, 43/Zuhruf, 26'da geçmektedir. (60/Mümtehine, 4'te geçen "bureâu"den farklıdır na'metin, 44/Duhan, 27'de geçmektedir. 73/Müzzemmil, ll'de de bu şekilde okunur. 2/Bakara, 211 vb. 34 defa olmak üzere "ni'mctin" şeklinde okunur. îtûnl, 46/Ahkaf, 4'de geçmektedir. (Âyetin başına dikkat edilsin: Eğer âyete, yeni bir cümle olarak bu kelimeyle başlanırsa, kelimenin başındaki hemze, "Yd"ya dönüşür ve uzatılarak okunur; ama, eğer Önceki kelimenin son harfiyle bitiştirilerek (vasi) okunursa, o takdirde elif okunmaz ve bir uzatma yapılmaz: semâvâti'tûriî. li-yebluve, 47/Muhammed, 4'de geçmektedir. (Sondaki elif okunmaz.) aleyhu, 48/Fetih, 10. (Son harfin

harekesine dikkat edilsin. Bu kelime geçtiği diğer bütün yerlerde, "aleyhi" diye okunur.) bi'se lismu, 49/Hucurat, ll'de geçmektedir. (Kelimedeki ikinci elif yerine, lâm'm esre ile harekeli olarak okunuşuna dikkat edilsin.) bi-eydin, 51/Zâriyât, 47'de geçmektedir. (Yâ'nm biri sessizdir, okunmaz.) âdenil-ûlâ, 53/Necm, 50'de geçmektedir. (Bazı baskılarda son kelime, şeklinde yazılıdır.) : bi-sûrin, 57/Hadid, 13'te geçmektedir. (11/Hud, 13'te geçen benzeri kelimeden farklıdır.)
hayyevke, 58/Mücadele, 8'de geçmektedir. (Yâ harfinin şeddeli olarak fethayle okunuşuna dikkat edilsin.) ycrfe'ı, 58/Mücadele, ll'de geçmektedir. Son harfin esreyle harekeli olarak okunuşuna dikkat edilsin. hâlideyni, 59/Haşr, 17'de geçmektedir. (Diğer bütün yerlerde; hâlidîne.) bureâu, 60/Mümtehine, 4'de geçmektedir. (Sondaki Elif okunmaz, 43/Zuhruf, 26'dan farklıdır.) yevmi'l-cumu'ati, 62/Cuma, 9'da geçmektedir. (İkinci kelimedeki sâlihayni, 66/Tahrim, 10'da geçmektedir. Diğer bütün yerlerde "sâlihîne" şeklinde okunur. yevTn{'izinı 70/Meâric, U'de geçmektedir. Çok daha sık olarak (68 defa) bu kelime, "yevme'izin" diye okunur. fcO: beyüye, 71/Nuh, 28'de geçmektedir. Son harf harekeli olarak okunur. teharrav, 72/Cin, 14'de geçmektedir. Râ harfinin şeddeli ve üstün olarak harekelenip seslendirilmesine dikkat edilsin.selâsih, 76/tnsan, 4'de geçmektedir. Sondaki elif okunmaz. kavânre, 76/tnsan, 15'te geçmektedir. Burada ve 76/tn-san, 16'da sondaki elif okunmaz. âliyehum, 76/lnsan, 21'de geçmektedir. (Çok sık kullanılan "aleyhim" ile karıştırılmamalıdır.) [64]

Dilbilgisi

115. Bu çalışmamızda Kur'an'm Arapça metninin dilbilgisinden söz etmeye gerek görmüyoruz. Bununla birlikte, Arapça bilen ve Kur'an'ı asıl metninden okuyabilen kimselerin şu noktayı gözönünde bulundurmaları uygundur: Kutsal Kur'an'ı, sonradan ortaya atılan fikirlere, Sibeveyh ve el-Es-
maî'nin fikirlerine bağlı saymasınlar; tam tersine Kur'an'm inişinden sonra ortaya çıkmış dilbilgisi bilginleri, Kur'an'm dil kullanımlarına boyun eğsinler. Kur'an, vahyedildiği dönemdeki Arapça'nın yapı ve kullanımına uygun olmalıdır. Eğer, daha sonra Arapça konuşan ulusların kendi dilbilgisi kurallarını bir parça değiştirmelerine izin verilmişse bu, Kur'an'ı etkilememelidir! Malumdur ki Kur'an, Arap dilinde yazılmış ilk kitaptır; ve bu dil dikkat çekecek derecede sağlam kalmıştır: Kelime hazinesi, yazım biçimi, yazısı, telaffuz tarzı ve dilbilgisi ondört yüzyıl ve hatta daha fazla zamandan beri uygulamada değişmemiştir. Dünyada, eski veya yeni başka bir dilde olup biten şeylerin aksine, -görülmemiş bir şeydir.- Öyleyse, dünyanın sonuna kadar değişmemesi gereken tanrısal mesajı korumaya Arapça'dan daha elverişli hangi dil olabilir? Dili kolaylaştırma adı altındaki girişimlere karşı koyabildikleri için, Arapça konuşan ulusları kutlamak gerekir. Lehçe ve ağız farklılıklarına ve konuşulduğu kıtaların değişikliğine karşın bu milletlerin yazı dili bugün hep aynıdır. Hz. Peygamber'in dili ile, radyoların ve gazetelerinin dili tamamen aynıdır.
116. Kur'an'm, önem bakımından zaten tamamen ikinci derecede olan ender bazı noktalarda değişikliğe uğrayan kimi dilbilgisi kuralları -veya daha açık bir ifadeyle, daha sonraki dönemlerde, biri kural haline gelmiş diğeri ise kullanımdan kalkmış iki alternatif kullanım arasında tercih yapılan bazı noktalar- şunlardır:
a) iyelik zamiri: Fail/özne ne olursa olsun, fiil cümlenin başında bulunuyorsa, o fiil eril veya dişil olabilir, arada hiçbir fark yoktur, -şu durumları düşünelim:
12/Yusuf, 30'da: 3/Âl-i tmran, 52'de;
49/Hucurüt, 14'de:
Aynı şekilde, Kur'an'm indiği1 dönemde, eril isim için dişil
zamir, dişil isim için de eril zamir kullanımının, daha sonraki dilbilgisi bilginlerinin düşünmedikleri yaygın bir şey olduğu görülmektedir. îşte bazı örnekleri: (16/Nahl, 66. âyette, O kullanılmış.)
II. (35/Fâtır, 28'de, yerine (kullanılmış.)
III. (43/Zuhruf,
12-13'de, yerine kullanılmıştır.) IV/a) (2l/Enbiyâ, 91'deki bu durum normaldir; ama, aşağıdaki örnekte bir farklılık görülmektedir):
bilgisi anlayışının başka örnekleri de şunlardır: 21/Enbiya, 30: 69/Hâkka, H: X. Yalnızca çoğul değil, aynı şekilde, ikil de bazen tekil olarak kullanılmaktadır. Şöyle ki: 9/Tövbe, 62'de geçen yerine cümlesinde kullanılmıştır. 18/Kehf 33te geçen cümle-sinde, yerine kullanılmıştır. Hiç şüphesiz kastedilen belirli ve somut iki şey değil, genel bir manadır,
b) edatı: Fiili olumsuz yapmak için kullanılan edatı, bazen olumsuzluk için değil, tam tersine olumluluğu pekiştirip güçlendirmek için kullanılır. (Bu durumda, bu fazladan eklenmiş Ld'ya, lâ-i zaide adı verilir.) Şu halde Hz. Peygamber döneminde, her iki kullanım da birbirine paralel olarak

bulunmaktaydı ki bunlardan biri, yani daha karmaşık olanı sonraki asırlarda kullanımdan düşmüştür. Bu, aşağıdaki iki örnekte açıkça görünmektedir:

I. 38/Sad, 75'te geçen cümlesinin harfi harfine çevirisi şudur: "...secde etmekten seni alıkoyan nedir?" Kastedilen ve normal kullanımla uygunluk gösteren anlam budur. Fakat:

II. 7/A'raf, 12'de geçen, cümlesinin harfi harfine anlamı da, "...secde etmemekten seni alıkoyan ne-dir?" şeklindedir. Oysa kastedilen anlam önceki örnekte verilen anlamdır. Yani, "...secde etmekten..."dir. Şu halde, âyette geçen Lâ, lâ-i adidedir.

Ibn Kesîr'in Tefsiri (c. II, s. 203 ve c. IV, 317-8) tamamı bunlardan ibaret olmayan diğer birçok örneği de bize vermektedir. Şöyle ki:

I. 6/En'âm, 109'de geçen cümlesinin harfi harfine anlamı şudur: "Onlar kendilerine geldiğinde, inanmayacaklarını siz nereden bileceksiniz?" Oysa âyette asıl kastedilen anlam: "...inanacaklarını..." şeklindedir. Yani, yeminlerine rağmen, onların inanmayacakları belirtilmek istenmektedir.

II. 21/Enbiya, 95'te geçen ifadesinin harf! harfine tercümesi şudur: "...onlar dönmeyeceklerdir." Oysa asıl kastedilen anlam: "...oraya döneceklerdir."

III. 57/Hadid, 29'de geçen ifadesinin harfi harfine anlamı, "Kitap halkının bilmemesi için..."dir. Oysa asıl kastedilen mana şudur: "Ehl-i Kitab'ın bilmesi için..."

Çok daha sık kullanılan bir örnek de, deyimidir (bkz. 56Wâkıa, 75; 69/Hâkka 38; 70/Meâric, 40; 75/Kıya-met, 1, 2; 81/Tekvir, 15; 84/tnşikak, 16; 90/Beled, 1). "Yemin etmiyorum", "Yemin ediyorum" anlamında.

Bu örneğin başında da görülen "fazladan eklenmiş lâ" olmaksızın "yemin etmek" fiili, Kur'an'da doğaî olarak çok daha sık kullanılmaktadır.

c) Az önce söz edilen ve anlamı pekiştirip güçlendirmek için getirilen olumsuzluk edatının tam tersine, Kur'an'da, olumsuzluk ifade eden bir kelime bazen düşürülür. -"Aksi halde" (Sinon) veya "Yoksa" (Autrement) gibi- bir kelimenin yerini sadece bir harfi tutar ki bu harf, "Sonra", veya "o zaman" gibi bir anlam ifade eder. Bunun bazı örnekleri şunlardır:3/Âl-i İmran, 149'da geçen zaman kaybetmiş olursunuz." ifadesi normalse, o zaman şunları da karşılaştırınız:

10/Yunus, 95te geçen Yoksa kaybedenlerden olursun."

17/Isrâ, 39'da geçen "Yoksa Cehennem'e atılırsın."

26/Şuarâ, 213'te geçen Yoksa cezalandırılanlardan olursun."

Bu örneklerde, "o zaman" yerine "yoksa" demek uygun olurdu. Şu örneğin de bu kategoriye dahil edilebileceği görüşündeyim:

8/Enfal, 27: Bu ifadenin harfi harfine anlamı, "Ve kendi emanetlerinize bile bile ihanet eder misiniz?"

117. Arapça dilbilgisi bilginleri bugün, "akıl sahibi varlıklar" ile akıl sahibi olmayan varlıkları birbirinden ayırmaktadırlar. Fakat, Kur'an'daki^şu örnekler üzerinde düşünelim: 65/Talak, kullanılmıştır.

Bu her iki örnek te de, normalde akıl sahipleri için kullanılan zamiri bu cansız şeyler için kullanılmıştır.

118. Kur'an'ın indirildiği çağda, zamir kullanma kuralı henüz dakik bir biçimde yerleşmemişti. Bunun bazı örnekleri şunlardır:

18/Kehf, 33: (tesniye için tekil kullanılmıştır) .

22/Hac, 19: (tesniye için çoğul kullanılmıştır).

66/Tahrim, 4 dur. 'te de aynı durum sözkonusu-

119. (inne) yani "muhakkak ki" anlamında olmak üzereedatının kullanılması, dilbilgisi bilginlerimizin dikkatini çekmiş gibi görünmüyor; oysa bu kullanıma Kur'an'da sıkça rastlanır, işte bazı örnekleri: 10/Yunus, 29; 12/Yusuf, 91; 17/Isrâ, 108 23/Mü'minûn, 26/Şuarâ, 186;

Böyle bir kullanım yalnızca fiil ile birlikte değil, aynı zamanda zamir ile de görülebilmektedir. Örneğin: 20/Tâhâ, 63, Yeri gelmişken belirtelim; bu son durum için bazı kıraat ekolleri, bu kelimeyi "m"şeklinde değil de "inne" olarak okumakta ısrar etmektedirler.

Yine, soru edatı olan (hel)'in, olumsuzluk edatı olan (la) yerine kullanıldığı ve arkasından istisna edatı olan (illâ) getirildiği görülmektedir. Şu âyette durum böyledir: (6/En'âm, 47) "Hainlerden başkası helak olur mu?" Şu âyetlerde de aynı durum sözkonusudur: 7/A'raf, 52; 10/Yunus, 53, 102; 17/lsrâ, 93; 21/Enbiya, 3; 34/Sebe, 43 ve 46/Ahkaf, 35. Böyle bir ifade biçimi Fransızca'da da mevcuttur.

120. Yalın halin ve i halinin kullanım kuralı da her zaman çok açık ve net değildir. Öyle ki, cümledeki mevcut durumu açıklayabilmek için bazı başka ifadelerin üstü kapalı geçildiğini varsaymak gerekir. Şu örnekler üzerinde çlüşünelim: 2/Bakara, 177; 2/Bakara, 189'de, (iki defa geçen aynı kelime, ilkinde "birre" okunmakta, ikincisinde "birru" okunmaktadır). 5/Mâide, 105'de, ("en/üsüküm" yerine "en/ü-seküm" kullanılmıştır).64/Teğâbün, 16'da, ("hayran" yerine "hayreti" olması).

45/Câsiye, 25'de, ("huccetuhüm" yerine "hücce£ehüm" kullanılmıştır). 30/Rum, 10'da, ("âhıbetü" ye-rine "akıbete" olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte, bu durum, "es-sûâ" kelimesiyle yer değiştirmiş olması şeklinde de açıklanabilir).

27/Neml, 52'de, ("hâvtyetün" yerine "hâviye-ten" okunmaktadır).
3/Al-i İmran, 147'de, ("kavluhum" yerine "feav-Iehum" okunmaktadır). 42/Şûrâ, 34-35'de, yûbih" ve e" fiilleri aynı şekilde harekelenmeleri yerine birincisi cezimli, ikincisi üstün olmuştur (yûbik/yâ'leme).
121. Dilbilgisiyle ilgili başka bir nokta da, yalın halin ve -i halinin aynı cümle içinde, birbiriyle birleşmesidir, tıpkı aşağıdaki durumlardaki gibi:
122. (a)4/Nisâ, 162 de görülen ile kelimeleri i'rab bakımından aynı hükme tâbi oldukları için normalde aynı şekilde okunmaları gerekirken farklı okunmaktadırlar. 123.(b) 2/Bakara, 177, âyetinde ve ayru cümlede yer aldıkları halde farklı olarak okunmaktadırlar. Bu gibi durumlarda, acaba Arap dili "müzikal" nedenlerden dolayı ve monotonluktan sakınmak için mi, bu gibi değişiklik yöntemini kullanıyordu? Dilbilgisi, bir dili konuşan insanların sözlü kullanımlarına dayanır, aksi değil!
124. Bunlardan başka, şu örneğe de bakalım:
33/Ahzab, 50: Bu cumlede 'amca ve dayı' kelimeleri tekil, 'teyze ve hala7 çoğul kullanılmıştır. Bu bir dilbilgisi meselesinden çok bir üslûp meselesidir.
Bir başka örnek de şudur: 16/Nahl, 48: Bu örnekte, "yemîn sağ el" tekil kullanılmışken, "şemâil=sol eller" çoğul olarak kullanılmıştır! Allah, her türlü dilin ve sesin üzerindedir; O'nun bildirdiği tanrısal mesaj, bir beşer dilinde vahyedilmiş, dolayısıyla bu dilin özel kullanımlarına uygun hale gelmiştir.
125. Bizim dilbilgisi uzmanlarımızın, mutlak üstünlük ve abartma formu olan ja'âl kalıbının paradoksal kullanımı üzerinde düşünüp düşünmediklerini bilmiyorum. Bu kalıp, sadece "çoklukta abartı" için değil, aynı zamanda "azlıkta tam bir abartma" için de kullanılmıştır. Söz gelimi, (zallam) kelimesi, "en büyük zalim", "en çok zulmeden" anlamına gelir. Oysa, (3/Âl-i Imran, 182; 8/Enfal, 51; 22/Hac, 10; 41/Fussilet, 46; 50/Kaf, 29) bu ifade, "Allah, kullarına en büyük zulmedici değildir" şeklinde çevrilemez fakat, "Allah kullarına asla zulmedici değildir" şeklinde çevirmek gerekir. Bu iki anlamdan hangisinin seçileceği, ifadenin siyak ve sibakından, bağlamdan (le contexte) anlaşılacaktır. Bu şekilde olan kelimeleri en azından Arapça bir çok Zıt anlamlı kelime arasından, bu kelimeyi geçtiği yerlere göre tasnif etmek gerekecektir.
126. Bu konuyu bitirmek için şunu belirtelim ki, Arap dili bazı garip kullanımlara sahiptir ki bunlar, belki ve hatta yalnız Arapça'da vardır ve kutsal Kur'an bunlann bir kısmını korumuştur. Şöyle ki:
127. (a) Çoğulun tesnivesi: 55/Rahmân, 48: 34/Sebe, 16 Arapça'da kelimesinin çoğulu, gelir. İşte kaydettiğimiz iki örnekte, bu çoğul şeklinin ikilisi yapılmıştır:
128. (b) Çoğulun çoğulu: İbn Habîb'in, Kitâbu'l-Mu-habber isimli eserinin sonunda yer alan bir kayda göre (s. 513),kelimesinin çoğulu gelir; bunun da çoğulu gelir; bunun da çoğulu gelir; bunun da çoğulu gelir; bunun da çoğulu genr ki, işte Kur'an'da bu kalıp kullanılmıştır. Bu kalıbın da nihayet 6. derecede çoğulu vardır:
129. (c) Tekil bir ismin sıfatının çoğul olması:
76/Insan, Bu örnekte kelimesi tekil, onun sıfatı olan kelimesi ise çoğul getirilmiştir. Adı geçen Kitâbu'UMuhabber'dt (s. 513-514) Kur'an'dan bu konuya giren 15 ismi daha örnek vermektedir. [65]

Kur'an Metninin Sonraki Kuşaklara Ulaştırılması Ve Korunması

130. Din kitabının bilgisini, belli bir sınıf veya kabile ile sınırlı tutan eski zamanların bazı topluluklarının aksine, Hz. Muhammed, bu bilginin toplumun bütün tabakalan arasında yayılmasını yeğlemiştir. Onun, bu iş için yazma ve ezberleme şeklinde iki yöntem kullandığını daha önce görmüştük. öte yandan, kendisi ve kendisinden sonra iktidara gelen halelleri, kamu ile ilgili ve idarî her görev için Kur'an'm bilinmesine en büyük önemi vermişler ve Kur'an öğretimi için gereken bütün önlemleri almışlardır.
131. Hz. Peygamber döneminden itibaren, Kur'an metninin bütünlüğünü korumak için ilave bir kural daha eklenmiştir: Kur'an okumasını bilmek ve bir Kur'an nüshasına sahip olmak yetmiyordu; buna karşılık yetişmiş üstadlarm yanında öğrenim görmek ve öğrencinin bunu gereği gibi öğrendiğini, gerek okuduğu Kur'an nüshasının, gerekse okuyuşunun orijinal ve sahih olduğunu belgeleyen bir sertifika almak gerekiyordu. Bu yöntem, günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir: Öğrenimin sonunda üstad, öğrencisine bir diploma verir ve burada, Hz. Peygamber'e kadar, üstadlarımn ve onların da üstadlarımn adlarını tek tek yazar, böylece öğrencisinin öğrendiğinin sağlıklı olduğuna ve kendisinin hocalarından öğrendiklerine uygunluğunu teyit eder. **132.** îlk dönem Kur'an nüshaları veya bunların parçaları, savaşlar, yangınlar, su baskınları ve diğer felaketler arasından bize kadar gelmiştir. Taşkent'te olduğu gibi İstanbul'da ve Londra'da, Halife Osman'a nispet edilen Kur'an nüshaları mevcuttur: istanbul'da Hz. Ömer'e nispet edilen bir Kur'an sayfası vardır. Paris'teki Bibliotheque Nationale'de bazı Kur'an parçaları bulunmaktadır ki, bugün konunun uzmanları bunların Hicrî II. ve III. yüzyıl tarihli olduklarını söylemektedirler. Kahire'de, San'a'da, İran'da, Afganistan'da ve diğer ülkelerde Kur'an'm çok eski

nüshaları bulunmaktadır. Bütün bunlar birbiriyle karşılaştınlmıştır ve Mağ-rib'ten Malezya'ya, Taşkent'ten Seylan'a kadar uzanan bölgelerde, milyonlarca elyazması veya basılı Kur'an nûshas-ı arasında, yazıcıların yazım hatalarından başka hiçbir farkın bulunmadığını tesbit etmek heyecan vericidir. Aynı şekilde (Kur'an'ı ezbere bilen) yüzbinlerce -örneğin yalnız Türkiye'de şu anda 150.000'den fazla- hafız vardır ki, bu hafızların ezberinde olan Kur'an, hem birbirlerinkine, hem de yazılı metne tamamen uygundur. [66]

Varyantlar Sorunu

133. Kolayca ortaya çıkabilecek olan yazım ve baskı hataları bir yana, çok az sayıda yasal varyant vardır. İşte bu konuyla ilgili birkaç açıklama:

134.Öncelikle işaret etmek gerekir ki, bu küçük farklılıklar, gerçekten bir ayrılık oluşturmaktan uzak bulunmaktadır. Bunun bir sonucu olarak bazı yazarlarda, tefsirin asıl metin ile birbirine karıştırılmasından kaynaklanan bir yanlış anlama da bulunmaktadır. Hepsi bu! Bu durum birkaç açıklama gerektirmektedir.

135. Diller her zaman kendi içlerinde lehçe ve ağız farklılıkları içerir: Bazı bölgeler, aynı dili konuşan başka bölgenin konuşmalarını tam olarak anlayamazlar. Hz. Muhammed, dini kolay hale getirmek ve en basit insanların düzeyinde tutmaya çalışıyordu. Bu nedenle Kur'an metni için bile lehçe farklılıklarına hoşgörüyle bakıyordu. Çünkü esas olan kelime değil, ama anlamdı; okuma değil uygulama ve özümse-meydi. O bilerek şöyle diyordu:[67] Cebrail, Kur'an'ı yedi farklı okuma biçimiyle okumama izin verdi. Kendisi ve çevresinde bulunan hemşehrileri için belli bir okuyuş biçimini korumakla birlikte o, değişik kabilelerin mensuplarına kimi kelimeleri, kendi aralarında daha iyi bilmen eş an-lamlılarıyla değiştirmelerine izin veriyordu. Ne zaman ki, Mekke lehçesi, yeni kuşaklar arasında diğerleri üzerinde bir üstünlük sağladı, Halife Osman, Hz. Peygamber tarafından izin verilen diğer lehçelerden bundan böyle vazgeçilmesini emretmenin faydalı olacağı kanısına vardı; çünkü, diyor Taberi, [68] bu ayrı okuyuş tarzları zorunlu değildi, yalnızca onlara izin verilmişti. Sonraki dönemlerin bilginleri "taşralılar" tarafından hazırlanmış ve torunları nezdinde korunmuş nüshalardan yola çıkarak, resmi Kur'an nüshasında kullanılan kelimelerle tamamen eş anlamlı olan belli sayıdaki kelimeleri toplayabilmişlerdir.

136. Kur'an'ın üslûbu, bazen, Hz. Peygamber'in sahabilerinin bile kendisinden açıklama istemelerini gerektiriyordu. Bazen de, bu açıklamaları unutmamak için kendi özel nüshalarının kenarına not ediyorlardı. Bunun bir sonucu olarak eski bir nüshaya sadık kalarak yeni bir nüsha çoğaltan kişilerin asıl metni ve tefsiri karıştırması pekâlâ mümkündür. Halife Ömer'in "Açıklamaların Kur'an'ın metnine eklenmesini resmî olarak yasaklayan" ünlü emri bilinmektedir.[69] Bu türden küçük, yüzlerce "varyant" vardır. Ama, "falan üstadın Kur'an nüshası"nda bulunan bir farklılığın diğerinin nüshasında bulunmaması, bu eklenmiş kısmın kaynağı konusunda kuşkuya yer bırakmamaktadır. Klasik yazarlar nezdinde bu çeşit varyantlar hakkındaki veriler de bazen birbiriyle çelişmektedir: Kimileri der ki: Falanın Kur'an nüshası falan eki içermektedir. Ama başkaları bunu inkar etmektedir. Bütün bunların ötesinde, tüm varyantlar toplanıp titizlikle incelendiğinde, iyice emin olunur ki, bu farklı metinlerden hiçbiri, gayet dikkatle yazılı hale getirilmiş ve aynı titizlikle yine kuşaktan kuşağa ulaştırılmış resmi Kur'an'ın anlamında herhangi bir değişiklik meydana getirmemektedir.

137. Son olarak, bu varyantların üçüncü bir kaynağı da noktalama ve harekelemelerin kullanımının genelleşmesinden önceki, ilk dönem Arap yazısından ileri gelmektedir: Bazen bir kelime, geçişli veya geçişsiz, eril veya dişil bir fiil olarak okunabiliyordu ve kelime siyak ve sibakına göre birden çok okuyuşu mümkün kılıyordu. Mesela "yes'el" (Tanrı soracak) fiili, yüs'el" (sorulacak), "tüs'el" (kadına sorulacak) şeklinde okunabilir. Bu gibi durumlar çok azdır ve ama hiçbirinde âyetin anlamı değişmez ve bu çeşit varyantların ortaya çıkarılmasının, bazen müfessirlerin kılı kırk yaran ince düşüncelerinden ileri gelip gelmediğini de insan kendi kendine sormaktadır. Buharı bile buna birkaç örnek verir: Resmi mushaftaki yerine (2/Bakara, 259; Buharı 65, Sûre 2, Bölüm 44) ya da yerine nin kullanılması gibi. (Bkz. 7/Araf, 57; Buharı 65, Sûre 7, Bölüm 1.) Ama kuşkusuz çok nadir olmakla birlikte öyle örnekler vardır ki, bunlar ne ağız (diaiekt) farklılıklarıyla, ne te'vil veya açıklama gerekliliğinden doğan eklemeler ve ne de noktalama işaretlerinden yoksun bir Kur'an metnini daha sonraları ünlü ve büyük bir üstad haline gelen bir okuyucunun yanlış bir biçimde çözmesiyle açıklanabilir. Aynı şekilde Buhâri (65, Sûre 92, 1 ve 2. rivayetler) naklediyor ki Kur'an'da 92/Leyl, 3'de geçen yerine şeklinde okuma hususunda Ebu'd-Derdâ ve îbn Mesud gibi büyük sahabiler ısrar etmişlerdir ve Hz. Peygamber'in kendilerine bu şekilde okumayı Öğrettiğini iddia etmişlerdir. Bunun bir üslûp incelemesi olduğu söylenemez; Allah, üslûbunu yeniden gözden geçiriyor da denemez; aynı şekilde Cebrail'in, bu "Ruhu'î-Emin"in, daha sonra düzeltmek pahasına birtakım hatalar yaptığı da söylenemez. Hz. Peygamber'in beşeri tabiatının

bunda bir müdahelesi olduğu da düşünülemez. Acaba bu, dikkatsizlik ve unutma sonucu mu böyleydi? Buharı (52/11/1 ve 80/19/5), Müslim (6/224, No 788),
İbn Hanbel (6/138) tarafından nakledilen hadisi düşünelim; orada Hz. Peygamber şöyle buyuruyor: "Allah rahmet etsin şu adama ki, gece Kur'an tilavetiyle, falan sûreden unutmuş olduğum (veya düşürüverdiğim) falan âyeti bana hatırlattı." Acaba bu durum semavî şeyler ona -Hz. Musa'nın levhaları için olduğu gibi yazılı olarak değil de- sözlü olarak vahyedil-diği için midir ki bazen küçük bir nüans onun dikkatinden kaçıyor? (Sonra, her yıl Ramazan ayında Cebrail ile yapılan karşılaştırmalar (arza) sırasında, Cebrail hazırken ve Hz. Peygamber bir süre için yeniden semavî bir hava içine girince, daha doğru olan okuyuşu duyar ve kendi okuyuşunu "düzeltir".) Hatırlatalım ki Ebu'd-Derda ve İbn Mesud, islâm'ın başından beri Müslüman'dırlar ve 92/Leyl Sûresi kronolojik olarak 9. sıradadır. Hz. Peygamber tarafından her yıl yapılan Cebrail ile karşılaştırmalara (arza) gelince, bunlar yalnızca Medine'de, Hicret'in 2. yılında Ramazan orucunun kurumlaşmasından sonra başlamış gibi görünüyor, işte, örneğin Ebu'd-Derda ile bir yandan îbn Mesud arasında ve diğer yandan Zeyd ibn Sabit arasındaki önemsiz birkaç farklılığın nedeni budur, tecrübeli kıdemliler bir gence bağlı kalmak istemiyorlardı; isterse bu genç, Kur'an vahiylerini yazılı olarak kaydetmek için Hz. Peygamber'in bir vahiy kâtibi olsun. Belki bu sorunla ilgili başka ve daha iyi açıklamalar vardır. Ben son derece mütereddit kalıyorum. [70]

Nasih-mensuh Meselesi

138. Ama Hz. Peygamber bir metni neshetmemiş midir ya da değiştirmemiş midir? Kur'an iki kez bu konudan bahsetmektedir: 2/Bakara, 106 ve 16/Nahl, 101. Acaba bu, Hz. Peygamber'in bir âyeti başka bir âyetle değiştirdiği anlamına gelir mi? Konunun büyük uzmanlarından el-Cassas, kendi çağdaşlarından birinin, üzerinde düşünülmeye değer görüşünü aktarmaktadır, işte bu bilgin, Kur'an'm kimi âyetlerinin diğer kimi âyetleriyle neshedilme imkanını reddetmekte ve şöyle demektedir: "Nesihten maksat, vahyedilmiş eski bir yasanm, yani eski peygamberlere vahyedilmiş kitapların yerini Kur'an'm almasıdır; yoksa bizzat Kur'an'm içinden bazı âyetlerin diğerlerinin yerini alması değildir." Diğer kimi bilginler ise, Hz. Peygamber hayatta iken neshin mümkün olduğunu kabul etmekte ve kendilerine delil olarak da gerçekten de son derece belirsiz bir veya iki olayı aktarmaktadırlar. Bu olayların en ünlüsü şudur: Hz. Ömer anlatmaktadır: "Biz Allah'ın Kitabi'nda, zina edenlerin taşlanarak öldürülmesi buyruğunu okuyorduk; Hz. Peygam-ber'e Kur'an'a bunun yazılmasının gerekip gerekmediği soruldu, ama o bunu istemedi.[71] Ama her şeyden önce bu rivayette bir çelişki vardır: Eğer daha Önce Kur'an âyetleri arasında kayıtlı bir metin varsa ve bu kadar zamandan beri o şekliyle okunuyorsa, o takdirde, böyle bir metnin Kur'an âyetleri arasına yazılıp yazlamayacağının sorulması gereksiz olur. Kimi bilginler, bu rivayette geçen "Allah'ın Kitabı=KitabuIlah" ifadesini Kitab-ı Mukaddes ile (Bkz. Tevrat, Levililer, 20/Tâhâ, 10-14) açıklıyorlar. Buna göre, Hz. Muhammed'in, Kur'an'm âyetleri arasında yer almamasına rağmen, Tevrat'ın bu kararım uyguladığına inanmanın hiçbir sakıncası yoktur; çünkü Kur'an (4/Nisâ, 26; 5/Mâ-ide, 90), yine bizzat kendisi tarafından yürürlükten kaldırılmadıkça, eski tanrısal kitaplarda geçen kararların geçerliliğini kabul etmektedir.- Ne olursa olsun, klasik dönem bilginlerinin büyük çoğunluğu[72] Kur'an'm bugün artık unutulmuş bazı âyetlerinin, -halen okunmakta olan diğer kimi âyetleri tarafından- neshe dildi ğini kabul etmektedirler. Hz. Muharnmed'in vefatından sonra ise, hiç kuşkusuz, artık kim olursa olsun, hiç kimse tarafından Kur'an'da bir nesih işleminin yapılmış olmasından söz edilemez. [73]

Kur'an'ın Okunuş Biçimi

139. Kur'an'm it adet amacıyla okunması konusunda birkaç söz söylemek yerinde olacaktır. Kur'an'm bizzat kendisi, bu konudan pek çok kez söz etmiştir. Örneğin, 73/Müzzemmil 4; 17/tsvâ, 106; 75/Kıyamet, 16 vb. Hz. Muhammed'in Kur'an'ı okuyuş tarzına gelince: Biliyoruz ki, 1) O âyetleri açıkça oirbirinden ayırırdı. 2) Uzun sesli harflerin (med harflerinin) telaffuzunu uzatırdı, örneğin, "Bismillâ...hi'r-rahrnâ...ni'r-rahî...rn" şeklinde okurdu, 3) Bazen, büyük heyecan duyulan yerlerde, (a) sesini söz gelimi, (a-a-a) diyerek uzatıp tekrarlardı.[74]
140. İşte Hz. Muhammed'in bu konuyla ilgili birkaç talimatı: "Kur'an'ı güzel bir tarzda okumayan bizden değildir[75] veya "Allah, Peygamber'inden, Kur'an'ı güzel bir tarzla okumasına izin verdiği (veya kulak kabarttığı) kadar başka hiçbir şeye izin vermemiştir. [76] veya "Onu ne kumun uçuşması gibi uçurunuz, ne de bir şiirin mısralarmm kesilmesi gibi kesiniz[77] veya "Kur'an'ı kendi sesinizle süsleyiniz[78] vs, 141. Sahabeden Salim ve Ebu Musa el-Eş'ari'nin Kur'an okuyuşları, kendi arkadaşları arasında ünlüydü. Bir gün Hz. Peygamber, Ebu Musa'ya şöyle dedi: "Dün akşam Kur'an okurken seni dinlediğimi gördün mü? Gerçekten,

Hz. Davud'un adamlarına verilen hoş seda (mizmâr) ghi sana da bir hoş seda verilmiştir." Bunun üzerine Ebu Musa dedi ki: "Allah'a yemin ederim ki, sizin beni dinlediğinizi bilseydim okuyuşumu çok daha güzelleştirirdim.[79]
142. İşaret etmek gerekir ki Kur'an, şiir değildir, ama tıpkı şiir gibi müzikal bir ahenge, ritme ve hatta uyaklara sahiptir. O şiir değildir: O'nun satırları (âyetleri) bazen bir kelimeden, bazen birçok kelimeden meydana gelmektedir; hatta bazen bir tek âyeti tam bir sayfayı doldurmaktadır. Öyle bir türdür ki, ne şiirdir, ne de düzyazı; £ma her ikisinin üstün özelliklerini kendisinde birleştirmektedir. Müslümanların en yeteneklileri Kur'an'ı okuma san itim matematiksel bir kesinlikle gerçek bir ilim seviyesind* geliştirmişlerdir. Gerçekten, Kur'an'm içeriğine göre, melodileri de değişmek durumundadır. Bilginler, bu mûsikinin kaynağını Necd'de (Orta Arabistan) bulmuşlardır. Dünya ile ilişkisi kesik bu çöl bölgesi metinleri Arap düzyazısı şeklinde okuma sanatını hâlâ koruyup sürdürmektedirler. Hz. Peygamber de bir hadisinde şu tavsiyede bulunmaktadır: "Kur'an'ı, Araplara has teğannîlerle ve nağme ile okuyun, ve ne fasıkların, ne de iki kitap ehli insanlarmkiyle değil. [80]
143. Arapça'da, hareke ve diğer özel işaretlerle donatılmış yazı, öylesine belirgindir ki, Kur'an'ı doğru ve güzel bir edâ ile okumak için mûsiki notalarına ihtiyaç duyulmaz. Seslendirme işaretleri olan harekelerden başka, Kur'an'm Arapça baskıları artık, üzerinde anlaşılmış bazı işaretlere kavuşturulmuştur ki, bu özel işaretler, bize seslerin birbiriyle olan uyuşmasını, iki kelimenin birbiriyle bitiştirilerek okunduğu zaman sesli harflerin uzatılmasını ve sanatsal okumanın diğer özelliklerini göstermektedir.
143. (tekrar) Her ülkeden Müslümanlar, Kur'an'ı tecvid (bir çeşit musiki dalı) ile okuma sanatı konusunda sayısız eser vermişlerdir. Bu gerçeği, kaydedilmiş kasetlerden ve musiki notalamasından anlamak mümkündür. Bu konuyu Mer~ cier Batı'da denedi. Ben bir musiki uzmanı olmadığım için, bu konuda bir karar verecek durumda değilim. Fakat, merhum Fransız müzisyen Abdullah Gilles Gilbert'in (Ö.1980'lere doğru) görüşünü özetleyebilirim. Ben onu ilk defa, istanbul'da Üniversite'de çalıştığım sırada tanıdım. O, turist olarak geldiği (Türkiye'de) zaman zaman Kur'an'ın tilavet edildiği kimi toplantılara katıldı. Okunan metnin bir şiir değil de düzyazı olduğunu öğrendiğinde öylesine heyecanlanıp etkilenmişti ki, sonunda Müslüman olmuştu. Bana diyordu ki, "Dünyanın bütün dillerinde şiirde ritim mevcuttur; hiçbir yerde düzyazıda ritim görülmemektedir. Kur'an bunun tek istisnasıdır; öyle ki, Kur'an okunurken ondan yalnızca bir kelime değil, kelimenin içinden bir tek harf bile çıkarılacak olursa, bu, tıpkı bir şiir dizesinde yapıldığında olduğu gibi kulak tırmalayıcı olur." Çok anlamasam da, ona hayran kalmıştım. O, bir gün üniversitede beni ziyarete geldi. Oldukça üzüntülü ve sinirliydi. Bana, "Atalarımızın Kur'an'ın kimi bölümlerini kaybettiklerini düşünüyorum!" dedi. Ben, "Nasıl olur?" diye sorduğumda, cevaben şöyle dedi: "110. Sûrenin 2. âyetini şöyle okuyorlar: (yeâhulûne fi ctinil-lâhi efvâcâ) Böyle bir okuma müzikalite açısından imkansız! Allah'ın sözü böyle olamaz. Bana, bir şeyler eksikmiş gibi geliyor." Ben de dedim ki: "Hayır, bu böyle okunmaz, bunu, şöyle okumak lazım: (yedhulûne fi dtni14âhi ef-vâcen fesebbih). Böylece, "e/vdcâ"nm sonunda değil, "feseb-bih"in sonunda duraklama yapılmalıdır. Bu şekilde, bir nefes almak için duraklama yapıldıktan sonra yeniden (fesebbih bihamdi Rabbihe) diye okumaya başlanır." Gilbert, büsbütün hayrete kapılıp dedi ki: "Yâ!.. Gerçekten öyle mi? Hakiketen senin okuduğun gibiyse, işte o zaman tamam oldu; şimdi inancımı tazeliyorum!" (Hemen hatırlatalım ki, müzikalite hiç gozönünde bulundurulmasa bile, "efvâcâ" kelimesi üzerinde duraklama yapılamaz; çünkü cümle eksik kalır; şartın cevabı olan 'fesebbih" cümlede yer almamış olur. Bu nedenle ancak sonra duraklama yapılmalıdır.) [81]

Sürekli Tekrarlanan Okuma

144. Bizzat Kur'an, kendisinin sürekli okunmasını ve sürekli tekrar edilmesini buyurur. Kur'an'ın pek çok ciddi öğrencisinin tecrübesi, her yeni okunuşta, yeni bir şeylerle karşılaşıldığını göstermektedir.
145. Hz. Peygamber, Kur'an okumanın terk edilmemesi ve Kur'an'da ele alman konular üzerinde düşünüp tefekkür etmeden mekanik olarak okunmaması hususunda ısrar etmiştir. Nitekim Kur'an'ın en az ayda bir kere okunması gerektiğini söylemiştir. Yine buyurmuştur ki: "Kur'an'ı bir haftadan az bir sürede hatmetmeyin." (Bkz. Zeylu Tefsiri îbn Kesir, s 49. Yazar, hadisi Buharı, Müslim vs'den nakletmiştir.)
146. Kur'an namazlarda okunduğu gibi, namazların dışında da ruhsal ve düşünsel yararlı bir inceleme için de okunur. Kur'an Sûreleri'nm uzunluk bakımından birbirinden çok farklılık göstermesi nedeniyle, namazlardaki okuyuş iki biçimde olabilir: Eğer kısaysa, sûrenin tamamı okunur.
Kur'an'ın son sûrelerinde durum böyledir. Eğer uzunsa, kişi, namaz için ayırabileceği zamana göre sûrenin yalnızca bir bölümünü okur. En kısa sûre, en az üç âyet içerdiğinden, bir rekâtta, buna karşılık

olabilecek uzun bir sûrenin üç âyetinin yeterli olacağı düşünülmüştür. Farz namazlarda yalnızca ilk iki rekâtta Fatiha'nın dışında Kur'an'dan bir bölüm okunur. (Hanefî mezhebine göre üç rekâth vitir namazının her rekâtında okunur.) Fakat nafile bir namaz olan ve Ramazan ayında kılman teravihin rekâtları çok daha fazladır: Mâlikîlere göre 8, diğer mezheplere göre ise 20 rekattır.
147. Pratik ihtiyaçlardan dolayı ve değişik gerekliliklere cevap vermek için Kur'an metninin değişik biçimlerde bölümlen-meşine gereksinim duyulmuştur. Haftalık okumalar için menzil adını taşıyan yedi ayrı bölüm. Aylık okumalar için cüz adını taşıyan otuz ayrı bölüm. Mâliki mezhebi mensupları, kutsal Ramazan ay mm her gecesinde kılman teravihin sekiz rekatında bir cüz okunabilmesi için her cüzü iki hizbe, her hizbi dört rub'a ayırmışlardır. Günlük okumalar için, her sûre yaklaşık onar âyettik bölümlere ayrılır (tc'şire). Bu şekildeki bir bölümlemede her on âyette, biçimsel ve mekanik bir ayırmadan çok fikir ve konu ön planda tutulur.
Böyle bir bölümleme tarzı güzel bir paragrafı andırma oluşturur ve her paragrafın bir rekatta okunması uygun olur. Bu çeşit Kur'an paragraflarına rükû adı verilmektedir.
148. Kur'an'ın 114 sûreye ayrılması Hz. Peygamber tarafından gerçekleştirilmiştir ve değiştirilemez. Rükû adı verilen paragraflar, Kur'an'ı okuyup inceleyen öğrenciler için de faydalıdır. Öte yandan her sûre, â_yet adı verilen cümle veya cümleciklere ayrılmıştır. Bunlar numaralandırılmıştır. Menzil, sûre ve âyet terimlerine gelince, daha önce de görüldüğü gibi bunlar, karşılıklı,olarak bir yolcunun günlük katet-tiği merhale (menzil), konakta kaldığı oda (sûre) ve odadaki yatağa (âyet) işaret etmektedir. Tanrısal metnin bu şekilde bölümlere ayrılması, gerçekten anlamlıdır. Bu üç öğe, Rabb'ine, Sonsuz Varlık'a doğru uzun bir yolculuk eden manevi yolcu için cidden gereklidir. (Menzillerde yedi sayısı "sınırsızı" simgeler. Söz gelimi, insanın, gerçekte ne başlangıcı, ne de sonu bulunan Zaman'i ölçmek istediğinde, durmadan tekrarlanan haftanın yedi günü için, yine yedi sayısını kullandığı görülmüyor mu?) [82]

Kur'an Çevirisinin Tarihi

149. Daha Hz. Muhammed döneminde islâm, Arap olmayan toplumlar arasında, özellikle Arabistan'ın doğusunda ve güneyinde oturan iranlı çiftçiler arasında yayılmıştır. Büyük tarihçi ve hukukçu es-Serahsî (Mebsut 1, 37) şunu kaydeder: "Rivayet edildiğine göre iranlılar, Selman-ı Farisî'ye mektup yazarak, Kur'an'ın 1. sûresini kendileri için Farsça yazmasını istemişlerdir. Sözkonusu kişiler, dilleri Arapça'ya ahşıncaya kadar namazlarında onu okumuşlardır." Tacu'ş-Şeria da Nihaye Haşiyetü'l-Hidaye isimli eserinde şöyle demektedir: "Selmân-ı Fârisî Hz. Peygamber'e başvurmuş ve onun onayıyla Kur'an'ın birinci sûresini Farsça'ya çevirmiştir.[83] Bilindiği gibi Selmân-ı Farisî, Hz. Peygamber'in Medine'deki sahabiîerinden biriydi."
150. Kahire'de Arap cağrafyası konusunda verdiği derslerinde
Guidi,[84] Hicri 127 yılında Berber diline yapılmış bir Kur'an çevirisinden söz eder. Fakat bu konuda ayrıntılı bilgiler, hatıralar korunmamıştır. Hatta burada, bu İtalyan bilgin Guidi'nin bir yanıış anlaması da olabilir.
151. Câhız (Ö. Hicri 255), Mûsâ ibn Seyyar el-Asvarî adlı ünlü bir vaizin, öğrencilerine Kur'an'ı aynı anda hem Farsça, hem de Arapça olarak tefsir ettiğini aktarır. [85]
152. Buzurg ibn Şehriyar, Merveilles de Ünde et de la Chine adıyla Fransızca'ya çevrilmiş eserin, 2 ve 3. sayfalarında, Hicri 270. yılma doğru Kur'an'm bir Hint diline (öyle anlaşılıyor ki Sindce ve Murtanca) tam bir çevirisinden söz etmektedir.
153. Ünlü Mu'tezilî düşünür Abu Ali Muhammed Abdulvahhab el-Cübbaî'nin (Ö. 303 Hicri) Tefsirü'l-Kur'an isimli tefsiri bilinmektedir. Brockelmann, Gal adlı eserinde, (Suple-mentband, I s. 342) bu eserin aslında Huzistan diliyle yazıldığına işaret etmektedir.
154. Samani Hükümdarı Mansur ibn Nuh zamanında, bir bilginler kurulu Hicri 345 yılında Kur'an'ı Farsça'ya çevirmiş ve Taberî Tefsiri'nin özet çevirisini de oraya eklemiştir. Bu çevirinin bir el yazması günümüze kadar ulaşmıştır. Eser, çevirmenlerinin Arapça'yı çok iyi bildiklerini göstermektedir. Aynı kurul bu eseri Türkçe'ye de çevirmiştir; -ki bunun iki ayn lehçede eîyazmalan bulunmaktadır.
155. Hemen hemen aynı döneme ait Farsça bir anonim çeviri de, Cambridge'de bulunmaktadır. Browne[86] bu eserin özelliklerinden söz etmektedir.
156. Sûrâbadt, Hicri 5. yüzyılın ortalarında kaleme aldığı bir başka çeviriyi bize bırakmıştır.[87]
157. Isfarainî'ye (Ö. 471) ait bir başka Farsça çeviri ile Zahidî'ye ait çeviriler de, (519 tarihinde derlenmiştir) bize kadar ulaşmış bulunuyorlar. [88]

158. Hace Abdullah Ensarî 520 yılında tefsiri ile birlikte yeni bir Farsça çeviri yapmıştır. Şu anda bu eserin baskı işlemleri sürmektedir. Yazar, eserini kendisinden önce yazılmış tefsiri göz önünde bulundurarak hazırladığını söylüyor.
159. O zamandan beri, islâm dünyasında Kur'an çevirileri her yıl sürekli artmaktadır. Nitekim halen Urduca'da 300'ü aşkın, Farsça'da 100 civarında Türkçe'de ve diğer dillerde de bir o kadar Kur'an çevirisi bulunmaktadır.
160. Gayri Müslimler de, doğal olarak, önceleri polemik amacıyla bu çeviri işiyle uğraşmışlardı.
161. Manchester'li Mingana'ya inanacak olursak[89] Kur'an'm bazı kısımlarını içeren ve bunlara reddiye yazmak amacıyla meydana getirilen Süryanice bir eserin parçalan Hicri 1. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış Haccac bin Yusuf döneminden kalmadır.
Yunanca'ya gelince, Filozof Nicetas'm (M. 9. yüzyıl. H. 2-3. yüzyıl.) Yunan dilinde yazılmış bazı polemik yazıları Patro-hgia Graeca'da bulunmaktadır, "Kur'an'm bir kısmını Yunanca'ya çevirmiş, geri kalanın özetini vererek hakkında ilk rasyonel eleştiriyi yazmıştır." (Bkz. Vincent Monteil, Ilh-lam, Paris 1963 s. 😎 Latince'de yapılmış en eski Kur'an çevirisi Robertus Ketenensis'e ait olup 1143 tarihlidir. En iyisi ise, Maracci'nin 1698'de basılmış çevirisidir. Fransızca'da Le Sieur du Ryer 1647'de ve Ingilzce'de A. Rass 1694 'de birer çeviri yayımlamışlardır. Ileriki sayfalarda Avrupa dillerine yapılmış çevirilerin mümkün olan en iyi listesini bulacaksınız.
Fransızca'da, 1988 yılında, yetmiş kadar Kur'an çevirisi bulunmaktadır.
Onlardan birkaç çizgi belirleyelim:
162. Bu çevirilerin en eski olanlan, hiç kuşkusuz en az iyi olanlarıdır. En yenileri arasında, Fatma Zahide'ninki birkaç şarlatan tarafından meydana getirilmiş, çarpıtılmış, bozuk bir çeviridir. Yazar kendisinin Müslüman olduğunu söylemektedir ve onun çevirisi 1861 yılında Lizbon'da basılmıştır. Ama ilk sûre hariç, geri kalanı, Kur'an metniyle Kur'an dışı metinlerin karışımından ibarettir. Çoğu zaman bir sûrenin âyetleri diğer bir sûreninkiyle kanşmış bulunmaktadır. Aynı zamanda iniş sırasına göre sıralama girişimi bile görülmektedir ki, belki de bu Avrupa'da yapılmış bu tür çalışmaların ilkidir? Çeviri çok nâdir olarak harfi harfine yapılmıştır. Hepsinden de tuhafı mütercimin adıdır: "Fatma-Zahida Djarie-Odalyk-Doul den Beniamin Aly Effendi Agha" Muhtemelen şöyle okumak gerekir: "Fatma Zahide -bundan sonrası çok kötü bir Türkçe'dir Bünyamin Ali Efendi'den dul (kalmış) Cariye-Odalık" demek istiyor. (Gerçekten Türkçe'de bir kimse için "Efendi Ağa" denilemez, ya efendi veya ağa denilir. Acaba bu Bünyamin Ali din değiştirmiş bir Yahudi midir? Gerçekten, dipnotlar, hatta önsöz İslâm'ı sa-vunmaktadır. Mütercim olarak adı geçen Fatma'dan rivayetle kendisinin Müslüman olduğu nakledilmekte ve hem Latince, hem de italyanca bildiği iddia edilmektedir.
163. Savary, Kasimirski ve Blachere'in çevirileri takdir edilmektedir. Son iki ilim adamı çalışmalarını özenİe yapmışlardır. Ama yine de, birçok noktalardan iyileştirmeye muhtaç birer öncü çalışma niteliğinde di rler.
164. İşte rastgele aldığımız bir örnek: İkiyüzlülerden bahseden 63/Münâfikûn, 4. âyeti.
"Onların boyları dümdüz ve heybetlicedir." (Savary) duvara karşı dayanmış meşe odunları gibidirler." (Kasimirski) "Onlar sanki dayanmış kirişlerdir(?)." (Blachere)[90]
Biz ise bu âyeti "Giyinik kütükler gibidirler" ifadesiyle çevirdik. Bu hem metne sadık bir çeviridir, hem de İslâm müfes-sirlerinin görüşlerine uygundur. Ayrıca Arapça'daki mecazi anlamı tamamen aksettirmektedir. Hatırlatalım ki âyette ge-çen "müsennede" kelimesi, bazı metinlerde "yaslandırılmış" anlamına geliyorsa da, aynı zamanda "sened" diye isimlendirilen giysi giydirilmiş kimseleri de belirtir. "Sened" üstten bir çeşit ceket ile giyilmiş uzun bir gömlektir. Kısacası bu, şehir ve kasabalarda yaşayan Arapların günlük olarak giydikleri, zarif elbisedir. Eski Müslüman müfessirlerden biri bu kelimeye "yakışıklılar" veya "dağlar gibi büyükler" vs. anlamını vermişse de, aslında aynı şeyi demek istiyor, şöyle ki: Dış görünüşleriyle büyüleyici ve kibar giyimli, ama akıldan noksan, gerçek aşkından uzak kimseler demektir.
165. Bu konuda örnekler çoğaltılabilir. Saygıdeğer seleflerimiz üzerinde bir adım ilerleyip ilerlemediğimizi gelecek söyleyecektir.
166. Okuyucular, özellikle de Arapça bilenler, neye işaret etmek istediğimizi kendileri göreceklerdir. Diğerleri için ise, birkaç noktayı belirtmemiz faydasız olmayacaktır.
167. (a) Bir kelimenin çevirisini geçtiği her yerde aynı kelimeyle yapmaya çalıştık. Kelimenin türevleri için de aynı noktaya dikkat ettik.
168. (b) Mecazlar ve diğer ifade biçimleri için, Fransızca karşılıkları bulunmaya çalışıldı ve çoğunlukla bunlar, dipnotlarda açıklandı.
169. (c) Kur'an'da, Kitab-ı Mukaddes'te geçen kişilere yapılan göndermeler için, Eski ve Yeni Ahit'te yer alan ilgili ifadelerin bulunması için büyük zahmet çekilmiştir. Böyle bir karşılaştırma bu üç dindeki

farklılıktan dolayı hiç de kolay olmadı. Ama sonuç, henüz tamam sayılmasa da, şimdiden oldukça etkileyici olmuştur. Örneğin, Kur'an'm 4. sûre 172. âyet ve 19. sûre 30 âyetinde geçen bizzat Hz. îsa'mn ağzından, "Ben Allah'ın kuluyum" şeklindeki sözünü düşünelim. Matta Incili'nin 12. bölümünün 18. cümlesi ile tamamen uygunluk halinde olacağını kim beklerdi?

170. (d) Bizim bu gösterişsiz çevirimiz zarif değildir; biz, herhangi bir kimseden daha çok bunun farkındayız; ama başlıca amacımız, mümkün olan en yakın ölçüde, Arapça'ya ve Kur'an'm üslûbuna sadık kalmak oldu.

ParisAstanbul Roubaix-Wattrelos[91]

171. Avrupa Dillerindeki Kuran Çevirilerinin Listesi

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Kur'an'm Müslümanlar tarafından, en azından, sahabeleri tarafından çeşitli dillere yapılan tercümeleri, Hz. Peygamber'in devrinden itibaren başlamıştır. Tam bir bibliyografya için, Qur'an in Every Language adlı eserin, dördüncü baskının yayımlanmasını beklemek gerekir. (Bu eserin üçüncü baskısı, 1947 yılında Hindistanm Dekkan Eyaleti Haydarabad şehrinde Alamgir Tahrik-e Qur'an adıyla gerçekleştirilmiştir. Bu baskı çoktan eskimiştir, ama zaman içinde yine de iş görebilir. Bu üçüncü baskı, yüz kadar dil için malzeme içeriyor ve bütün bu diller için örnekler vermektedir.) Paris'te ayda bir yayınlanmakta olan France-Islam dergisinde, çevrilen dillerin alfabetik listesine göre, bu dördüncü baskıyı yayımlamaktayız. Burada yalnız Avrupa dilleri için olmak üzere elimizden geldiğince tam bir liste vermekle yetiniyoruz. [92]

Afrikaans

Özellikle Hollanda-Belçika kökenli sömürgecilerin Güney Afrika'da geliştirdikleri bu dil, hem Arap alfabesi, hem de Latin alfabesiyle, yazılmaktadır: [93]

I) Arap Harfleriyle Yapılmış Çeviriler (Afrihaaniyye)

1.Süleyman ibn Muhammad Tayib el-Kaifi ve Haşim ibn Abdur-Rauf, her ikisi de 1946'da Mekke'de öğrenciyken, birlikte Kur'an'm kısmi bir çevirisini yapmışlar, ama henüz yayınlamamışlardır.

2. Waterval İslam Enstitüsü (Johannesburg), 1960'ta kısmi bir çevirisini bize temin etmişti.

3.Ebu Bekr Efendi (öl. 1880), Kitab Bayanu'd-Din, İstanbul, 1874. Bu eser de Kur'an'dan bazı âyetler içermektedir. Afrikaans dilindeki bu eser, Mia Brandel-Syrier Hanım tarafından ingilizce'ye çevrilmiştir (Brill yayını, Leyden, 1960). [94]

II) Latin Harfleriyle Yapılmış Çeviriler

1. Melle Shareefa Makda (doğ. 1935) Al-Hadil Ameen (Durban) adlı dört dilde yayınlanan aylık dergide tefsiri ile birlikte Kur'an çevirileri tefrika edilip yayımlanmıştır. (Bkz. örneğin, Kasım ve Aralık 1958, Eylül 1959, vd. sayılar.) Bu yayın, Ebubekir Ka-tib'in, Tajseer van die Koran adıyla yaptığı çeviri eserdir.

2. M. Ahmed Baker, Die Heilige Qur'dn, Johannesburg, 1961.

3. Sayid ismail Abdu'r-Razzaq ve Şeyh Salih Din, Die Heilige Koeraan, 3 cilt hâlinde teksir makinasıyla yapılmış bir baskıdır ve 1960'da yayımlanmıştır.

4. Shareefa Makda, Tajseer van die Koran, Durban'da yayımlanan aylık bir dergi olan Al-Hadil-Ameen'de Kasım 1960'dan itibaren aralıklarla neşredilmiştir. Bu yayın, M. Hamidullah tarafından aynı dergide, "A Simple Commentary of the Holy Qur'an" adıyla, İngilizce bir Kur'an tefsiri tefrikasının Afrikaans dilindeki çevirisinden oluşmaktadır.

5. Anonim, Die Heilige Koeran, (yalnızca birinci sûrenin tefsirinden meydana gelmektedir) "Uitgee deur Üniversal Truth Movement". Pretoria tarihsizdir; muhtemelen 1966'da yayımlanmıştır. [95]

Aljamiado (Arap Harfleriyle Yazılmış İspanyolca Eserler)

1. Pahlo Gil, Collecion de Textos Aljamiados, Zaragosa; bu yayın, aynı dilde başka metinler arasında, Kur'an'm 1, 79 ve 95. sûrelerinin satır arası çevirilerini içermektedir,

2. İsa İbn Jabir (Yça Sebir), Segovie şehrinde müftü idi, 1458 Milâdî yıllarında ölmüştür. Hristiyanlığa geçmesi üzerine, Jean de Segovie adıyla vaftiz edilmiş ve hatta İspanya'da bir bölgeye

piskopos derecesinde papaz olarak atanmıştır. Kendisine Kur'an'm, İspanyolca ve Latince bir çevirisi nispet edilmektedir. Bu çevirinin kaybolduğu anlaşılıyor. (Bkz. Dario Cabanelas Rodriguea, Juan de Segoviay el problemo İslamico, Madrid, 1952.)
3. Aynı yazar, Breviario Zunni, (İslâm konusunu işleyen bu eserde yazar, Kur'an'dan çok sayıda âyete yer vermektedir. Eserin Escuela des Estudios Arabes'teki Miguel Asin Palacios Enstitüsü Kütüphanesi'nde, Latin alfabesiyle yazılmış (1) numaralı ve Arap alfabesiyle yazılmış (60) numaralı elyazması iki ayrı nüshası bulunmaktadır. Biblioteca Nacionaî de Madrid vb. kütüphanelerde aynı eserin Latin alfabesiyle yazılı diğer elyaz-maları da bulunmaktadır; yine bu eserin Latin alfabesiyle yazılı bir metni yayımlanmıştır.)
4. 13. Biblioteca Nacionaî de Madrid'de bulunan eserlerin bir katalogu olan Katalog de Los Manuscritos Arabes adlı kitabında (yayımı: 1889) Robles, Aljamiado dilinde yapılmış 10 adet çeviri parçasının bu kütüphanede bulunduğunu belirtmektedir. Aşağıda göstereceğimiz Romen rakamları, bu Katalog'taki sayılara, parantez içindeki Arap rakamları ise, Madrid Milli Kütüphanesi'nde ki bugün bu eserlerin kayıtlı bulunduğu sayılara işaret etmektedir. LI (5228); LXI1I (5310); UCVIII (4938); XC (6364); CXV (5223); CLV (5081); CLVIII (5300); CLXXIC (5078); CCLVIII (5355); DLXXXIX (5100). Sözkonusu kütüphane, bu eserlerin mikrofilmlerini bize sağlamıştı. Bunlara göre sözkonusu elyazması tam değildir. Acaba bunlar, aynı metnin parçaları mıdır; yoksa çeşitli yazarlar tarafından yapılmış Kur'an çevirileri mi?
14. Instituto Miguel Asin (Madrid)'da 47 sayılı elyazması, 38, 39, 40, 41,57,58, 87, 90 ve 99. sûrelerin satır arası çevirilerini içermektedir.
15. Aynı kütüphanede 68 sayılı elyazması, Instituto Miguel Asin'in müdürü bize, koleksiyonda yer alan bu iki elyazma-sının (No. 47 ve 68) bir mikrofilmini çıkarma izni verdi.
16-26. Akademi Espagnol adma 1878'de düzenlenen bir kabul töreninde, D. Eduardo Saavedra tarafından yapılan bir konuşmada adı geçen zat, Aljamiado edebiyatının bir genel listesini vermiş bulunmaktadır (s. 101-182). işte burada D. E. Saavedra, Kur'an'm şu 11 elyazması çevirisine işaret etmektedir; Gg 72 (15. yüzyıldan kalma) Gg 12; Gg 197; Gayan-gos T 6; Gayangos T 12; Gayangos T 13; Gayangos T 18; Ga-yangos T 19; Gayangos V 8; Gayangos V 9; Gayangos V 10. Biz, bu güne kadar bu elyazması çevirileri inceleme imkanını bulamadık; aşağıdaki elyazmasını de inceleyemedik.
27. Aynı yazar, Zaragoza'daki Pablo Gil Kütüphanesi'nde 84 va-raklık bir elyazmasından söz etmektedir i bu, Kur'an'm 55 ve 78. sûrelerinin özet halindeki çevirilerini içermektedir.
28-35. Pablo Gil, Homenaje a D. Francisco Codera en su Jubilacion del Profesorada adlı eserde (Zaragoza 1904), 337-349. sayfalarda yayınladığı ve kendi özel kütüphanesinde bulunan elyaz-maları ile ilgili "Los manuscritos de mi collecion" ismini taşıyan makalesinde şu kayıt numaraları altındaki elyazmalannda Kur'an tercümeleri bulunduğunu açıklamaktadır. No. 3, 18, 25,39,41,47,58,62.
Bugün bu özel kütüphanenin halen nerede bulunduğunu tesbit edemedik; dolayısıyla bu elyazmalarını bizzat gözden geçirip tetkik etme imkanı da bulamadık.
36. Anonim, "Pocma de Yuçuf. Materiales Parasu Estudio", RABM Madrid 1902, C VIII; Grenada Üniversitesi tarafından 1952'de yeniden yayınlanmıştır. İslâm Ansiklopedisi'nin Leyden baskısının (El), "Aljamia" maddesinde kaydedildiğine göre, XIV Asırdan kalma bir "Moresque d'Aragon'da" 12. sûrenin nazım halinde Ispanyolcası R. Menendez Pidal ve Las Cagigas tarafından yayımlanmıştır. El'deki aynı maddede, bu dilde diğer bazı el-yazmalara işaret ediliyorsa da, Kur'an çevirilerinin bulunduğuna dair bir açıklama henüz yapılmış değildir. [96]

Almanca

1. Martin Luther (1483- 1546). Yazar Micheiet, Memoires de Lut-her adlı eserinde (Paris 1835, C II, s. 329- 330) " Luther'in uzun zamandan beri Kur'an'ı tanımayı arzu ettiğini söylediğini ve sonunda 1300 senesinde yapılmış Latince kötü bir çevirisini bulduğunu ve ... amacıyla onu Almanca'ya çevirdiğini..." belirtiyor.
1 (tekrar). H. Salomon Schweiggem, Akoranus Mahometkus, Türk-ler'in Kur'an'ı, dini ve batıl inançları konulannı içermektedir. Öncelikle Arapça'dan italyanca'ya (bkz. italyanca: Andrea Arri-vabene) ve şimdi Alman diline kazandırılmıştır. Üç farklı bölümde ele alınmıştır. Nümberg, 1616, 1623, 1959, 1664.
2. Johann Andreas Endter ve VVolfgang Endter, Al-Koranum Ma-humedanum.. bu eser Türk dini, yasası ve dini ağırlıklı öğretiyi içermektedir. Nürnberg, 1659, 1664. (1220 sayfa, 12 tablo.). National Union Cataîog (Nuc, '56 öncesi, c. 3/3, s. 633-634)'da verilen bilgiye göre: muhtemelen bunu yazan J. U. Wallich'dir; ancak önsöz, Johann Andreas Endter tarafından imzalanmıştır. Graesse'ye göre ise, S. Schweiggern'in Alcorano Macometto (Venedik, 1574) esas alınarak yapılmış bir çeviridir. Bu arada

Sylvestre de Sacy, bunun Bibliander'in Machu-mates... Vitae adlı eserinden alınma olduğunu belirtmektedir.
3. Johan Lange, Volhtaendiges Türckisches Gesetz Buch Öder Alko-ran, Hamburg 1688. (Bu bilgi, Glazemaker tarafından Hollanda dilinde yayımlanan Du Reyer'in Fransızca çevirisinde yer alan kayda göredir.) Happel, Eberhard Werner'in "Thesaurus Exoti-corum" kitabında yabancı bir nedret ve dolu bir hazine adasının hikayeleri ele alınmaktadır, Hamburg, Frankfurt, 1688.
4. David Nerreter'in yeni yayımlanan Mahometanische Mosc-hea, adlı kitabın içeriğinde 6. bölümün bir kısmında dün-ya'daki farklı ibadetler konu edilmiştir. Alexander Rossens'm eserinde öncelikle Muhammed'in dininin başlangıcı, gelişimi, aşamaları, bazı uygulamaları ve çöküşü konu edilmiştir. (Der voellige Al-Koran) en iyi editör olan Ludovici Maracci'ye göre, Almancalaştırılmış ve yeniden ele alınmıştır. Nürnberg, 1703.
5. Theodor Arnold, Der Kor'an, Kur'an veya diğer bir isimle Muhammed'in Kur'an'ı. Arapça orjinalinden doğrudan doğruya îngilizceye çevrilmiştir, ve buna muhafaza edilen Commento-ribus'tan alman açıklamalı notlar ilave edilmiştir. Aynı zamanda geçici bir önsözle Gerorge Sale tarafından ele alınmıştır. Aslına sadık kalınarak Almancalaştırılmıştır. Lemgo, 1746.
6. M. David Friederich Megerlin, Die Türkische Bibel öder âes Koran adıyla Arapça eski yazısından ilk defa Almanca'ya çevrilmiştir, ki burada gerekliliği ve yararlılığı özel bir beyanla bildirilmiştir. Frankfurt-am-Main, 1772.
7. Friedrich Eberhard Boysen (1772-1800), Der Koran, öder âas Gesetz juer die Muselmaenner. Abdullah oğlu Muhammed tarafından bildirilmiştir. Birkaç adet Kur'an âyetiyle birlikte doğrudan doğruya Arapça'dan çevrilerek dipnotlar ve içindekiler bölümü eklenerek istek üzerine yayınlanmıştır. Halle, 1773; ikinci düzeltilmiş baskı, 1775.
8. H. W Behrisch, Der Koran, diğer adıyla Aklın Monologu, Le-ipzig, 1776 (Bielefeld'li Dr. Finke'nin 1977 de verdiği hoş tebliğ, muhtemelen sadece bazı seçmelerden oluşmaktadır).
9. August Wilhelm Haller, Machomeds Lehre aus dem Kor'aange-zogen (30+ 516 sayfa). Altenburg, 1779.
10. Johann Christian Wilhelm Augusti (1771- 1841), Der Ueine Kor'an, Kur'an'ın en önemli ve öğreti dolu bölümleri kısa notlarla çevrilmiştir. Muhammed tarafından bildirilen dinin doğru tanınması ve yargılanması için ele alınmıştır. (339 sayfalık seçmelerdir). "VVeissenfels ve Leipzig, 1798.
11.Joseph vonHammer-Purgstall(1774- 1856), (parçalar halinde ve nazım olarak yayımlanmıştır):
a) Proben einer neuen Uebersetzung âes Korans in deutschen Re-imen, (1): Der Neue Teutsche Merkür, yayımlayan CM. Wi-eland, No:77, 1807, VVeimar. (2): Prometheus, bir dergi, yay: Leo von Seckendorf vejos. Ludw. Stoll, Wien. 1808 No. 4 (bkz. Heidelbergjahrbuch, 1810, 33-39).
b) Die letzte 40 Suren âes Kor'ans Als eine Probe einer gereimten Uebersetzung desselben, Funâgruben âes Orients, Wien, 1810 v.s. 2/1 25-46, 336-58; 3/231- 68; 4/Nisâ, 68-86, 100-105.
c) Die 55 te Sura des Korans, Wiener Zeitschrift jür Kunst, Literatür, Theater und Mode, yayımlayan: Johann Schickh, Wien, XIX, 1834, 101.
d) Dos letzte Viertelhunâert âer Suren des Korans, Literatur-geschichte der Araber, 185-6, 7 Cilt, bkz. 1, 398-406 (bkz. Victor Chauvin, Bibliographie des ouvrages arabes, Cilt 10, £z: Tamamlanmamış Almanca çeviriler bölümü).
12. Hm. Heimart Claudius, Muhammed's, Religion aus dem Koran âargelegt, erlaeutert und beurtheilt, in Fundgruben des Orients, (seçmeler) Wien, 1812, 4/237.
13.V von Rosenzweig-Sehwannau, "Dört kitaptan dört kelime, Tevrat, Zebur, İncil, Kur'an" kelimeleri ele alınmıştır, (seçmeler), Doğunun zengin kaynaklan , Wien 1812, 4/237.
14. j. Goethe, (1749-1832) West-Ostlicher Divan isimli eserindeki seçmelerdir. 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 13, 18, 20, 29. sûrelerden Goethe'nin kendi el yazısı ile yapılan çevirilerdir ki, bu Divanın Düsseldorf Goethe Müzesinde bulunan nüshasının sayfa kenarlarında görülmektedir; anlaşılan Maracci'nin La-tinceye çevirilerinden Almanca'ya çevrilmiştir.
15. Conrad Melchior Birzel, Zweite durch Belaege aus, dem Koran vervollstaendigte Auflage, Zürich, 1822 (bkz. Chauvin, Bibliographie, X)
16. Friederich Rueckert (1788-1876), parçalar halindedir.
a) Specimens, Frauentaschenbuch, Fr. Baron de La Motte Fo-uque ve Fr. Rückert, Hamburg, X, 1824.
b) Der Koran Fr. Rueckert tarafından çevrilmiş, yayımlayan: August Mueller, Frankfurt-am-Main, 1888. Yeni baskı Hil-desheim, 1980.
16a. Ernst Zbinden, Die Offenbarungen des Propheten Mohammed îbn Abdallah, Rueckert'e göre ele alınmıştır, Zürich, 1953.
17. H. Zschokke (1771-1848), Die biblischen Frauen des alten Testaments darın einige korauische Stellen (sâdece seçmelerdir). Freiburg-in-B; 1828 (Chauvin tarafından zikredilmiştir. Bibliographie, X).

18. Samuel Friedrich Guenther Wahl (1760- 1834), Der Koran öder Geserz der Moslemen durch Muhammed den Sohn Abdal-lah's. FE. Boysens'in bir önceki çevirisine istinaden Arapça'dan tekrar Aîmanca'ya notlarla çevrilmiştir. Halle, 1828.
19. Ludwig Ullmann, Der Koran, Arapça aslına sadık kalarak çevrilip açıklamalı dipnotlarına yer verilmiştir. Crefeld (Bi-elefeld), Velhagen und Klasing. 1840, 1842, 1844, 1853, 1857, 1865; Bielefeld u. Leipzig öte Auflage, 1872, 1877, 1882; 9te Auflag 1897.
19a. Die Stimme des Propheten, aus dem Koran, Fried. Rueckert ve Ullmann'a göre, Wolfgang Kraus tarafından ele alınıp neşredilmiştir. Wien, Stuttgart, 1955.
19b. Ullmann, Der Koran, das heilige Buch des İslam, Leo Winter tarafından yeniden ele alınıp tefsir edilmiştir. Munich 1959, 10te Auflage, Munich, 1977.
20. Georg Friedrich Daumer (1800-1875), Mohamed und sein Werk, eine Sammlung orientalischer Gedichte, (2, 6, 11, 25, 33, 41, 44, 59, 61, 1 12. sûreler), Hamburg, 1848.
21. H. Jolowicz, Polyghtte der Orientalischen Poesie, 323- 374. sayfalar (99-104, 109. sûreler), Leipzig, 1853.
22. Aloys (Aug.) Sprenger (1813-1893), Das Leben und die Lehre des Mohammed, Berlin, 1861-5 (3 cilt.), 1868-9 (seçmeler).
23. S. Blumenau, Gott und der Mensch, in Ausspruechen der Bibel alten und neuen Testaments, des Talmuds und des Koran, Bielefeld, 1885.
24. Martin Klamoroth, nazım halinde Kur'andaki ilk 50 sûrenin çevirisi ile birlikte diğer Mekkî sûreler de ilave edilmiştir. Hamburg 1890.
25. William F Warreu, "Rhyme and Rhythm in the Koran" adlı İngilizce makalesinde görülen 113 ve 114. sûrelerin Almanca'ya şiir şeklinde yapılmış çevirilerinden oluşmaktadır, bkz. Opeu Court, La Salle, Illionis, Cilt: XIII, No: 11, Novembre 1899, s. 641-3.
26. Reinke, (i) Polybiblion, Paris, 1893, 26/82-83, ve (ii) Literatür Handweiser/ur das Katoliche Deutschland 244, yayımlanmış seçmelerdir. (Bkz. Chauvin, Bibliographie, X, tamamlanmamış Almanca çeviriler.)
27. Theodor Fr. Grigull, Der Koran, Bibliothek der "Gesamtlite-ratur" için Arapça'dan yeniden çevrilmiştir. Halle, 1901, Berim, 1924.
28. Max Henning (1861-?), Der Koran (Das Freie Wort, Otel, 350, Leipzig 1901). Aus dem Arabischen uebertragen Nr. 4206 Einleitung versehen, Leipzig Reclams Üniversel Bibliothek Nr. 4026, 4210, 1901, 1907undoeft. Sayın Annema-rie Schimmell'in bize lütfedip bildirdiğine göre, Prof. Otto Spies'e göre Max Henning takma bir addır veya August Mül-ler (1842-1892)'in ikinci adıdır.
28.a Aynı eser, Dr. Annemarie Schimmel (Stuttgart,: Reclam, 1960 1963, 1966, 1973) tarafından gözden geçirilmiş yeni yayım. 28b. Aynı eser, eingeî, von Ernst Werner und Kurt Rudolph, Textdurchsicht, Anm; Reg. von Kurt Rudolph, Leipzig 1968, 1970, 1980.
29. Ernst Bischoff, Der Koran, (Seçmeler), Leipzig, Th. Grieben, 1904 (Morgenlaendische Buecherei, Bd 4).
30. Anonim, Der Koran, Muhammed öğretisinin esasları, Leipzig, 1904, 1924 (Miniatur-Bibliothek, Nr 635).
31. Eugen Mitwoch (öl. 1942), (MSOS dergisinde, Berlin, 1906. IX, 11147) yayınlanan seçmeler. Bu makale esas itibariyle,
Kur'an'm Amhara [97]diiinde yapılan çevirisinden oluşmaktadır. Fakat yazar, seçilmiş parçaların Almanca çevirilerini de oraya eklemiştir.
32. A. Bertholet, Dinî hikayeler içerikli okuma kitabı, s. 361-79, seçmeler, Tuebingen, 1908.
33. Joseph Hell, Die Religion des İslam, Muhammed'den Gazali'ye kadar olan dönem, temel eserlerden çevrilip yayımlanmıştır. (Halkların Dinsel Sedası), Jena, 1915, (bkz. c.l).
34. Ernst Harder, Der Koran, seçmeler halinde yayımlanmıştır. (Insel Buecherei Nr 172), Leipzig, 1915, (77 sayfa).
35. Mahmud Mukhtar Pascha Katirdschioğiu, Die Welt des islam im Licht des Koran und Hadith, 180 S; seçmeler. Potsdam, 1915 (Deutsche Orient-Buecherei Nr 1).
36. Lazarus Goldschmidt (1871- ?), Der Koran (fakat önsözde El Koran) Abdelkaaba Abdallah Abu Bekr tarafıdan kaleme alınan Allah'ın Peygamberi olan Muhammed b. Abdullah'ın tebliğlerinin yorumu anlamına gelmektedir, im Jahre der Flucht 1334 öder 1916 der Fleisclıwerdung, Berlin, 1916; Berlin, 1923 (Die Bibeln der Voelker) Halle 1924, Maehr, Ostrau, 1935.
37. Edv. Lehmann ve Hans Haas, Textbuch zur Religionsgeschich-te, s. 341-82, seçmeler; 2. baskı, Leipzig-Erlangen, 1922.
38. Tomov ve Skulev birlikte, ingilizce bir çeviriden yararlanarak Almanca'ya çevirmişlerdir (yayın yılı belli değildir), Popov bunu Bulgarcaya çevirsin diye. (Bakınız: Moslem World, Hartford, avril 1923 ve

yine The Koran in Slavonic, publication de La Sla-vonic Dıvision of the New York Public Library, New York, 1937). Öyle anlaşılıyor ki bu Almanca çeviri hiç basılmamıştır.
39. Hubert Grimme, Der Koran, ausgewaehlt, angeordnet und im Metnim des Originals uebertragen, Paderborn, 1923 (227 sayfa).
40. Sadr-ud-Din, (1881-1981), Der Koran Slough/îngiltere'de yayınlanan Islamic Guardian dergisine göre (1981, 11/4, s. 32)'dir: Der Koran Arapça-Almanca bir çeviri olup açıklamalıdır. Berlin, 1939 ve 1964.
41. Richard Hartmann (öl. 1965), Die Religion des islam, (Sûre 81, 82, 99, 101, 112). Berlin, 1944 (Koloniahvissenschaft, Forschungen, Nr 5).
41a. Aynı yazar, Der Koran (Sûreler farklı bir kronolojik sıraya göre yeniden düzenlenmiştir), 1963-1966.
42. Ursula von Maugoldt, So spricht der Koran ("Lebendige Qu-ellen zum Wissen um die Ganzheit der Menschen"), seçmeler, Munich-Planegg, 1953.
43. Anonim, Mirza Beshir-ud-Din Mahmud Ahmad (1889-1965) himayesinde bir yayım, Der heüige Qur'an, Arabisch und Deutsch (Anlaşıldığına göre esasında Urdu dilindeki bir Kur'an çevirisinin, profesyonel bir çevirmen tarafından yapılmış muhtemelen ingilizce çevirisinden Almanca'ya yapılmış bir çevirisidir). Zürich, u. Hamburg 1954, 2te neu be-arb. Aufî., Zürich, 1959. isviçre-Almanca baskısı, Mirza Naşir Ahmad himayesinde 1980'de yapılmıştır.
44. İsmail Balic, Jâsin, Originakext u. e. Ausew. Aus muslim. Frommer dichtung. Wien, 1955 ("Muslimanska Bibliyothe-ka", Nr 3). Almanca ve Boşnakça ile birliktedir.
45. Henri Mercier, Der Koran (aus dem Franzoesischen ueber-setzt von Capitaine jeau Aubier), Tanger, 1957. (Arapça metin fonetik olduğu kadar musiki yönünden de mükemmel bir transkripsiyon, çeviri ve bazı hoş olmayan resimler de kitapta görülmektedir.)
46. Rudi Paret (1901-1983), Mohammed und der Koran, birçok çeviri denemelerinden oluşmaktadır. Stuttgart, ("Urban-Bu-echerNr32), 1957.
46a. Aynı yazar, Der Koran, seit 1963 im Erscheinen begriffen, Wiesbaden:
I. Lieferung Sûre 1-8. 28 (1963)
II. Lieferung Sûre 8. 28, 22, 23 (1963) .
II. Lieferung Sûre, 22, 23-45, 19 (1965)
IV. Lieferung Sûre 45, 20-114 (1966)
(G. Jaeschke, tarafından Necati Lugal Armağanı Seçme Yazılar, sayfa 381'de zikredilmektedir: "Wissenchaftliche Koran-Uebersetzungen in die europaeichen", s. 367-82). Stuttgart, 1966'da tek cilt halinde tam baskı.
47. Muhammed imam Hobohm (el yazmasıdır; yazar 1952'de Berlin Camii imamı iken özel haberleşmemizde bu bilgiyi vermişti. Kendisi Federal Almanya'nın hizmetinde iken daha sonra aynı bilgiyi bana tekrarlamıştı).
48. Fatima-Heeren Sarka, (al-îslam adıyla Münih Camii tarafından yayınlanan dergide seri halinde bu derginin, (1976) 1. sayısından itibaren yayımlanmıştır)...
49. Muhammed Hamidullah (ilk 5 sûrenin çevirisi, el yazısı olarak 1976 yılında hazır durumdaydı).
50. Richard Griffith (öl. 1798), Der Koran, öder Meynungen des Triajungto in uno, Hamburg, 1778, (seçmeler).
51. Anonim, Mohammeds Dogmatik und Moral öder Auszüge aus dem Koran (XVIII+ll+44 sayfa, seçmelerdir) 1791.
52. Aachen'li bir Alman Müslüman uzun zamandan beri Almanca bir çeviri hazırlamaktadır (Özel bir yazışma ile bu bilgi edinilmiştir, 1982).
53. Erich Bromme, islam (Koran?) yeniden ele alınmış ve seçilmiştir, Berlin, 1960 (NUC tarafından zikredilmektedir).
54. Claus Schedl, Muhammed undjesus, die christologisch relevente Texte dcs Koran, yeniden çevrilmiş ve açıklanmıştır. 583 sayfa, Wien yaklaşık 1978 (NUC tarafından zikredilmektedir).
55. Mekke'de kurulu Rabıtatu'l-Alemi'l-Islâmi, bir heyete Almanca yeni bir Kur'an çevirisi hazırlatmıştır ki, 1982 yılında tashih çalışmaları devam etmekteydi.
56. Helmut Gaetje, Der Koran und die Koranexegese, 400 sayfa, Zürich.-Stuttgart, 1971, (WB. 862).
57. Anonim olup kesin oimayan çeviriler:
a) Der Koran, 599 sayfa, 1974, RDA'da yayınlanmıştır (WB,850).
b) Der Koran, 574 sayfa, Leipzig, 1980 (WB, 853).
c) Der Koran, das heilige Buch des islam, 505 sayfa, Münich, 1977 (WB, 851).
d) Der Koran, Münih, 1980 (WB, 853).
e) Der Koran, 614 sayfa, Stuttgart, 1980 (WB, 854), acaba bu 28a'da geçenin aynısı mıdır?

58. Anonim, Hamburg'da yayınlanmakta olan Al-Fadschr die Morgendammerung adlı dergide tefrika olarak görülmektedir; örneğin Heft'de 23 Temmuz 1986, s. 28 ve 1988'de devam eden sayılarına bakınız.
59. Muhammad Ahmad Rassoul, Die ungejaehrte Bedeutung des Qur'an Karim in deutscher Sprache, 944 sayfa, Köln, 1986.
60. A. T. Khoury, Der Koran, Muhammad Salim Abdullah'ın yardımıyla çevrilmiştir. Inamullah Khan tarafından hazırlanan önsöze yer verilmiştir. 618 sayfa, Gütersloh, 1987.
(Bu eserde yayımladığımız bu Almanca tercümeler listesini gözden geçirip buna bazı ilaveler yapan Almanyadaki Biele-feld Kütüphanesinden Bay ve Bayan Finke'lere teşekkürlerimi sunarım). [98]

Arap Harfleriyle Yapılmış Almanca Çeviriler

1. Kimi çeviri parçalan için bkz: France-Islam, Paris, No. 15 (1968), s. 6. [99]

Aragon Dili

1. Johannes Andreas, 1487'de meydana getirmiştir ve kayıptır (bkz. Chauvin, Bibliographie, X, 24'te yazar, Aragon dilinde bir çeviriden söz etmekte ve bunun, Müslüman iken Abdullah adını taşıyan ve irtidat etmesinden sonra johannes Andreas adını alan bir kişi tarafından meydana getirildiğini düşündü-ğünü ifade etmektedir. (Ayrıca bk; "İspanyolca" başlığına). [100]

Arnavutça

Bu dil, XX. Yüzyıl başlarında Latin alfabesini kabul etti. Daha önce bu dil, Arap alfabesi ile yazılıyordu ve elyazması halinde bu alfabe ile yazılmış Arnavutça bazı seçme Kur'an sûrelerinin çevirilerine rastlanılmaktadır; bu çeşide giren bazı örneklere sahip bulunuyoruz: [101]

1.) Latin Harfleriyle Yapılmış Arnavutça Çeviriler

1. llo Mitko Qafzezi, Kuram (Kendimi), Sale'in İngilizce çevirisi esas alınarak yapılmış olup sadece altı sûrenin çevirisidir. Ploesh-ti (Romanya) 1921. Çevirmen Arnavut asıllı bir Hrisüyandır.
2. Hafız Ali Korca, Kuranı i MadhEnueshEm e Telbi i Tij, Arapça metinle birlikte olup kısa açıklamaları da içermektedir; 2. Sûrenin 37. âyetine kadar devam etmektedir, 1926'da yayınlanmıştır: ShkodEr Shtypshkronja "Ora e Shkodres".
3. Hafız ibrahim Dalliu, Ajka e Kuptimeve tE Kur-ani Qerimit, ShkodEr 1929, c.I, 700 sayfa (1-3. sûreler), C. II, 616 sayfa (4-6. sûreler), C. III, 200 sayfa (7-9. sûreler, 9. sûrenin 25. âyetine kadar). Eserde, çeviriden başka Arapça metin ve bunun Latin alfabesi ile transkripsiyonu ve âyetlerin tefsirine de yer verilmiştir. Bu eser Bruxelle'de Rifat Kolgjini tarafından fotoğraf tekniğiyle üç cilt halinde yeniden basılmıştır. Bu baskıda C I, 1-700 sayfa, C. II, 701-1316 sayfa ve C. III ise 1317-1572 sayfa olarak verilmiştir. C. IU'de Kur'an'ın sadece 9. sûre, 16. âyetine kadar olan kısım yer almıştır.
4. Fethi Mahdiu'ya göre, (Bkz. Anali Gazi HBB c. V-VI, 1978, Sa-rajevo, s. 237-244 "O Albanskim Prevodima Kur'ana" isimli makalesi), Arnavutluk'un Tirana şehrinde yayınlanan Kultura îslame adlı dergide, aşağıdaki parçalar, tercüme ve tefsirleriyle birlikte yayınlanmıştır:
-1942, No. 12, s. 341-347: Kur'anın başından itibaren 2/177.
-1943, No. 11, s. 174-179: 50/Kaf Sûresi .
-1943, No. 12, s. 206-209: imam Haki Şarofi'nin tefsiri.
-1944, No. 7-8, s. 173-179: 23/Mü'minûn Sûresi, 12, 13 ve 14. âyetler.
-1944, No. 9, 5. 242-247. 90/BeIed Sûresi, İmam Haki Şarofi'nin notları ile birliktedir.
-1944, No. 10, s. 272-277: 8/Enfal Sûresi, 45, 46, 47 ve 60.ayetler.
-1944, No. 11, s. 296-298, 44/Duhân, Duhan Sûresi, 1-6. âyetler.
5. Sharif Ahmeti, Komant Kur'anit (K. 2/1-4'ün transliterasyonu ile çeviri ve tefsiri), Edukate îslame dergisi, No. 19, 1977, Priş-tine (Yogoslavya).
6. imam Vehbi İsmail, ABD'de yeni bir çeviri hazırlamaktadır; îsla-mizmi dhe Lutjet (yani islâm ve Namaz) adlı kitapta, 1, 36, 105 ve 114. sûrelerin terçevirilerini daha önce yayımlamıştı, Graz (Avus-turya), 1957. (Bu bilgileri, imam Vehbi İsmail nazik mektuplarında belirtmekte ise de, 1981'de yazdığı ikinci bir mektubunda, çevirisinin tamamlandığını fakat bir yolculuk sırasında bu çevirinin içinde

bulunduğu valizin kaybolduğunu belirtmektedir. Cesur yazar, çeviriye yeni baştan başlamıştır. Allah yardımcısı oisun!)
7. Hasan Nahi, 1988. [102]

II) Arap Harfleriyle Yapılmış Arnavutça Çeviriler

1. Vehbi İsmail, "Fatihah en alabanis arabo - scriptural", Frauce islam (Paris 1971), No. 48, 49, 50. [103]

BASK Dtli (De Guipuzcoa)

1. Profesör Isaac Lopes Mendizabal (Arjantinli), 1952 yılında Kur'an'dan seçilmiş bazı parçalar. Elyazması halindedir. [104]

Bohemya Dili (Çekçe) :

1. Vaclav Budavec z Budova, Anti-Alkoran, yalnızca bazı seçmeler ve tahlillerden oluşmaktadır. Yazar, 1618-20'lerde ölmüştür.
2. Ignac Vesely, Koran, Maracci'nin Latince çevirisi esas alınmıştır, 5 resim bulunmaktadır, Prague, 1913-25 (6+VI+590+2 sayfadır).
3. A. R. Nykl (1885-?), Koran z Arabisüny Preîozil, Prague, 1934, 1938 (359 sayfa).
4. Rudo Zanaska (Koprivnice'li), seçme parçalar, 1952 tarihli bir elyazmasıdır.
5. Ivan Hrbek, Prague, 1972. [105]

Boşnakça

Bu dil, günümüzde Yugoslavya Federal Cumhuriyetlerî'nin milli dilidir; fakat siyasi nedenlerden dolayı, Cumhuriyet içinde ne kadar Federe Devlet varsa, bu dile hâlen o kadar isim verilmektedir: Hırvatça, Makedonca, Karadağca, Sırpça, Slovence gibi... Tarihi gerekçelerden dolayı biz, eski adını yani "Boşnakça"yı muhafaza ediyoruz. Yugoslavya Müslümanlar'ı bu dili, Arap alfabesiyle yazıp kullanmaktaydılar. Boşnakça, aynı zamanda bugün (Rusça'ya yakın bir dil olarak) "Kiril" ve aynı zamanda "Latin" alfabesi ile de yazılmaktadır ve bu durum bölgeden bölgeye değişmektedir. Aşağıda sunacağımız bilgiler, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi müteveffa eski profesörlerinden Muhammed Tayyip Okiç ile Saraybosna (Sa-rajevo)'lı Kasım Dobraca'mn lütfedip bana göndermiş oldukları mektuplara dayanmaktadır: [106]

I) Arap Harfleriyle Yapılmış Boşnakça Çeviriler

1. Muhammed Said Serdarevic, Fıahu'l-lbadat, (ibadet uygulaması hakkında kitap) yazar Serdarevic 1918'de vefat ettikten sonra, Reîsü'l-Ulemâ Dzemaluddin Çauşevic tarafından Saray Bosna'da yayınlanmıştır. Bu eser, çevrisiyle birlikte Kur'an'm bazı sûrelerini ve seçilmiş bazı parçalarını içermektedir.
2. Hafız Said Zemmoviç, yazarınvefâtı üzerine (ö. 1932) yarım kalmış bir çeviridir. Bu elyazmasmm bazı bölümleri, Muhammed Hadzijahiç tarafından, Bibliotekarstvo adlı dergide çıkan "Bibliograjske biljeske o prijevodima Kur'ana" isimli makalesinde yayımlanmıştır: Saraybosna, .1967, s. 39-54 (15. sûrenin baş tarafının yer aldığı s. 50'ye bakınız.)
3. Hilmo Sariç (ö. 1957), Hicri 1360-1941'de adi geçen makalenin 51. sayfasında (bkz. az yukarıda No. 2) Hadzijahiç tarafından yayımlanmıştır (40. sûrenin sonu ve 41. sûrenin başı).
4. Anonim, İstanbul'da Ayasofya Kütüphanesinde, Boşnakça ve Grekçe olmak üzere Arap harfleriyle iki dilde kaleme alınmış eski bir elyazması bulunmaktadır, işte bu yazmada, Kur'an'dan bazı âyetlerin bu dillere çevirileri de görülmektedir; ayrıca bkz. Fmnce- islam, Paris, No. 96- 97 (1975), s. 14[107]

II) Kiril Harfleriyle Yapılmış Boşnakça Çevriler

1. Miço Ljubibratiç (Hercegovac) (1839- 1889), Koran Preveo, Fransızca'dan çevrilmiştir. Belgrad 1895.
2. D.I. Mılan jovanoviç, Zdravlje i botest, zivot i smrt u Korunu, Belgrad, 1922, bir önceki eserden alınmış seçmelerdir.

2a. M. Maksimoviç, Ljubibratic'den alıntı diğer bazı seçmelerdir. "Kur'an: Bütün Dünyaya Çağrı" başlığı altında toplanmıştır. Belgrad, 1967 (15. Cezayir Kongresinde sunduğu tebliğde Ramic tarafından belirtilmiştir.)
3. Anonim, Belgrat (Chauvin, Bibliographie adlı eserinde, X, 91, bu bilgiyi, Revue Britanniaue, 1875, VI, 243-244'den naklen vermektedir; fakat Profesör M. Tayyib Okiç, verilen bu bilgiyi şüphe ile karşılayarak bu çalışmanın proje aşamasında kalıp asla gerçekleşmediğini düşünür. [108]

III) Latin Harfleriyle Yapılmış Boşnakça Çeviriler

A-Tam Metin Çeviriler

1. Hadzi Ali Rıza Karabeg, Kur'an Preveo sa arapskog, Mostar 1937 (Bizim elimizde Saraybosna'da 1942'de yayınlanmış ve Prevod Kur'ana adını taşıyan yeni bir yayın bulunmaktadır. Ramic'e göre bu, U'lmann'ın Almanca çevirisi esas alınarak yapılmıştı1-).
2. Hadzi Suleman Kemura ve ibrahim lmsiroviç, Jasin Şerif, Saraybosna 1957, Glasnik Vrhovnog Islamkog Starjesitva vs'de yayımlanmıştır (Arapça metin, Latin ve Kiril alfabesiyle transkripsiyonu ile birlikte 36. sûrenin çevirisi verilmektedir).
3. Mustafa Fetih Kulenoviç, Prijevod Kur'ana, henüz yayımlanmamıştır. [109]

B - Açıklayıcı Notlarla Birlikte Yapılmış Çeviriler

1. Hafız Muhammed Pandzaii Dzemaluddin Causeviç, Kur'an Casni, Saraybosna, 1937, Arapça metin ile birlikte, Ömer Rıza Dogrul'un Türkçe Kur'an çevirisinden alınma açıklamalı notlarla birlikte Boşnakça bîr çeviridir, ikinci baskı, Ömer Musiç-Ali Nametak tarafından düzeltilerek Zagreb'de 1969, 1972, 1974 ve 1978'de yayımlanmıştır. (Ramic'e göre, Doha/Katar'da bu çevirinin bir tıpkı basımı da gerçekleştirilmiştir.)
la.Mustafa Solkic, ai-Kur'an at-Karim, Allah'ın birliği ile ilgili âyetlerden meydana gelmiştir, 1974 (karşılaştırınız: Ramic).
2. Bir kurul tarafından, Prijevod Kur'ana s Kommtarom, tefsir ile birlikte çeviri, "Yugoslavya islâm Yüksek Şurası" tarafından 1966'dan itibaren fasiküîler halinde yayımlanmakta olup halen devam etmektedir. 1970 yılma kadar üç cildi yayımlanmıştır.
3. Huseijn Djozo, Saray Bosna'da 1966 yılında fasiküîler halinde yayımlanmaya başlanmıştır ve çevirileri ile birlikte âyetlerin yorumları da verilmektedir (bkz. ismail Baliç, Müslim Worîdi Karachi, 15.10.1966, s. 4). Ramic'e göre, bu yayının 1981 yılma kadar 4 fasikülü çıkmıştır; acaba bu çalışma, bir öncekiyle aynı mıdır?
4. Milan jovanoviç, Saraybosna, 1927 (Ramic'e göredir. Ayrıca bkz. Kiril alfabesiyle yapılmış Boşnakça çeviriler, no: 2).
5. Besim Kokurt, Kur'an, Arapça metin ile birlikte, Saraybosna, 1977, 1979, 1982 (?).
6. Seid Kokurt (Ramic'e göre, elyazması halindedir. 15. Cezayir Kongresinde).
7. Şevket Sabic (Ramic'e göre henüz elyazması halindedir).
8. Said Zenunovtc (Ramice göre henüz elyazması halindedir).
9. Saric (Ramic'e göre henüz elyazma halindedir). [110]

C - Seçme Parçalar Hâlinde Çeviriler

1. Mehmed Handziç, Tumacenje Sûre "El-Gaşije (88. Sûre), Glas-nik Vrhovnog Starjeşintstva Islamske Vjerske adlı dergide vb. yerlerde yayımlanmıştır. Belgrad, 1934, C. II, s. 433-437
2. Muhammed Tufo, Nekoliko ajeta, s trumacem, Ei-Hidaje dergisinde yayımlanmıştır, Saraybosna, 1937, 1, 149-154, sâdece bazı sûrelerin tefsirleriyle birlikte.
3. H. Ali(ja) Aganoviç, "108 ajet Sûretul-Maide (Vaz)", Glasnik Vsivz, Saraybosna 1940, VIII, 131-133; bu makale, 5. sûrenin 108. âyetinin tefsiridir.
4. Adem Handzic, "Komentar prve Kuranske Sûre el-Fatiha", Glasnik Vsivz, Saraybosna, 1940, VIII, 387-399; bu makale, Kur'anın birinci sûresinin tefsiridir.
5. Vehbi Sulejman Al-Albani, "Tumaçenje Sûre el-Asr' Glasnik Vis Frnj, Saraybosna, 1958, IX, 389-396.
6. A. A. Makus (Maksim Svara'nm takma adıdır), Namaz musli-manska moltva'da yayımlanmış seçme parçalardır, Saraybosna, 48. sayfa, (Ayrıca bkz. aynı dergi, s. 15-16.)

7. Bir kurul tarafından, iz Kur'ana Casnog svetu celom opomene, Belgrat 1967, Hasan Kaleşi'nin yazdığı ve Kur'an hakkında bazı açıklamaları konu alan bir girişle birlikte, eser sâdece bazı âyetlerden seçmelerden meyuana gelmiştir, Belgrad, 1967 (Bu yayında s. 65- 79'da 12. Sûre (Yusuf) yer almaktadır..
8. İsmail Balic, Surat Jasin,]955 (bkz. Müslim World, 1966, yukarıdaki gibi).
9. Nerkez Smailagic, Uvod u Kur'an (seçmeler), Zagreb 1975 (NUCa göredir).
10. Hadi Alija Karabeg, Prevod Kur'ana, Mostar, 1.937 (bkz. İsmail Balic, Müslim World, Karachi, 15. 10. 1966, s. 4). [111]

D - Tefsirlerin Çevirisi

1. Reşid Rıza'nın Tefstr el-Menar adıyla yaptığı Arapça tefsirin çevirisi:
a) Şukria Alagiç, Tefsirul-Kuranil-Kerimi, Komentar Kurana, C. I, Saraybosna 1926, 164 sayfa. C. II, Saraybosna, 1927, 152 sayfa,
b) Aynı yazar, el-Kur'anüi-Hdkimi Kuran Mudri, C. I, tarihsiz, 192 sayfa; C. II, Saraybosna 1931, 180 sayfa; C. III, Saraybosna, 1932, 156 sayfa. C. IV Derventa 1934, 144 sayfa.
2. Muhammed Abduh'un Arapça tefsirinin çevirisi: Şukrija Alagic, Te/siru dzüz-i Amme, Saraybosna, 1933, 120 sayfa, sâdece 78-114. sûrderinin M. Abduh'un tefsirinden yapılmış çevirileridir. [112]

E - Kur'aridan Seçme Çeviriler

Birçok kitapta veya makalede o kadar çok seçilmiş âyet tercümeleri var ki, hepsini burada anmak mümkün değildir. [113]

Brötanca

1. Anonim, seçilmiş parçalar, 1952 tarihli bir elyazması, Nantes (Fransa) şehrinde kaleme alınmıştır.
2. Abbe Y Troale, seçilmiş parçalar, 1952 tarihli bir elyazması, Landivisiau (Finistere)'de kaleme alınmıştır (bkz. France- islam, Paris 1971,No.53,54,s. 10). [114]

Bulgarca

1. Nicolas Kitza, Sale'in İngilizce çevirisinden Bulgarca'ya bîr çeviridir, Sofya, 1910
2. Simeon Popov, Koranut, T. O- Voditel't i razposnavactut, Ru-se, Nov. zhivot, 536 sayfa, tarihsiz, 20 cm, kitap ismi bile Arap harfleriyle yazılmıştır. İngilizce Kur'an çevirisinden Ste-fan Tomov ve Stefan Skulev tarafından önce Almanca'ya çevrilmiş, Sirneon Popov ise bu metni Almanca'dan Bulgarca'ya çevirmiştir (Bkz. NUC).
3. Borislav Gueorgiev, M. Hamidullah'm Fransızca çevirisi esas alınarak 1980'de bir çeviri hazırlıklarına girişilmişti. [115]

Danimarka Dîlî (Danca)

1. Pedersen, Johannes (1883-1967), Kopenhag, 1919.
2. Fıants Buhl (1850-1932), Kopenhag, 1954, (kronolojik sıraya göre yeniden düzenlenmiş bazı seçmelerdir).
3. Dr. Poul Tuxen (1880- 1955), Kopenhag, Aage Marcus, 1921.
4. Madsen, Svend Abdus-Salam Sâdiq (1928 doğumlu), Kora-nen, tam metin çeviri, Kopenhag, 1965, 3 Cilt (İlk yayımı, Mirza Beşuriddin Mahmud Ahmad himayesinde 1960'da 30 cüz'lükbir seri halinde yapılmıştır, bkz. NUC), 1967, 1980.
5. Anonim, Koranen (seçmeler), Kopenhag, 1954, 131 sayfa (bkz. NUC).
6. Khadijah Bjerring (doğ. 1936), (seçmeler), Kvindens Stilling a islam'da yayımlanmıştır, Odensee, 1977-1J79 (bkz. NUC-78, NUC-80). Odensee, 1988'de tam metin çeviri, elyazma halinde bu hanım çevirmenin yanında bulunuyordu.
7. Danimarka İslâm Dernekleri Federasyonu, yeni bir çeviri yaptırmıştır, eser yayına hazır bulunmaktaydı, (bkz. Journal of the Rabıta, Mekke, 111/10, Ağustos 1976, s.62, sütun 3.
8. Krarup, Ove Che., (1872-?):
a) Kuranens, sûre 12, 956

b) Kuranens, sûre 18, 1959
c) Kurancns, sidsti 24, Sûre 91-114, Kopenhag, 1959[116]

Esperanto

1- Khalid Sheldrake, Seçmeler, Londra, 1. ve 112. sûreler, bkz. Islamic Review, Woking/Ingiltere, Temmuz 1914).
2. Colin Evans (Cassim İsmail), seçmeler, îslamo Esperantiste Re-gardata isimli eserinde, Londra, 1946.
3. Wieslaw (İsmail) Jezierski, seçilmiş parçalar, 1951'tarihli bir elyazması.
4. Dr. Italo Chiussi (Muhammad Abdul-Hadi), La Nobla Korano, Kopenhag, 1969, 1970. [117]

Estonyaca

1. Hans Kruse, Seçme Parçalar, 1951 tarihli bir elyazması, bkz. Vranu- islam, Paris, No. 83-85, 1974, s. 9. [118]

Fince

1. Z. I. Ahsen Boere, Koraani, Tampere, 1942
2. Helsinki Üniversitesi'in üç profesörü olan Jussi Aros, Armas Salonen ve Knut Tallquis tarafından seçilmiş ve çevrilmiş parçalar. Koraani, 14+ 456 sayfa, Helsinki, 1957, 1980 (bkz. WB. 650-651). [119]

Flamanca

1. R. Marais, Morhonniere'li (Nant'h), Seçme Parçalar, 1952 tarihli bir elyazması. Bkz. France-lslam, Paris, No. 103-106, 1975, s. 14.
2. W Baaten (Utrecht'li), Seçme Parçalar, 1952 tarihli bir elyazması (Ayrıca "Hollanda dili" ne bakınız). [120]

Fransızca[121]

l/a. A. Michael Baudier (yaklaşık 1580- 1645), Histoire de La Re-ligion des Turcs, Paris 1625, 1632, 1741; bu eserde Kur'an'dan çok sayıda seçilmiş parça vardır; orta seviyede özetlerdir.
1b. Sieur du Ryer (yaklaşık 1580- 1660), l'Akoran de Mahomet, Paris, 1647, 1649, 1651, 1673; La Hey 1683, 1685, 1719, 1723, 1883, 1885 ; Amsterdam, 1734 (gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş yayım), 1756, 1770, 1775 ; Amsterdam-Leipzig, 1770, 1775; Anvers, 1716; Cenevre, 1751 (1775 Amsterdam baskısı Mr. Porter tarafından yapılmış ingilizce bir konuşma ile zenginleştirilmiştir.) (bkz. NUC).
2. Anonim, Paris Milli Kütüphanesinde el-yazması, No. arabe 468: "Bu Kur'an nüshası, çoğunluğu itibariyle bir Avrupalı tarafından yazılmıştır. Metnin 20. varağından itibaren satırlar arası bir Fransızca çeviri sürdürülmüştür ki, bunun çevirmeninin kim olduğu bilinmemektedir, 306 varak'tır; elyazması nüsha XVII. asırdan kalmadır".
3. Antoine Galland (1646-1715), (Chauvin'in Bibliographie adlı eserinde verdiği bilgiye göre (X, 125), çevirmen bu elyazması Kur'an çevirisini Bigon şehrinde bırakmıştır: Aynı bilgiyi Destin Mille et Une Nuüs adlı eserinde (bkz. Bibli. arab. VI, 236, I, XXV) anmaktadır.
4. Claude Etienne Savary (1750-1788) Le Koran, Paris, 1783, 1798, 1821, 1822, 1826, 1828, 1829, 1891, 1926, 1951, 1958, 1970 ve Amsterdam, Î786; "Rotterdam, 1786, 2 Cilt; Mekke, (aynen) 1165 Hicri 1787 M. 2 Cilt; Mekke, 1739, 2 Cilt" (bkz. NUC).
4a. Savary'den seçmeler, 2 Cilt, Paris, 1784, 1850, 1890 (bkz.
NUC).
5. Reinaud Joseph Toussaint (1795-1867), Monaments arabes, persans et turcs du cabinet de M. k duc de Blacas v.s,, Paris 1828 adlı eserinde bazı seçme parçalar kaydetmektedir: Özellikle bk. C. II, s. 11,291, 295, 298, 299, 301, 317, 320, 325-26, 331, 342-6, 349.
6. Garcin de Tassy (1794-1878), Doctrine et devoirs de la religion musulmane tires du Coran isimli eserinde bazı seçme parçalar kaydetmektedir, Paris 1826 (269 sayfa), 1840 (Savary tarafından bu eser, Islamisme d'apres Le Coran , 1874, adlı eserinde tenkide tabi tutulmuştur).

7. Jean-Pierre Guillaume Pauthier (1801-1873), Livres sacres de VOrient adlı eserinde, 3. Kısım, Paris, 1841, 1852 (Gerçekte bu eser, aşağıda (8) sayıda tanıtılan elyazmasımn yeniden gözden geçirilmiş bir şeklidir).
8. Albert de Biberstein Kasimirski (1808-1887, Polonyalı), Le Koran, Paris, 1840, 1844, 1847, 1852, 1857, 1873, 1879, 1880, 1887 (bu sonuncusu çevirmen hayatta iken yapılmış bir yayımdır); 20. yayım: 1909, sonra 1921, 1925, 1932, v.d.; 1949 (Bo-usquet'nin bir "Takdim" yazısı vardır), 1959, 1970 (Muhammed Arkoun'un bir "Takdim" yazısı vardır); Ali Merad'm kontrolünden geçirilerek yayınlanmıştır ki, bir Türk hattatın kaleminden çıkmış bir hatla yazılı metin de bulunmaktadır) Federal Almanya'da 70'li yıllarda yayınlanmış diğer bir yayını da vardır.
8a. La Beaume (18067-1876), konularına göre âyetler gruplan-dırılmış ve Fransızca çeviri için Kasimirski'nin çevirisi esas alınmıştır, Paris, 1878.
8b. Noureddine Ben-Mahmoud; naşir, bazı hafif rötuşlar yapmıştır; bkz. aşağıda No (38), iki dilde yapılmış lüks bir yayındır, Monaco, 1976.
9. J.j. Marcel, 1856'da kaleme alınmıştır (Chauvin, Bibliographie, X, 84).
10. Citoyen Marcel, Essai d'une traduction en vers d'un fragment du Quran, "Memoire Sur LEgypte... au VIII, 156-61"de görülmektedir,
11. Ch. Gillotte, Traite de Droit Musulman adlı eserinde bazı sec-136
me âyetler bulunmaktadır, Böne, 1854.
12. Fatma-Zalda, Djaria Odalyk Doul den Benjamin Ali Ettendi Agha, LAlkoran, Lizbon 1.861. (7 âyetlik ilk sûre bir yana, geriye kalan kısım, Kur'an'dan alınmış karışık bir metindir ve bu arada Kur'an'dan olmayan yabancı parçalara da yer verilmiştir; bu gibi kısımlar karma karışıktır ve bir takım değişiklik ve karışıklıklarla doludur) (483+VI1 sayfa) .
13. Juies Barthelemy Saint-Hilaire, Mahomet et Le Coran, s.241-343'de seçme bazı âyetler konularına göre tasnif edilmiş bulunmaktadır, Paris, 1865 (sadece seçmelerdir).
14. A. Roman, Leçons de Morale et de Philosophie, extraits de l'An-den Testament, de Jesus-Christs, de Conjucious, du Koran et des plus celebres philosoph.es et moralistes anciens et modernes, Tu-rin, 1879 (Bu bilgi Chauvin tarafından anılmıştır).
15. R. Dozy (1820-83), Essai Sur l'histoire de Vislamisme, Leyden, 1879, s.110-132, seçmelerden ibarettir.
16. Otto Houdas (öl. 1915) ve William Marçais (1872-1956) (ve Lucien Bourat ?), Buharî'nin Sahih'inin Fransızca çevirisinde yer alan çok sayıda âyetin çevirisidir. Les Traditions Islamiau.-es, Paris, 1903-1914, 4 Cilt.
17. Gustave le Bon, La Civilisation desArabes, Paris, 1884, (çeşitli seçmeler)
18. Louis Leblois les Bibles et les instaurateurs religieux de l'humanite, Ki£ap5:LeI<oran,s. 1-71, 349-378, seçme parçalar, Paris, 1887.
18a. Louis Leblois, Le Koran et La Bible Hebraique, Kur'ân'm yalnız 57-65. sûrelerini içermektedir. (Chauvin tarafından anılmıştır, Bibliographie c. X.)
19. Edouard Montet (1856-1934), Le Coran, sadece seçmelerden ibarettir, 1925. (Tam tercüme), 1929, 1949, 1958 j Rısler'in bir önsöz'ü iîe, 1963, 2 Cilt.
20. Charles Ledit, Le Coran, (LKterature religieleuse, Bible-Co-ran, religions de l'Inde et de La Chine, histoire et texte cho-isis), Paris, 1949, s. 459-600, seçmelerden ibarettir.
21. joseph- Charles Mardrus (1.868-1949), Le Coran qui est La Guidance et Le Differenciateur, harfi harfine ve tam çeviridir, (sadece 62 sûre), Paris, 1926.
22. Ahmed Laimeche ve B. Ben-Daoud, Le Coran, Lecture par exellence, Oran 1931; aynı eserin bir korsan baskısından da söz edilmektedir, (Beyrut (?)); Paris, 1984.
23. O. Peşle ve Ahmed Tidjani, Le Coran, Paris, 1946, 1948, 1950; Paris, 1971, 1973 Arapça metin ile birlikte gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş iki dilde gerçekleştirilmiş bir diğer yayımı Paris, 1980'de yapılmıştır; hatta çevirmenlerinin isimlerinin bile kaldırıldığı bir korsan baskı 1980'de Kuveyt'te gerçekleştirilmiştir.
24. Regis Blachere (1900-1973), Le Coran, Paris, 1945-51, 3 cilt, (sûreler kronolojik sıraya göre yeniden düzenlenmiştir); 1957, (bu yayımda sûrelerin normal tertibe göre verildiği görülmektedir; ancak bazı yerlerde "düzeltme yapmak" için bazı âyetlerin yerleri, Kur'an'ın orijinal metninin değişik yerlerine nakledilmiştir); tek cilt olarak, 1966 ve 1972.
24a. Aynı yazar, Le Coran, Que Sais-je? dizisi içinde, 2. baskı Paris, 1969, (seçmeler).
25. Henri Peres, Versets choisis ca Coran (1 ve 2. sûreler), Alger, 1951.
26. Mahmoud Mokhtar Pacha Katirdjoglu, Sagesse Coranique, (seçme parçalar,) Paris, 1935, (261 sayfa.)
27. Ameur Ghedira, Le Koran, Lyon 1956, (lüks bir baskı).

28. Henri Mercier, Le Coran, Rabat, 1956 (Arapça metinleriyle birlikte bazı seçme âyetlerin çevirilerinden meydana gelmiştir; fonetik olduğu kadar müzikal bir aktarma tarzı vardır ki resimler konmamış olsaydı daha güzel olurdu). Ayrıca, "Almanca" ve "İngilizce" çeviriler bölümüne da bakılsın).
29. Denişe Masson, Le Coran et La Revelation Judeeo-chretienne, yalnızca seçme parçalar, Paris, 1958, 2 Cilt.
29a. Aynı yazar, Le Coran, Paris, 1967, Arapça metin ile birlikte, Subhi Salih (öî. Beyrut 1986) tarafından gözden geçirilmiştir, Beyrut, (tarihi yok, fakat gerçekte bu, 1975). (NUC, 1980).
30. Jacques Jomier, Bible et Coran, seçme parçalar, Paris, 1959, 148 sayfa.
30a. Aynı yazar, Le Commentaire Coraniaue da Manâr, Paris, 1954, 362 sayfa.
30b. Aynı yazar, Les grands themes du Coran, Paris, 1978, 127 sayfa.
31. Shah Mohammed Abdoul Alim Siddiqui Al-Quadri, (Zabo-urol Moslimine maa taratibos-Salat, Hanafi), Eshack Abdoul (aynen böyledir) tarafından yayınlammıştır, Port Louis, ile Maurice 1961'de, 66 sayfa. 1, 97, 99, 102-114. sûreler, Arapça metnin Latin alfabesiyle okunuşu ve Fransızca çevirisi ile birlikte verilmektedir.
32. Si Ahmed Boudib, Le Coran Glorieıvc, Mulhouse 1968, Badr ve Cie. matbaası, sayfalar numarasız, fakat vaklaşık 1000 kadar büyük boy sayfadan oluşmaktadır. "Çev ri ve tefsir. Bu çevirinin yazılışı 1966 M/1386 H. Ramazan ayında 23 Aralık 1966 Cuma günü bitirilmiştir; yeniden gözden geçirilişi ise 2 Muharrem Aşûrâ (aynen) 1378 (18 Temmuz 1958)'de tamamlanmıştır."
33. S. Hamza Boubakeur (Ebu Bekir) (doğum: 1912), İslâm Enstitüsünün ve Paris camiinin eski rektörü, 1972, 2 Cilt; 2. yayın Paris, 1977 (Çevirmenin hiç de hoş durmayan bir resmi ile); 1979.
34. jean Grosjean (doğumu: 1912), 2 Cilt, Paris, 1972, resimli ve çeviriden ayrı Arapça metin bulunmaktadır. Arapça metin bir elyazmasımn faksimile yayımıdır ve ayrı bir cilt halinde verilmiştir; hattat'ı Ali b. Hilal, Ilyas b, El-Bevvab'tır ki orijinali Hicri 391 tarihini taşımaktadır. Muhtemelen korsan bir baskısı da yapılmıştır, Beyrut 1974 (?); ikinci baskı, Paris, 1979.
35. Mohammed Husain Dahal, çeviri, tefsir ile birlikte, elyazması halindedir, bazı parçaları, France-hlam (Paris, 1972, No. 59, 60, vd.'de yayınlanmıştır.
35a. Aynı yazar, Arapça metinleriyle birlikte 21 adet sûrenin çevirisidir, Porte Louis, ile Maurice, 1976.
36. Anonim, Sourate Yasin, Arapça metni ile birlikte yalnız 36. sûrenin çevirisi, Konakry, Gine 1975.
37. Salaheddine Kechrid (1924 doğumiu), yeni bir çeviri olup Tu-nus'da yayımlanmakta olan jawhara El-hlam adlı dergide No. 1 (1975), V1II/6-7, 1976 ve devamında tefrika edilmiştir. Bu eserin çevirisi ile birlikte tefsiri, 1978 yılında elyazması halinde hazır durumdaydı. Yayımı: Tunus, 1984; üçüncü baskı: Beyrut, 1985.
38. Noureddine Ben-Mahmoud, yukarıda geçen (8) sayılı Kasi-mirski maddesine bkz. Kasimirski'nin çevirisi, hafif de olsa, bazı rötuşlara tabi tutulmuş ve Arapça metin ile birlikte yayımlanmıştır, Monaco, 1976.
39. Abdallah Kennoun ve diğer üç arkadaşı; bu eserin 1977'de bastıda olduğu söylendi.
40. Bashiruddin Mahmud Ahmad Kadiyani (eserin ilanları yapılmıştır).
41. Vincent Monteil (doğ: 1913) elyazması halindedir. Yazar V Monteil'in Paris'de çıkan Ustam dergisinde özel amaçlarını şöyle dile getirmektedir: "...bizim asıl maksadımız, Arapça ori-
jinal Kur'an metninin ritmini, Fransız dilinde özellikle nazım halinde vermektir. "Yazarın çevirisi" notunu taşıyor." (bkz. Paris, 1963, s.28, No. 1, XC1, 5.28, 1, 29. XXIV 35, s. 34).
42. S.M.A. Rassoul, yeni bir çeviri, Muhammed Ali'nin İngilizce çevirisi (bkz. "İngilizce" çeviriler bölümü no: 31) esas alınarak yapılmıştır. 1975-1976 yıllarında henüz hazırlık aşamasmdaydı.
43. Prof. Charles Pellat (doğ. 1914) (Sorbon Üniversitesi, Paris), Müslüman veya gayri Müslim bütün eski ve yeni tefsir-ter-cümeler göz önünde bulundurularak ve aynı zamanda Kur'ân'm Arapça metninin tarihçesinden söz eden yazarların kaydettiği farklılıklardan da yararlanılarak hazırlanmış bir projedir; 1976 yılından beri hazırlıkları devam etmektedir.
44. As-Sa'id Muhammadi, Principes lslamiques, Kur'an'dan seçmeler, Tunus, 1962 (bkz. NUC).
45. Eî-Hadji Kabine Diane, Coran Lumiere du Createur, Konakry, tarihsiz 10. baskı, muhtemelen 1975, 1. ve 87 ila 114. sûrelerin çevirisini içermektedir.
46. Anonim (Franz Toussaint), Le Koran, sourates principales, 134 sayfa, Paris, 1949.
47. Anonim, Seçmeler, E. T. N. A; Rabat 1956 (bkz. NUC).
48. Sadok Mâzig (doğ. 1905), 2 Cilt, Arapça metin ile birlikte, Tunus, 1980.
49. Abdel Majid Chorti, Le Coran, seçmeler, 64 sayfa, hoş olmayan fotoğraflarla birlikte, Paris, 1981.
50. Bashir Ali, L'amour, le mariage, lajustice selon Le Koran, 122 sayfa, Nilsson/Paris, muhtemelen Buenos Aires'de İspanyolca olarak 1948'de yapılan çevirisinden sonra yayımlanmıştır (bkz. "İspanyolca" bölümü No. 15).

51. Youssef Mouhazem, 1986'nın Temmuz ayında baskıda idi, (yazar tarafından bana gönderilen nâzik mektupta ifade edilmiştir),
52. Bkz. ilerde "Polyglotte" dili, No. 4.
53. Bkz. ilerde "Polyglotte" dil, No. 5.
54. Oumar Ba, Le Coran Français-Peul, Paris, 1982.
55. Massato Abdou N'Diaye, L'îslam rinovateur et sauveur de Vhu-manite, 58 sayfa, 1964 ve 1974 arasında yayımlanmıştır (bkz.NUC, 1981).
56. M. Lelong (doğ. 25.02.1925), Le don qul vous a jait, (Kur'ân'm ve İncil'in metinleridir) Paris, 1977, 277 sayfa; aynı yazarın "Si Dieu î'avait voulu" adlı kitabı iîe karşılaştırınız.
57. Pierre Gode (doğ. 19.06.1950), bu çeviri Taberî'nin 5 ciltlik Tefsir'inin bir özeti ile birliktedir, henüz baskı aşamasındadır, C. 1-2, 1983.
58. Lefloch, Louis, al-Koran , 288 sayfa, Paris, 1960.
59. Anonim, (muhtemelen meslek olarak ticaretle uğraşanlar tarafından yapılmıştır), Le Saint Coran, Arapça metin ile birlikte, Mirza Tahir Ahmad (Rabwah'lı bir Kadıyanidir)'m himayesinde "La Mosquee de Londres" tarafından yayımlanmıştır, Londra, 1985.
60. Berque, Jacques (doğ. 04.06.1910), görüldüğü kadarıyla 1986'da baskı işi devam etmekteydi.
61. Ali Chinassi, Fâzil, Le Coran, Institut Français du Caire tarafından yayımlanmıştır, 119 sayfa, seçilmiş parçalardır, Kahire 1021 (bkz. WB. No. 770).
62. Rajabalee, Fâzil Zainul-Abedin, Tajsir ul~Quran, avec com-mantaire, Port-Louis, 1949-51 (WB, No.773).
63. Abel, Arnold, Le Coran, seçme parçalar, 107 sayfa, Lozan 1951 (bkz. WB, No. 769).
64. Ch. M. Echard, Du Koran, seçme parçalar, 160 sayfa, Rive Gauche, 1956 Paris, (bkz. WB, 772).
65. Cuperus, Wybo Sijo, al- Fatiha dans La pratique reügieuse Mu-sulmane du Maroc â partir du 19'e siede, 188 sayfa, Utrecht, 1973 (bkz. WB, No. 771).
66. Pichon, Jean-Charles, L'lslam dans Le Coran, 151 sayfa, Stras-bourg 1981 (bkz. NUC).
67. Arnaldez, Roger, Guide de lecture, 155 sayfa, Paris, 1983
68. Seddiki, Hocine, Le Coran â ceux qui ne sont pas encore inities â la langue arabe, 164 sayfa, Arapça metin ile birlikte bunun Latin alfabesiyle okunuşu verilmektedir, Paris, 1985.
69. Maurice Bucaille, (doğ. 19.07.1920) yazarın şu iki eseri içinde yer almış bazı seçme âyet çevirileri bulunmaktadır: "La Bıble, Le Coran et la scİence" ve "Origine de Vhomme".
70. Muhammad Hamidullah (doğumu: 1908), elinizdeki eser. Michel Leturmy'nin katkısıyla. Çevirinin bütün redaksiyonu bir yıldan daha kısa bir zamanda bitirilmiştir. (5 Ağustos 1958/20Safer 1378 H.)
Birinci baskı: Ekim 1959, Paris, "Club Français du Uvre" tarafından gerçekleştirilmiştir.
İkinci baskı: 1959, Paris, yine "Club Français du Livre", tarafından gözden geçirilerek yapılmıştır (Bu ikinci yayım, İran'ın Kum şehrinde Ensari Yayınevi tarafından tıpkıbasım yöntemiyle korsan bir baskı olarak tekrarlanmıştır ve tarihsizdir)-
Üçüncü ve dördüncü baskılar: Arapça Kur'an metni ile (Carthage matbaası), Paris, 1963.
Beşinci baskı: Arapça Kur'an metni ve bazı resimlerle birlikte Padoux Yayınevi tarafından gerçekleştirilmiştir, 1965.
Akıncı baskı: Gözden geçirilmiş ve Club Français du Lîvre tarafından yayınlanmıştır, Paris, 1966. Yedinci baskı: Gözden geçirilmiş ve Club Français du Livre tarafından gerçekleştirilmiştir, Paris, 1971.
Sekizinci baskı: Arapça Kur'an metni ile birlikte, Beyrut, 1973. Bu sekizinci yayım aynı yayıncı tarafından tarih gösterilmeksizin ve hiç bir değişikliğe tabi tutulmaksızın iki defa tekrarlanmıştır.
Dokuzuncu baskı: Korsan bir yayımdır ve üçüncü baskının tıpkı basımıdır. Arapça Kur'an metni ile birlikte olup, Kutup Khana Ishayet (aynen) islam tarafından ile Maurice'li bir tüccarın mali desteği ile Delhi'de iki kez yayınlanmıştır.
Onuncu baskı: Gözden geçirilmiş ve Arapça Kur'an metni iie birliktedir, 2 Cilt halindedir, Beyrut; Katar Hükümeti hesabına 1980 yılında aynı yayınevi tarafından tekrar basılmıştır.
Onbirinci baskı: Bir tek Cilt halinde ve hiç bir değişikliğe tabi tutulmaksızın yayınlanmıştır, Beyrut, 1981.
Onikinci baskı: Gözden geçirilmiş ve baskı hazırlıklarının sürdürüldüğü tarafımızdan tesbit edilmiştir (Ankara, 1983).
(Bu arada, iç kapakta Onuncu baskı ve karşı sayfada onbirinci baskı olduğuna işaret edilmiş, fakat gerçekte ise sekizinci baskının fotoğraf yoluyla bir çogaltılmasidır, muhakkak bir korsan baskıdır: Beyrut, 1981.)
Onüçüncü baskı: Yazar tarafından gözden geçirilmiştir, Brentwood, (Maryland, USA), 1985.
Ondördüncü baskı: Le Hennin Yayınevi tarafından eski bir yayın esas tutularak iki dilde yapılmış bir çeviri olarak yayımlanmıştır, Paris, (?) 1985.

Onbeşinci baskı: Yazar tarafından gözden geçirilmiş ve Amana Corporation tarafından gerçekleştirilmiş, beraberinde Arapça Kur'an metni de bulunan tek cilt halinde en gelişmiş ve kontrollü bir yayın olan elimizdeki bu baskıdır. Fransa'da basılmış ve Brentwood (Maryland, USA) 1989'da yayımlanmıştır (Amana Corp; 4411, 41st Street, Brentwood, Mary-land-20722, USA), (ISBN 0-915957-04-3). [122]

Arap Harfleriyle Yazılmış Fransızca Çeviriler

1.& 2. Bazı âyet ve sûreler, France-klam, Paris, 1975, No. 96-97, (Şubat, 1975 s. 14.) ve No. 107-109, (Ocak, 1976. s. 14.) [123]

Frizon Dili

1. A. J. Nijdam (La Haye'li), Seçme Parçalar, 1952 tarihli bir elyazması.
2. M. Shurer, seçme parçalar (batı lehçesinde).
3. S.S. De jong Dzn, seçme parçalar, 1952 tarihli elyazması, bkz. France-hlam, Paris, 1978, No. 111, s. 15. [124]

Gal Dili (İskoçya)

1. Anonim, (muhtemelen Dunlop tarafından), seçme parçalar, 1948 tarihli bir elyazması olup Glasgow'da kaleme alınmıştır.
2. Anonim, Seçilmiş Parçalar (bkz. France-lslam, 1977, No. 121-122, s. 7). [125]

Hırvatça ("Boşnakça"Ya Bakınız) Hollandaca

1. Anonim, De arabische Alkoran, (bu çeviri, Schweigger'in Almanca ve Arrivabene'nin İtalyanca çevirileri esas alınarak gerçekleştirilmiştir,) Hamburg, 1641.
2. Glazemaker, Jan Hendrik, Mahomets Alkoran, (bu çeviri, Du Ryer'in Fransızca çevirisi esas alınarak yapılmıştır, 7 resim bulunmaktadır,) 1658, 1696, 1698, 1721, 1734, 1799 (Amster-dam 1696) (NUCa göre, Amsterdam, 1657, 16+692+4+125 sayfa; Leyde 1721, 1734.
3. L. J. A. Tollens, Mohamed's Koran, (Kasimirski, Sale, Ullman ve Maracci'nin çevirileri bu çeviride esas alınmıştır,) Batavia, 1859.
4. Keijzer, Salome, De Koran, Harlem 1860, Rotterdam 1905, 1916; 5. yayın: 19201i yıllarda Rotterdam (bkz. NUC).
5. Mirza Bashir-ud-Din Mahmud Ahmad (1889-1951), Heilige Qpr'an, Arapça metin ile birlikte, Rabwah (Pakistan) 1953; 2. yayın: Mirza Nasır Ahmad'in desteğiyle, İ969.
6. j. H. Kramers (1891-1951), De Koran, çevirmenin ölümünden sonra yayımlanmıştır, Amsterdam, 1956, 1964, 1969, 1974; 6. baskı: 1978.
7. Soedawo, (ayrıntılar verilmeksizin Lîslamic Review, Londra adlı dergide haber verilmektedir. Haziran 1952, 38. sayfa).
8. E A. Graeff, Kasimirski'nin Fransızca çevirisi esas alınmıştır; 929 sayfa, Harlem 1879 (bkz. NUC).
9. Mattes, B. F; Proeve eener Makkassarsche Vertaling des Koram, 89+106 sayfa; 1,2/1-28 sûreler, Makassar ve Hollanda dilinde yapılmış bir çeviridir. Amsterdam, 1856 WB, No. 218) (ayrıca Flamanca'ya da bakınız). [126]

İngilizce

1. Anonim, Here begynneth a Lytell Treatyse of the turh.es Law cal-led Alcoran. And also it spedketh Machamed the Nygromancer, 61 sayfa, Londra 1515 (?). (NUC, 1956 öncesi, C. 303, s. 6250
1 (tekrar). Alexander Roos (1590-1654) The Alcoran of Mahomet, Translateâ out (of) Arabique into French by the sieur du Ry«?r, Lord of Malzair, and Resident of the King of France at Ale-xandria and newly Englished, Du Ryer'in Fransızca'ya yaptığı çeviri metin esas alınarak yapılmış çeviri (bk. Oxford Nicoll elyazması, s. 405-406), Londra, 1648, 1649 (sahte nüshadır), 1668, 1719 "Complete History Texts" serisinin 4. cildi olarak yayımlanmıştır). Amerika basımı: Springfield, 1806, Philadelphia, 1853, 1855, 1856.
2. Roiand Taylor, (Du Ryer'in Fransızca çevirisi esas alınarak yapılmış bir çeviridir) 1688. Acaba bu, bir evvelki eserin aynısı mıdır?.

3. Anonim, The life of Mohammed together with the Alcoran at lar-ge, Londra, 1718 (Bkz. Washginton, Congress Library'inin Card Index).
4. George Sale (1697-1736) The Koran, commonly called Alcoran of Mohammed translated into English immediately from the Arabic, 2 Cilt, Londra, 1734, 1746, 1764, 1774, 1795, 1801, 1812, 1821, 1824, 1825, 1826 ("Koran Society" için); 1836, 1838, 1844 (Davenport tarafından, bir harita ve bazı resimlerle birlikte basılmıştır), 1850, 1857, 1861, 1867, 1871, 1876 (iki defa), 1877, 1879, 1891 ("Hundreed Books" dizisinde No- 22); 1892, 1913, 1921 (Sir Denison Roos yayınıdır). Diğer yayınlan ise şunlardır: Bath, 1795, Philedelphia, 1833, 1850, 1860 vs 5. baskı: 1870, Ne w York, 1880, 1891, 1900, 1902, Londra,-New York, 1917 ("Sacred Books of the East" dizisinde). 1914 ve 1975 yayımları ise Kaîkütta'da "National Library" (NL) tarafından yapılmıştır. Londra, Lancaster, Bath kentlerinde olmak üzere ingiltere'de ve New York, Chicago, Philadelphia/da olmak üzere ABD'de 1, 2 veya 3 cilt halinde defalarca yayımlanmıştır. Bkz. NUC. Londra'da gerçekleştirilenlerden bazılarında Davenport'un kaleme aldığı yazar G. Sa-le'in bazı hatıralarına yer verilmiş, diğer bazılarında ise katlanmış haritalar ve suy kütükleri de yer almıştır, bazılarında ise resimler görülmektedir; Denison Ross yahut Frederic Menon Cooper tarafından yayma hazırlanan baskılan da vardır.
4a, N. H. Dole, Selections forms the Koran by George Sale, Jamaica Plains (Mass.), 1904 (özel bir baskıdır): 3+1+211 sayfa).
4b, Ellwood. Morris VVherry (1843-?), George Saleİn çevirisi esas alınarak yapılmış bir tefsirdir, Londra, 1882-86, 1896, 1873, 1975.
4c. Sale'den seçmeler, Wherry, Muir v.b. tarafından: Londra ve Madras, 1896, Londra, 1902 (200 sayfa).
5. Theodor Arnoîd, Der Koran...aus dem arabischen Original in das English überseizt...von demselben.aufs treulischste wieder in Teutsch verdolmetscht, (Almanca'ya çevrilmek üzere, önce İngi-lizceye çevrilmiştir. Bu bilgi, Chauvin'in Bibliographie, c. X, (1907), s. 75-76'da verilmektedir. Almanca yayımı, Lemgo, 1746'da yapılmıştır. İngilizce metin muhtemelen hiç basılmamış-tır. Halen mevcut ölüp olmadığı bile bilenememektedir.
6. Josephus Tela, The Morality of the East, extracted from the Koran of Mohammed. Konulara göre alfabetik olarak sıralanmış, özetler, 96 sayfadır, Londra, 1766, 1818; Chauvin, Bibliograp-hie, X, 97'de verdiği bilgiye göre, bu eserin birinci baskısı anonim olarak neşredilmiş ve ancak ikinci baskıda J. Tela adı belirtilmiş ve "yayımlayan" olduğuna da işaret edilmiştir. Buna göre eserin yazarının kim olduğu bilinmemektedir.
7. Anonim (Paris, Bihliotheque National, Arapça No. 4529'da kayıtlı bir elyazması). Hindistan'ın Agra şehrinde inşa edilmişTac Mahal adlı türbenin avlulanndaki pencere kenarlarına işlenmiş Kur'an âyetlerinin lngilizceye çevrilmesi denemesinden ibarettir. Bu elyazması, Hicri 1220 (1805/1806 M.) tarihli olup 79 varaktır.
8. R. Carlile, The Holy Koran, Londra, 1822, 1826 The Koran So-
ciety için yapılmıştır. (Modem World dergisine göre, bkz. 1927, XVU, 279-89). Bu eser anonimdir ve Carlile sadece "Editördür; 386 sayfadan oluşmaktadır; tamamlanmamıştır.(?)
9. Anonim, The Koran commonly called Akoran oj Mohammed, Giriş ile birlikte eserde görülen notlar, Sale'in eserinden alınmadır; bu arada Fransızca olarak yayımlanan Savary'nin tefsir ve açıklamalarına da çeviri metninde yer verilmiştir, New York, 191 l'e doğru. (Washington, Congress Library'nin Card lndex'ine bakılmalıdır).
10. Anonim, Bibliotheca Orientalis'z göre, Hindistan'ın (?) Seranv pore şehrinde 1833 yılında İngilizce çevirisi sayfa kenarlarında olduğu halde taşbasması bir Kur'an yayımlanmıştır. (Moslem World tarafından anılmıştır. 1915, V, 252).
11. Edward William Lane, Selections from the Kuran... Arapça'dan yapılmış doğrudan bir çeviridir, usulüne uygun bir biçimde âyetlerin çeviri ve tefsiri birbirine karıştırılarak verilmiştir, 317 sayfadır, Londra, 1843. (Bu çeviri-tefsir, Lane-Poole tarafından gözden geçirilerek yeniden yayımlanmıştır (bkz. ileride "16" sayılı ingilizce çeviri). Londra, Boston ve Lahor baskıları da vardır (Karşılaştırınız: WB 614-8).
12. Anonim, The Testimony borne by the Koran to the Jewish and Christian Scripture published by the, Agra Religious Tract and Book Society, Agra (Hindistan) 1856, X+ 112 sayfa, sadece seçmelerden oluşmaktadır.
13. John Meadows Rodwell (1808-1900), The Koran Translated from the Arabic... arranged in chronological order. Londra,-Edinburgh, 1861; gözden geçirilmiş ikinci baskı: Londra, 1876, 1909, 1911, 1913, 1915, 1918, 1921, 1924, 1926; 1929, 1933, 1937, 1939, 1953 "Everymans Library" dizisinde olmak üzere New York, 1909; ayrıca, New York, 1918, 1926 ve 197l'de yeniden basılmıştır. Whitaker'in katalogunun, British Books in Print 1977, belirttiğine göre, E. H. Rodwell'in çevirisinin j. M.

Rodvvell'inkinden ayrı bağımsız bir çeviridir; eseri yayımlayanın yazılı bir şekilde açıkladığına göre bu bir baskı hatasıdır. Bu duruma göre, her iki yayın da J. M. Rodwell adlı yazarın çevirisi olmaktadır. Bkz. Madras 1910 baskısı.

13a. Rev. H. U. Wcitbrecht Stanton, (1861- 1931), Selections from the Qur'an, Rodwell'in çevirisinin yeniden düzenlenerek gerçekleştirilmiş bir yayımdır. NewYork-Toronto, 1922.

13b. Rodwell'den yapılmış seçmeler, Christian Literatüre Society for İndia tarafından yayımlanmıştır, Londra, 1910 (iki defa), (VI+ 312 sayfa).

13c. Ataur Rahman ve Syed Kazım, Versesfrom the Koran, illust-ratîve of the Spiritual and Ethical Teachings of İslam... Ro-welle'den seçmeler, 42 sayfa, Haydarabad/Dekkan, 1975.

14. Richard Burton, nazım hâlinde yapılmış seçmeler, Edinburgh Re-vievv, July 1866'da yayınlanmıştır. (Bu bilgiye, Hartford (ABD)'da yayınlanan Moslem World, 1915, s. 254-255'de çıkan "Translations of the Koran" adlı makalede işaret edilmektedir.

15. Mancure Daniel Conway, The Sacred Anthology, a book of ethical scriptures, Londra, 1874 (V1II+ 480 sayfa), 5.yayın 1876 (Chauvin tarafından anılmıştır. Bibliographie X, 98 dipnot).

16. Stanley Lane-Poole (1854-1931), yukarıda (11) sayıda işaret edilen Lane'in yaptığı çevirinin yeniden gözden geçirilmiş ve ekler yapılmış bir metnidir. Mekke'nin bir manzarası eklenmiş-tir.(CXIl+173 sayfadır. Londra, 1879, 1890, 1907, Lahore, 1975 (WB 614-8). Ayrıca bkz. aşağıda gelen (19) numaralı çeviriye.

17. E. H. Palmer (1840-1882), The Qur'an, 2 Cilt, Oxford, 1880, 1889, 1900; Londra, 1900, 1928 Nicholson yayımı 1929, 1933, 1938, 1942, 1947, 1949, ABD'de: 1909, 1951 ve 1954, Delhi, 1965 yıllarında basılmıştır. Birinci baskısı Cal-:utta'da 1889'da NL tarafından yapılmıştır.

17a. Arthur Wollaston, The Religicm of the Koran, "VVisdome of the East" dizisi arasında Londra,-New York,'ta 1910 tarihinde basılmıştır. Palmer'e göre 70 sayfadan fazladır. (Bu bilgi Moslem World, 1927, XVII, 279-289'da verilmektedir.)

17b. Palmer'den seçmeler, New York, 1910'da yayımlanan bir kitapta. Bkz. S. 885-102L Acaba bu eser öncekiyle aynı mıdır?

18. Sir Wüliam Muir (1819-1905), Extracts from the Koran in the Originaİ vith English Rendering (V1I+ 63 sayfa) Londra, 1880, 1882, 1885.

18a. Aynı yazar, The Life of Mahomet adlı eser, 4 cilt. Londra, 1858, 1861. Kur'an'm çok sayıda parçalarının Ingiltzceye çevirilerini içermektedir. Yine aynı yazarın The Coran, its Com-position and Teaching, Londra, 1880. National Union Catalog aynı yazarın Extracts from the Coran Londra, 1850, 1885 isimli bir eserine daha işaret etmektedir.

18b. Aynı yazar, The Coran its Composition and Teaching, and the Testimony its bears to the Holy Scriptures, Londra, 1878.

19. Stanley Lane-Pool, The Speeches and Table-Talk of the Prophet Mo-hammed, Kur'an'dan seçilmiş ve çevrilmiş parçalar, Londra, 1882, 1892, 1915; New York 1905, (Bkz. Yukanda geçen No. 11).

20. Martin K. Schermerhorn, The Koran, sadece seçme parçalardır, New York, 1883 (bkz. Moslem World, 1927, XVII, 279-289).

21. J. M. Hodgson, The BİbfoS of the Nations, Çin, Hint, Parsis, Budist, Mısır ve İslâm'ın kutsal metinlerinden seçilmiş parçalar (522 sayfa), sadece seçmelerden ibarettir. Manchester 1885 (Bu eseri Chauvin, Bibliographie, X, 97. notta kaydetmiştir).

22. Henry Preserved Smith, Essays on the Koran, ingilizce çevirisiyle birlikte Kur'an'dan seçmeler. New York, 1896, 1913 (bkz. Congress Library, Card index ve yine Moslem World, 1927, Xn, 279-289)

23. John Murdoch, Selections from the Koran, bir girişîe ve doyurucu dipnotlarla ve bütünün değerlendirmesiyle birlikte. XXX+188 sayfa, (London and Madras Christian Literatüre Society) adına yapılmıştır, Madras, 1896, 1902 .

24. William E Warren, Rhyme and Rhythm in the Koran, sadece 113. Sûrenin İngilizceye ve 113 ile 114, Sûrelerin Almancaya çevirisini içermektedir. Öpen Court adlı dergide (La Salle, Illinois) yayınlanmıştır. Bkz. Kasım 1899, Cilt XVII, No. 11, s. 641-643.

25. Daniel J. Rankin, Rhyme and Rhythm in the Koran , sadece 1, 110-114. sûrelerin nazım hâlinde yapılmış çevirilerini içermektedir. Öpen Court adlı dergide (La Salle, Illinois) yayımlanmıştır (bkz. Haziran 1899, Cilt XIV, No. 6, s. 355-357).

26. Dr. Mohammed Abdul Hakim Khan, The Holy Quran, Pati-ala (Hindistan), 1905; Mosiem World, 1915, V s. 252'de işaret edildiğine göre, yine Londra'da yayımlanmıştır.

27. Thomton-Nichoison (E du Pre Thornton ve Rynold A. Nic-holson) Elementary Atabic, 1 ve 2 Reading Book, sadece seçmeler yapılmıştır, 1907, 1909 .

28. Mirza Abul-Fazl (1844- 1914), The Qumn, kronolojik sıraya göre sûreler düzenlenerek verilmiştir, Allahabad (Hindistan), 1911-12 v.d. Bombay (Hindistan), 1955 ; 1908 ve 1910 baskıları, Kalkütta,

National Library tarafından yapılmıştır. NUC'a göre, Kalkütta 1908 baskısı anonimdir ve fakat Abul-Fazl'm bir Giriş yazısı vardır. Allahabad yayımında (XVlll+342 sayfa) yalnızca bazı seçmeler bulunmaktadır. 1911- 1912 Allahabad yayımı 2 cilt halindedir ve tamdır. 3. baskısı Surat'ta 191ö'da yapılmıştır.

28a. Lessonsjrom the Quran, 6+ 61 sayfa, Kalkütta, 1908 (WB, No. 52*).

29. Anonim, The Holy Quran, Kadiyanilerin "Anjuman Traqqie-Isîam" kuruluşu tarafından yayımlanmıştır, 1. cilt, Madras (Hindistan), 1915, (6+118+ VIII sayfa, Arapça metin ve metnin okunuşuyla birlikte).

30. Mirza Hairat Dihlewi (öl. 1916), The Kuran, çeşitli bilginler tarafından hazırlanmış ve Mirza Hairat tarafından yayımlanmıştır. 3 cilt (229+251+286 sayfa), Delhi, 1916 (Önsöz'de, Giriş, Tefsir ve islâm'ın profesyonel düşmanları tarafından ileri sürülen tenkitlere cevaplan içeren bir 4. ciltten bahse-dilmektedir. Yazarın 1916 yılında ölmesi bu cildin yayınlanmasını engellemiş gibi gözüküyor. Bu cildin elyazmasımn bir yerde bulunup bulunmadığını bilmiyoruz. 1930 baskısı Kalkütta'da (National Library tarafından yapılmıştır).

31. Muhammad Ali (1875- 1951), The Holy Qur'an, Woking (ingiltere), 1916, 1920, 1928, 1934, 1948, 1951, 1963 (Arapça metin bulunmayan iki ayrı baskıdır). 1935 Lahor baskısı Kalkütta'da National Library tarafından yapılmıştır. Islamic Guardian (Sîoughl/Ingiltere), II/4, No 4, 1981'de verilen bilgiye göre, yazar, çeviri ve tefsirini 1909'da kaleme almaya başlamış ve 1916'da yayımlamıştır. 1940 ve 1951'de gözden geçirerek tekrar neşretmiştir. (Urduca yayımı ise 3 cilt halinde 1923'de gerçekleştirilmiştir). Lahor'da 1920, 1928, 1934, 1948, 1951 yıllarında yayımlanmıştır. Yine aynı yazarın The Living Thoughts oj the Prophet Muhammad adlı eseri ile karşılaştırınız: Londra, 1947, 1949, 1950; gözden geçirilmiş ve Arapça metinli yayın: Chicago, 1973 (NUC, no. 82).

31a. Aynı yazar, Panj sura, Arapça metin ve metnin okunuşu verilerek ingilizce'ye çevrilmiş, notlar eklenmiştir, Lahore, 1948 (98 sayfa).

32. Ghulam Fatımi, (3aşka herhangi bir biigiye sahip değiliz).

33. Ghulam Sarwar, The Holy Quran, Singapur, 1920, Londra, 1928, 1929, Oxford, 1930,1931 baskısı (acaba evvelkinin aynısı mıdır?) National Library tarafından yapılmıştır. Kalkütta, Karachi, 1973.

34. Abdullah Alladin, Extracts jrom the Holy Quran, 195 sayfa, Secunderabad (Haydarabad/Dekkan), 3. yayın: 1922, (VII+195 sayfa), 1926: 8. baskı 1935 (Washington Congress Library, Card Index'ine göre).

34a. Casim Ali Alladın, The Last Part ofthe Holy Quran, Arapça metin ile birlikte, 88 sayfa, Haydarabad/Dekkan, 1933 (WB, No. 539).

35. Theodor Maximilian R. von Kelar, The Essence ofthe Koran, seçmeler, Girard, Kant, 1923.

36. M. Nejmi Sagib Bodamialisade (1893-?) The Koran:

a) Yeni bir nüsha, seri halinde devam etmiştir. Paphos (Kıbrıs) 1925 vd.

b) The Gouran Versified, Lefkoşe, 1927

c) The Gollrau Versified, Lefkoşe, 1927, 1946.

d) Kıbrısta gerçekleştirilmiş bazı seçmelerin baskısı, 1949 (bkz. NUC).

37. Imadul-Mulk Syed Husain Bilgrami, The Quran, tamamlanmamış bir çeviridir ve satıştan kaldırılmıştır, Haydarabad/Dekkan, 1926

38. Gazi Mahmud Mukhtar Pacha (Katırcıoğlu), The Wisdom of the Quran, nazım halinde seçilmiş ileriye dönük bir çalışma, john Paull Naish tarafından lngilizceye çevrilmiştir, Londra, 1937, 1969, 1974, Lahore, 1974 (WB, No. 606). Bu eserin Fransızca ve Almanca çevirileri de yayımlanmıştır.

39. Marmaduke William Muhammad Picktall (1875-1936), Me-aningofthe Glorious Koran , Londra. 1930, 1948, 1976, New York, 1931, Haydarabad/Dekkan (bu yayım, Kur'an'm Arapça metnini de içerir ve 2 Cilt halindedir), 1938, Banglore (Hindistan), 1952, (bu nüshada üçüncü baskı olduğu ifade ediliyor), New York, 1953, 1954'de olmak üzere iki defa "Mentor Religious Classics" dizisinde yayımlanmıştır), 1955, New American Library New York, 1956, 1959, Karaçi (senesi yok fakat bu, gerçekte 1971 yılıdır). Eser Arapça metin ile veya metinsiz olarak, çok sayıda baskı yapmıştır ya da birçok başka dillerdeki eserlerle birlikte basılmıştır.

39a. Vinoba Bhave, The Essence ofQuran (Picktall'in çevirisinden yapılmış seçmelerdir), Vernarsi (Hindistan), 1962, 1963, 1969.

39b. Eliasi, Muhammed Abdul Haleem (doğ-1908) Arapça metin, Latin harfleriyle okunuşuyla birlikte ingilizce çeviri, Haydara-bad-Dekkan, 1979; tam yayım: Chicago, 1978, 1986.

39c. Muhammad Saleem Kayani, Simplified and Revİsed Version of Pickthall's Seçme Parçalar, 64 sayfa, Londra. Metnin okunuşuyla veya metnin okunuşu olmaksızın ve Arapça metinle birlikte iki yayımı vardır.

40. Ch. Muhammad Manzur ilahi, The Holy Prayersjrom the Qu-ran, yalnızca seçme parçalardan oluşmaktadır, Lahore (Pakistan'da 1930'larda yayımlanmış olduğu söylenebilir. 32 sayfa; 4. yayın; Lahor, 1937, Arapça metin var.
41. A. F Badshah-Husain, The Holy Quran, Şia geleneğine göre tefsirle birlikte çeviri, Lucknow (Hindistan), 1931, Cilt: 1 (sâdece 1. ve 2. Sûreler).
42. Mme Margoliouth, c. 1, yalnızca yarısına kadar gelinmiştir (bu bilgi, Urduca Abdus-Samad Sarim tarafından yazılan Ta'rikhul-Quran adlı eserin 120. sayfasında kayıtlıdır).
43. Abdullah Yusuf Ali (1872- 1953), The Ülustrious Qur'an, kafiyesiz nazım şeklinde olup Arapça metin ile biliktedir; 2 ciltten oluşmaktadır, Lahore (Pakistan), 1935, 1937-1938, 1944, 1956 (aynı çeviri fakat Arapça metin olmaksızın), New. York, 1946 (Washington, Congress Library'nin Card Index'inde belirtilmektedir), Beyrut, 1968, Arapça metin ile birlikte (Daru'1-Aru-ba yayınlarından); yine Beyrut, (yılı yok, muhtemelen 1972'ye doğru Daru'1-Feth yayınları arasında Arapça metinle yayımlanmıştır; Libya, 1973 (acaba bu yayım, bir evvelki Beyrut, baskısının aynısı mıdır?), Haydarabad/Dekkan, 1973 (Arapça metin ve Ashraf Ali Thanavi'nin Urduca çeviri metni ile birlikte); özel olarak haber aldığımıza göre, 1978'de Londra,'da Arapça metin-İngilizce-Urduca üç dilde bir yayım hazırlıkları başlatılmış bu-lunmaktadır; Washington, 1975, Arapça metin ile birlikte; Yusuf Ali'nin bu çevirisi, Arapça metinle ya da metinsiz ve meselâ Karachi, 1975'de Pakistan Hükümetinin bir kararıyla olduğu gibi, tefsir ve açıklama kısımları hazfedilerek çeşitli kentlerde bir çok defa yayımlanmıştır; ayrıca çok sayıda "korsan" baskılarına da rastlanmaktadır.
44. Anonim, Aî-Quran..., Arapça metinle birlikte İngilizce çevrisi ve açıklayıcı kısa notlar, Dr. S.N.A. Jafri'nin bir önsözüyle. Simla (Hindistan), 1935 ("Simla Friend's Qoran Society"nin yayınları arasında çıkmıştır).
45. Richard Bell (1876- ?), The Quran, Sûreler kronolojik sıraya göre düzenlenmiştir, 2 cilt, Edinburgh, 1937-1939 ve 1960. Bir diğer yayım da "completely rewised and enlarged by Montogomery Watt", Edinburgh, 1970.
46. Abdul Majid Daryabadi (1892- 1977), The Holy Quran, La-hore (Pakistan), 1943, 1957, 1971 v.s. Lucknow (Hindistan), 1985, 4 cilt halinde; Chicago, 1988 (baskıda).
47. Mirza Bashiruddin Mahmud Ahmad (1889- 1965), The Holy Quran İngilizce çeviri ve tefsiriyle 1. cilt, Qadiyan (Hindistan), 1947 ve 2. Cilt, Rabwah (Pakistan), 1955. NUC'a göre, ilk yayım Qadiyan, 1915'dedir. Urduca'dan îngilizceye Sher Ali tarafından: Qadiyan, 1947. Malik Ghulam Farid tarafından: Rabvvah, 1969'da özet yayındır.
48. Duncan Greenlees, The Gospel of islam, Madras, 1948, Seçmeler.
49. George Mamishisho Lamsa, The Short Koran, Arapça Kur'an metni ile birlikte bazı seçmelerin İngilizce çevirileri de verilmektedir, 377 sayfa, Chicago, 1949.
50. Arthur John Arherry (1905- 1969), Selections ofthe Quran, 2
Cilt, Londra, 1953; Londra,-New York, 1955, 1964, 1980'de tek bir cilt halinde yeniden yayımlanmıştır.
50a. Aynı yazar, The Quran înterpreted, 2 cilt, Londra,-New York, 1955, 1964.
51. Sardar ikbal Ali Shah, Bctractsfrom the Quran, Londra, 1933 (XV+ 90 s.), 1953 (Washington, Congress Library'nin Card Index'ine göre).
52. Sher Ali, The Holy Quran; Arapça metin ile (643 sayfa), Rab-wah, 1955; "2. nin 5. yayını" 1972, 12. yayın: Rabwah, 1979.
53. N. J Dawood (Gayri Müslim bir yazardır), The Koran, Pengu-in dizisinde Londra, 1956,1971. İngilizce ve Amerikan İngi-lizcesinde çok sayıda baskıları vardır. 1978 (NUC'a göre resimli, yeni baskı: 1978, 448 sayfa, 32 renkli tablo verilmiştir).
54. Henri Mercier, The Koran, Arapça metin ile birlikte Latin alfabesiyle metnin okunuşu ve bazı seçme Kur'an parçalarının çevirisi verilmektedir; aynca bazı "nota"lar verilerek Kur'an'm musiki taraflarına temas eden bazı açıklamalar da bulunmakta ve maalesef bir takım yakışıksız resimler de metin aralarında görülmektedir; Lucien Tremmlett tarafından Fransızca'ya yapılan çeviriden İngilizce'ye aktarmadır, Londra, 1957, 1973, 1975.
55. Arthur Jeffry, The Koran, selected suras, 232 sayfa, New York, 1958.
55a. Aynı yazar, Selections of the Quran, s. 17-57 (Bu bilgi, Ja-eschke'nin Necati Lugal Armağanı adlı eserde çıkan makalesinden alınmıştır, Ankara, 1968, s. 370).
56. Khwaja Kamaluddin, A Running Commentary of the Holy Qur'an, tamamlanmamış, Londra, (tarihsiz).
56a. îslamic Revtevv dergisine göre, Şubat 1958 sayfa 40, Kama-luddin'in oğlu Khvaja Nazir Ahmad tarafından gözden geçirilerek tamamlanmıştır.
57. Abdul Hamid Farid, Prayers of Muhammed the Messenger oj Goâ, Karachi (Pakistan), 1959, sadece bazı seçme parçaların çevirisi (bk. Washington, Congress Library, Card Index*i).

58. Husain Karoub, 78-114. sûrelerin Arapça metin ve çevirileri (bk. The Life dergisi, No. 14037).
59. Anonim, İslâm adında Karachi'de 1960 yılında yayımlanmakta olan (muhtemelen yayımı devam etmektedir) İngilizce dergi, Arapça metni ile birlikte ingilizce bir Kur'an çevirisi tefrika etmekteydi.
60. Muhammed Hamidullah, A Simple Commentary of the Holy Şuran, Şubat 1960 tarihinden itibaren, Durban şehrinde (Güney Afrika) aylık olarak yayımlanmakta olan Al-Hadil Ameen adlı dergide tefrika edilmeye başlanmıştı; bu yayın 2. sûrenin sonlarına doğru gelinmişken kesintiye uğramıştır. Aynı metin, Sharif-fa Makda Hanımefendi tarafından Afrikaans dilinde olmak üzere, dört dilde yayımlanmakta olan bu dergide neşredilmekteydi.
60a. Aynı yazar. İngilizce metin, Fransızcası esas alınarak bir dernek tarafından, Luton (Ingiltere)de yayımlanmakta olan bir seri içinde ta: adanmıştı. 1981'de bazı fasikülleri yayımlanmıştır.
61. Muhammad Vaîibhai Merchant, A Booh of Quranic Laws, seçilmiş parçalar, Lahore (Pakistan), 1960, 1976 (ayrıca bkz. Washington, Congress Library"nin Card Index'i).
62. Bir heyet tarafından, An Authentic Commentary of the Quran Ma-jeed, Arapça metnin Latin alfabesiyle okunuşu, İngilizce çevirisi ile birlikte açıklayıcı notlara yer verilmiştir. Bu çeviri, Karachi'de onbeş günde bir yayımlanmakta olan Yaqeen dergisinde 1960'dan itibaren yayımlanmaya başlamıştı; Kur'an'ın 30. cüzü bitirilmiş ve 7 Aralık 1960 tarihinde 29. cüzün çevirisinin yayımlanmasına başlanmışa. Çalışma devam etmektedir. Tufail Ahmad Faruki (1904-1979) projeden sorumlu kişiydi. Ölümünden sonra onun ve diğer sorumluların adı yayınlardan kaldırılmıştır. Bu haliyle 1988'de 18. sûreye gelinmiş durumdadır.
63. Beatrice Ozair Gul adında ingiliz asıllı fakat Pakistan'ın Sak-hakot şehrine yerleşmiş, 1961'de 70 yaşlarında iken bizzat bana Kur'an'ın yeni bir çevirisini tamamladığını söylemişti. Karachi'li profesör Hasan Askari'nin bir mektubunda lütfettiği bilgiye göre, Pakistan'daki Feroze Sons yayınevi bu çeviriyi Londra'da yayımlayacaktı.
64. Hashim Amir Ali, The Students' Quran, bir Giriş'ten sonra Kur'ân'ın sâdece 96, 97, 99-114, 95, 94, 93, 92, 91, 90 ve 89. sûrelerinin çevirilerini içeren bir eserdir, Bombay (Hindistan), 1961, Fakat NUC, No 66-67'ye göre, Haydarabad, 1959, Londra, 1961, New York, 1961 yayımları vardır.
64a. Aynı yazar. The Message of the Qur'an in Perspectives, Arapça metin ile birliktedir ve sûreler kronolojik olarak sıralanmıştır, C. I, Vermont ve Tokyo 1974.
65. Ali Ahmad Khan Jullundari, Translation of the Glorious Holy Quran wüh Commentary, Lahore, 1962 ("World îslamic Mis-sion" adına yapılmış bir çeviridir), 1254 sayfadır.
66. Abui Kalam Azad (1889-1958), The Tarjuman al-Qur'an, Syed Abdul Latif (1891-1971) tarafından Urduca'dan İngilizce'ye aktarılmıştır, Bombay (Hindistan), 1962, 1965 (I. Cilt), 1966 (II. Cilt), Lahore, 1968, 1979'da III. Cilt Hayda-rabad/Dekkan'da basılmıştır. (Urduca olan asıl çeviri tamamlanmamıştır.) Ayrıca bkz. aşağıda No. 85.
66a. Ashfaque Husain, Sprit of islam, 96 sayfa, Fatiha Sûresi'nin Abu'l-Kelam Azâd tarafından yapılmış tefsirinin özetidir, Bombay, 1958, 1960; Quintessence oj İslam, 92 sayfa, New-York 1961 (WB, 531-3).
67. Abu Muhammad Muslih ve O'nunla birlikte çalışan bir kurul, The İnstructive Translation oj the Holy Quran, ("Alamgir Tahrikh-eQuran-e-Majeed" derneği (Haydarabad/Dekkan) adına çevrilmiştir. Durban'da çıkan Al-Hadii Ameen adlı derginin 79. sayısında (Ekim 1962) yer alan satış reklam ilanı vardır.)
68. Al-Hajj S. M. Abdul Hamid, The Divine Quran, çok kolay anlaşılır bir çeviri ve kısa notlarla bir metin, Dakka (Pakistan), 1962.
69. Abdur-Rahman Tariq ve Ziauddin Ahmad Gilani, Juz Al Hamd, muhtemelen, sâdece Kur'an'm 30. cüz'ünün (Sûre: 1, 78-114) çevirisini içine almaktadır. 101 âyetin çevirisi ile Arapça metne yer verilen bir Karachi yayımı vardır. (Acaba aynısı mı?) Lahore, (Pakistan), 1963, 1966 (654 sayfa).
69a Anonim, Holy Quran Made Easy, (65 sayfa) metin ve çeviri, önsöz A. R. Tarıq tarafından yazılmıştır. Lahore, 1963.
70. Achyut Narayan Deshpande, The Broad Outlines oj the essen-ce oj the Quran, Venarsi (eski adı Benares, Hindistan)'de 1963 yılına doğru yayımlanmıştır. (bk.VVashington, Cong-ress Library'nin Card lndex'i).
71. Muhammad Azizullah, Glimpes oj the Holy Quran, seçmelerden ibarettir, Karaçi (Pakistan), 1963, 1964.
72. Mir Ahmad Ali, 1964, (Bu bilgi Hashim Amir Ali'nin yayımladığı The Message oj the Quran adlı eserde (bk. C. 1, s. 20) yer almaktadır).
73. Yusuf Sultan Siddiqi, Mekke'de yayımlanan Al-Hajj adlı Arapça aylık bir derginin İngilizce ekinde, Kur'an'm bir dizi çevirisi, Latin alfabesiyle transliterasyonu, bol miktarda açık-160
lamah bir îügatçesi ve Arapça metni verilmektedir, bu yayım 1964'den beri devam etmektedir.

74. Muhammad Asad (Leopold Weis) (doğ. 1900), The Message oj the Quran, La Haye 1964, C. 1 (Mekkedeki Rabıtat'ul-Alem'il-İsîâmi teşkilatının desteği altında yayımlanmış, fakat bu yayın bir müddet sonra durdurulmuş ve piyasadan çekilmiştir; kalan kısmın yayımından da vazgeçilmiştir.) İngilizce tam çeviri metni: Gibraitar, 1978; Arapça metinle birlikte aynı şehir 1980 (4O+X11+ 998 sayfa). Yazar, bu çevirisinin Almanca bir çevirisini de hazırlamaktaydı.
75. Khadim Rahmani Nuri, The Running Commentary oj the Holy Quran, Shillong (Hindistan), 1964, Arapça Kur'ân metni bulunan ve bulunmayan iki ayrı baskısı vardır.
76. Ali Mussa Raza Muhajir, Lessonsjrom the Stories oj the Quran, seçme parçalar, Lahore, (Pakistan), 1965, XXXII+ 299 sayfa.
77. C. Merton Babcock, Wisdom oj the Quran, resimli, Mount Vernonl New York, 1966 (bkz. Washington, Congress Library'nin Card Index'i).
78. Ebul Âlâ Mevdûdî (1903-1979), The Meaning of the Quran, Muhammad Akbar tarafından asıl Urduca çeviriden İngilizce'ye aktarılmıştır. Lahore-Dakka (Pakistan), 1967 (1. Cilt), 1970 (11. Cilt). Hindistan baskısı Cema'at islami-e-Hind tarafından 1968-1972'de gerçekleştirilmiştir. Kim tarafından çevrildiği meçhul, asıl Urduca'daki bu çeviriden yapılmış bir İngil'zce çeviri yıllardan beri Delhi'de çıkan Radiance adlı haftalık bir dergide tefrika edilmektedir. 1985 yılında 47. Sûre'ye gelinmişti ve dergi, 1-17. sûreleri içine alan 3 cildin yayımını haber veriyor. WB, No. 580-3'e göre, Lahor, 1967-71'de 8 cilt halinde (126. sûreler) ve Arapça metin ile birlikte yayımlanmıştır. Her iki ayrı çeviri, değişik çevirmenler tarafından gerçekleştirilmiştir.
78a. A. A. Mavdudi, Urduca metinden, Zafar lshaq Ansari tarafından yapılmış bir İngilizce çeviri, Towards Understanâing the Qur'an, adıyla yayınlanmıştır; C. I (1-3. sûreler, Arapça metinle birlikte), 1987.
79. Anonim, Hindistanda Lucknow şehrinde bulunan "Madrasat Al-VVa'izin" teşkilatı tarafından yayımlanmıştır. (Bu bilgi, Abdus Samad Sarim tarafından Urduca Ta'rikh ul-Quran adlı kitabının 120. sayfasından alınmıştır)- Muhtemelen bu çeviri, Badshah Husain tarafından hazırlanan ve yukarıdaki (41) sayılı eserin aynıdır.
80. Yacoub Szynkiewicz (Polonya'nın eski müftüsü), The Teac-hing of İslam in Verscs from the Quran, seçmelerden ibarettir, Kahire (tarihsiz, fakat muhtemelen 11. Dünya Savaşı içinde veya hemen sonra yayımlanmıştır; ayrıca bkz. Washington, Congress Library'nin Card Index'i).
81. Mohammed Rahimuddirı Fazli, tam ve bitirilmiş bir çeviri ise de "tefsir" kısmı tamamlanmamış olup elyazması halindedir (Bu bilgi, yazarın oğlu M. Habibuddin Fazli'den, yaptığımız bir mektuplaşma ile 15 Haziran 1968 tarihli mektubundan alınmıştır. M. H. Fazli'nin bu mektubunda ayrıca belirttiğine göre, babası Haydarabad/Dekkan'da 6 Haziran 1968'de vefat etmiş bulunmaktadır).
82. Anonim, Explanatory Translation of the 30th Part of the Holy Qur'an, "lslamic Publication Bureau" tarafından yayımlanmıştır (PO. Box, No. 17, Cape Town.) Bu bilgi, Güney Afrika'nın Kap şehrinde çıkarılmakta olan Müslim News adlı derginin C. VIII, No. 14, 12 Temmuz 1968, s. 15'de kayıtlıdır ve adıgeçen "Bureau"nun 20 sayılı yayımı olduğu belirtilmektedir. Muhtemelen bu eser, Fazlur-Rahman Qadri'ye aittir.
83. M. H. Shakir, Arapça metin ile birlikte çevirisini ve bir kelime indeksini içermektedir. Habib Bank yaymlanndandır, Karac-hi, 1968 (?). Bu bilgi, özel bir yazışmamızdan elde edilmiştir. 84. Irving Thomas Balîentine (doğ. 1914), Al-Quran, Selecüons from the Noble Reading, Lowa (USA), 1388 H./1968, 171 sayfa ve 1980.
84a. Irving-Khurshid Ahmad (cîog. 1934) - Manazir Ahsan (doğ. 1946), The Quran, basic teachings, tasnif-edilmiş seçme parçalar, 278 sayfa, Leicester (ingiltere), 1979.
84b. Irving, Thomas Balîentine (al-Hajj Talim Ali), The Quran, Amerikan lngilizcesiyîe ilk yaym, Brattleboro (USA), 1985.
84c. Aynı yazar, The Shorter Chapters of the Quran, Kuala Lumpur 1986.
85. Syed Abdul Latif (1891-1971), Al-Quran rendered into Eng' lish, Haydarabad/Dekkan, 1969. Yukarıda (66.) sayıda geçen yayından başkadır. Burada verdiğimiz ise, orijinaldir ve tam metindir; 1918 doğumlu (Haydarabad/Dekkan,) Profesör Muhammad Yusufuddin ile birlikte gerçekleştirilmiştir.
86. Sir Muhammad Zafrullah Khan (öl. 1985) (La Haye Uluslararası Adalet Divanı Başkanı), The Quran, Hatemü'î-enbiya, Hz. Muhammed'e verilen ebedî vahiyler, yeni bir çeviriyle birlikte Arapça metin, Londra, 1971 ve gözden geçirilmiş baskı: 1975, 1978 (LXI1+ 633 1985.
87. Bazı çıkarmalar ve ilâveler ile birlikte aşırma bir yaym, resimlidir, son yıllarda ABD'd : yayımlanmıştır. Kitabın adı şöyle okunuyor: The Koran, ingiliz Okuyucular için Hazırlanmış Bir Baskı. Kronolojik sıra ve parçaların seçimi için, Edward W Lane, Stanley Lane-Poole'dan yararlanılmış ve Vera Bock tarafından resim-lendirilmiştir, "The Peter Pander Press" yayınıdır, Mount Vernon, New York,

(1972'ye doğru). NUC'a göre "E. W Lane, S. Lane-Poole ve A. A. Sarwar'in çevirilerinden alınmış, âyetlerin kronolojik sıraya sokulduğu bir derleme"dir. New York 1953?

88. Sayed ibrahim, Selections from the Holy Quran, 24 Bölüm, 350 sayfa, Tiruchurapalli (Hindistan).

89. Rashad Khalıı'a, English Meaning of the Quran, Saint-Louis No. 63 157, USA 1973. (Bu bilgiye, Londr'ada çıkan impact adlı derginin, 11/24, s. 15, sütun 4'de işaret edilmektedir, 1981 (NUC 1982).

89a. Quran the Final Scripture, 525 sayfa, Tuscon (USA) 1981 (Acaba NUC'da gösterilen aynı yayın mıdır?)

90. Muhammad Hasan Askari ve Muhammad Taqui 'Uthmani; bu yayın, Vuhammad Shafi Uthmani'nin Urduca eserinin İngilizce'ye çevirisidir. Karachi'de Urduca yayımlanmakta olan al-Ba-lagh adlı aylık dergide 1975'den itibaren yayımlanmaya başlanmıştır. 1977'den itibaren de Johannesburg (Güney Afrika)'da çıkan The Truth Revealed adlı dergide tefrika edilmeye başlanmıştır. Fakat profesör Hasan Askari'nin 1978'deki ani ölümü, öyle anlaşılıyor ki bu yayıma engel olabilecektir.

91. Abdul Hameed Siddiquİ, The Holy Quran, Arapça metinli, 2 Cilt, Lahore, 1969, 1976.

91a. Aynı yazar, Selections from the Holy Quran and Haâith., Arapça metinli, XXXVIII, 279 sayfa.

92. Anonim, Here begynneth, v.s. bkz. yukarda No: (1). (teknik hata)

93. Richard Griffith (1752-1820) ve Lavvrence Stern (1713-1768), The Koran or the Essays, sentiments, Characters and Callmachies (?) of Trio juncta in uno, bir tek kitap halinde 3 Cilt, Viyana, 1798 (15 + 275 sayfa); yine 1780 yılında "Post-humous Works of Lawrence Sterne"! başlığı altında yayımlanmıştır. (Karşılaştırınız: NUC).

94. Sir Arthur Naylor, The Religion of the Koran, seçmeler, 1842 (Karşılaştırınız: NUC,1956 öncesi)-

95. Muhammad Yusuf Khan Bahadur, Muhammadan Law to Marriagc, Dower, Divorce, Legitimacy and Guardianship oj Minors, Arapça metin ile birlikte bazı özetler, Kalkütta, 1895-96 (bkz. NUC).

96. Guernsey Jones, Kur'an'dan seçmelerdir, Lincoln, 1898, 4+54 sayfa, (bkz. NUC).

97. Bennet and Browne (takma adlardır), What an Unlettered Arab Utteredinhis Trances?Aligarh, 1936, X+l 12 sayfa, (bkz. NUC, 1956 öncesi).

98. Anonim, Sacred Books of the East, seçmeler, gözden geçirilmiş baskı: New York, 1945, (bkz. NUC'.

99. R. Green, The Holy Quran, ingilizce çevi i ve tefsir, seçme bazı parçalardır, Lahore, 1947, (bkz. NUC, USA).

100. Abdus Salam Khan, The Essence ofthe Teachings ofthe Quran, seçmeler, 213 sayfa, Thatta/Pakistan, 1950 (bkz. NUC).

101. S. M. Ahmad, Muhammaâ in the Koran and other Quranic Studies, (seçmeler, Allahabad, 1953 (?), (bkz. NUC).

102. Muhammad Elias Burney, Message ofthe Quran, seçmeler, 2. baskı, Haydarabad/Dekkan, 1953 (bkz. NUC), 260 sayfa.

103. Q. Hingora, The Prophecies ofthe Holy Quran, seçmeler, Lahore, 1956, (bkz. NUC).

104. Sunderlal, Gitaand the Qvmn, Asadullah tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir, Kur'an'm bazı seçilmiş âyetlerinin Gita'da geçen bazı kısımlarla karşılaştırılması, 144+111 sayfa, Haydarabad/Dekkan, 1957.

105. Anonim, 36. Sûre, Arapça metin verilmiştir, Beyrut, tarihsiz.

106. Malik Ghulam Farid, The Holy Qumn, 1461 sayfa, Rab-wah/Hindistan, 1962, Bashiruddin Mahmud Ahmad'in çevirisinin özetidir (bkz. NUC).

107. Anonim, Juz' Umar (? 'Amma) min al-Koran, Arapça metinle birlikte, Michigan'da yayınlanan bir kitabın içinde yer almıştır, bkz. s. 782'den 826'ya kadar olan kısım (Karşılaştırınız: NUC).

108. Anonim, (fakat gerçekte Khwaja Abdul Wahid'e (öl. 1980) aittir.) otuz yıl boyunca Lahore'da yayımlanan islam, sonra da Karachi'de yayımlanan al-klam adlı dergide tefrika edilmiştir. 1963'deki bir sayısında 85. sûrenin çevirisi bulunmaktadır.

109. Muhammad Ashfaq Ahmad, The Noble Quran, Arapça metin, Mahmudul-Hasan ve Shabbir Ahmad Usmani tarafından yapılmış urduca çeviri esas alınmak suretiyle gerçekleştirilmiş İngilizce çeviri ve tefsir, baştan başlayıp 11, 141. âyete kadar yapılmıştır, Karachi, 1964 (Whitaker'in kaydettiğine göre).

110. Mir Ahmad Ali, The Holy Çhıran, Ehl-i Beyte Göre, notlar Ag-ha Haji Mirza Mahdi Pooya tarafından yazılmıştır. Karachi, 1964 (Whitaker tarafından anılmıştır), Lahore, 1983 (C. I, üçte biri, Arapça metinli ve 1980'de kaleme alınmıştır).

111. ismail Yusuf Gardee, Gleaning from the Holy Quran, Arapça metinlidir, 107 sayfa, johannesburg, 1965.

112. A. Rahman I. Doi, IntroductİOn to the Qumn, Arapça metinli, seçmeler, Lagos, 1969, 1970 (iki defa), 1971.

113. Anonim, Explanary Translation oj the 30th part oj the Holy Qurcm (bkz. Müslim News, Cape Town, 12.07.1968).
114. Nisar (Nithâr) Ahmad (1941-), Fundamental Teachings oj the Quran and the Hadith, seçmeler, Karachi, 1969, (Vhitaker tarafından anılmıştır).
115. Anonim, Chicago Üniversitesi Syllabus'ünde, seçmeler (bkz. NUC, 1956-1967).
116. Pir Salahuddin, The Wonderful Koran, yeni bir İngilizce çe-166
viri, 627 sayfa, Lahore, 1960 (?), 1969.
117. Khalifa Nasir-ud-Din Siddıqi, The Quran and the World Today , Arapça metinle birlikte, seçmeler, Lahore, 1971.
118. Fida Husain, What does the Quran Say?, 255 sayfa, Eta-wah/Hindistan, 1967 (bkz. WB 643).
118a. Aynı yazar, Spirit oj the Holy Quran, sadece 1, 103, 112, 113, 114 ve 2/225 sûrelerin çevirisidir. 2. baskı Eta-wah/Hindistan, 1974.
119. Abdul Rauf Muhammad (1917 doğ.), The SacredThe Textes of İslam, al-Qüran and al-Hadith, seçmeler, Lagos, 1974 (bkz. NUC).
119a. Seçilmiş bazı parçaların yer aldığı yayın, Arapça metinli ve okunuşuyla, Washingt:on, 1974 (NUC, No. 82).
120. Altaf Gauhar, Translations jrom the Quran, 178 sayfa, 1976, 1977 (bkz. NUC).
121. Athar Husain, The Message of the Quran, (her bir Sûrenin özeti verilmektedir, 298 sayfa) Lucknow, 1975 (Karşıiatın-nız: Whitaker).
122. Kausar (Kauthar) Niyazi, Towards Understanding the Quran, Arapça metinli, 232 sayfa, Lahore, 1975, 1976.
123. H. Gaetje, The Quran and its Exege$is, seçilmiş parçaların klasik ve modern tefsirleri yapılmaktadır, çeviren ve yayımlayan A. T. Weich, XIV+ 313 sayfa, (bkz. NUC).
124. M. Al-Ahmad, M. A. Shirazi tarafından yayımlanmıştır, 1979 (Whitaker tarafından anılmıştır, başka ayrıntı yok).
125. A. Ben Shemesh, The Noble Quran, (CXX+540 sayfa) 1979 (bkz. NUC).
126. Mufassir Muhammad Ahmad, The Koran, İngilizce'de ilk tefsir, (Xl+666 sayfa) 1979 (bkz. Brill Katalog'u, 1964).
127. Sayyid Qutb, in the Shade of the Quran, Arapça'dan M. A. Salam ve A. A. Shamish tarafından çevrilmiştir, şu ana kadar 30 kısım, Londra, 1979 (Whitaker tarafından anılmıştır; burada yazar adı Qutb yerine Quib olarak verilmektedir).
128. Shaikh Muhammad Sarwar, The Holy Quran, Islamic Semi-nary dizisi içinde yayımlanmıştır, 422 sayfa, New York, 1981, (bkz. NUC).
129. Ahmad Ali, 1984. Müslim World, 10 Kasım 1984, Karac-hi'deki bir kayda göredir; acaba bu, yukarıdaki (72) sayılı çeviri midir?
130. Taqi~ud-Din Hiialy (1893-1987) ve Muhsin Khan (dog.1927), Translation and'Meaning of the Holy Qumn, Chicago 1978 ve The Noble Quran, Chicago 1986 v.d; Kur'an âyetleri ve açıklayıcı hadislerin Arapça metinleri verilmiştir, Ankara, 1978 (?).
131.Mirza Mübarek Ahmad, (Rabıtat'ul-Alem'ü-tslâmi teşkilatı bu çeviriyi, Kadıyanilik mezhebiyle ilgisi nedeniyle eleştirmiştir; bkz. al-Mujtama', 10-11, Kuwait, 1970).
132. Aziz Ahmad, Glcanings jrom the Glorious Quran, (140 sayfa), 1981 (bkz. NUC).
133. A. H. Johns, seçilmiş bazı parçalar:
(a) Bulletin of Christan Affairs, Canberra, 1981,
(b) Amme Cüz'ünden seçmeler, Milla wa Milla dergisi, Mel-borne, 1978,
(c) Surat Yusuf, hlâm-Christan dergisi, 1982.
134. Muhammad Y. Zayid, Beyrut, 1980 (NUC, 1982).
135. Muhammad Yasin:
a) The First Part of the Holy Qurant Arapça metin ve Latin harfleriyle okunuşu ile birlikte (18 x 26 cm), Karachi, tarihsiz, 168
b) The Thirtieth Part of the Holy Qumn, Latin harfleriyle okunuşu ile birlikte (18 x 26 cm), Karachi, tarihsiz.
c) Surat Hud oj the Holy Quran, 35 sayfa, Arapça metin, Karachi, tarihsiz (bkz. WB, No. 578).
136. John Walker, Bible Character in the Koran, seçmeler, tarihsiz (Karşılaştırınız: NUC, 1956 öncesi).
137. Firuzuddin Ruhi, The Holy Quran, Arapça metin, çeviri ve tefsir, ikinci kısım, "Mubaliigh'ul-Quran" yayını, Karachi, yaklaşık 1956 (Whitaker tarafından anılmıştır).
138. Said El Din El Gizawi, Educational Instructions in the Qumn, Shaaban Abdel Aziz Afifi tarafından ingilizce'ye çevrilmiş ve Ahmad Kamal Mutwally tarafından gözden geçirilmiştir, Kahire, tarihsiz, (106 sayfa).

139. Ahmad Deedat, al~Qıran the Ultimate Miracle, seçmeler, 75 sayfa, Durban, tarihsiz, Hong Kong, 1982.
140. "Rabıtat'ul-Alem'il-Isiami" (Mekke) bir kurula çevirttir mistir. 198l'de henüz elyazması halindeydi.
141. Anonim, Quran Simplified, başından 2. sûrenin 78. âyetine kadar, 92 sayfa, tarihsiz (Whitaker tarafından anılmıştır).
142. Bkz. Polyglotte bölümü, No. 4.
143. Bkz. Polyglotte bölümü, No. 5.
144. Bkz. Polyglotte bölümü, No. 6.
145. Suudi Arabistan Hükümeti, I'ur'an'm İngilizce yeni bir çevirisini hazırlamak üzere bir komisyon görevlendirmiş ve bu işle ilgili olarak Mekke Umm'ul-Qura Üniversitesi hâlen görevlidir; 1984 yılma kadar herhangi bir yayın henüz ortaya çıkmamıştı. (Acaba bu girişim; yukarıda geçen (140) sayılı çalışmayla aynı mıdır?)
146. Muhammad Ali Esmail, Tahran, 1969, 1970 (bkz. NUC, 1982).
147 Anonim, kronolojik sıraya göre yapılmış seçmelerdir ve E. W Lane, Lane-Poole ve A. H. G. Sarwar tarafından yapılmış çeviridir, resimlidir, 230 sayfa, New York, (bkz. NUC, 82).
148. Anonim, Juz' 'Amme min al-Quran al-Karim, Arapça metinli, Michigan'da tarihsiz olarak yayımlanan bir eserin 785. sayfasından 806. sayfasına kadar olan bölümünde yer almış bir çeviri (NUC, 1956 öncesi, C. 303, s. 628).
149. Syed Abdul VVadud, Gateway to the Quran, Fatiha Sûresinin çevirisi, 4+120 sayfa, Lahore, 1983.
150. Al-Amin bin Ali, The Holy Quran in Swahili, English and Urdu, İngilizce ve Urduca çeviri, Arapça metinli, seçme parçalar, 72 sayfa, Lahore, 1940 (WB, No. 1560).
151. Mahmoud Ayub, The Quran and its lnterpreters, C. I, 290 sayfa, Albany (USA) 1984, sıraya konmuş seçme parçalar, (bkz. Müslim World Booh Rewiev, Vl/4, s. 3-8, Leicester 1986).
152. Muhammad Ayub Khan, The Eternal Message of the Holy Quran, Lahore, 1982.
153. Mohiuddin Ahmad, Faith versus Materialism, Message of Surat AUKahf Abul-Hasan Nadwin'in eserinin İngilizce'ye çevirisi, VII+103 sayfa, Lucknow, 1972 (WB, No. 579).
154. Eric Francis Fox Bishop ve Mohammed Kaddal, The Transla-tion of Surat Yusuf with Commentary ofBaidâwi, the Light ofîns-piration and Secrets of Interpration, 60 sayfa, Glasgow, 1957.
155. Jamal A. Badawi, seçme parçalar, Arapça metinli ve okunuşuyla, Indianapolis (USA), 1979 (bkz. NUC, 80).
156. Beeston, Alfred Felbc, Baidawi's Commentary on Surat 12 of the Quran, VIII+97 sayfa, Oxford 1963, 1978 (WB, No. 535-6).
157. Birkeland, Harris, Müslim Interpretation of Sura 107, 56 sayfa, Oslo 1958.
158. Shah Faridul Haque, The Message International adlı, iki ayda bir çıkan dergide tefrika edilmektedir, Karachi, 1981 ve devamı, Kanzul-îman adlı Urduca eserin İngilizce'ye çevirisidir.
159. Fazlur-Rahman (1919-1988), Majör Themes of the Quran, 180 sayfa, Chicago, 1980.
160. Ghulam Asghar:
(â) Juz3 'Amma, ingilizce, Farsça, Urduca, Sindce ve Arapça, 124 sayfa, Karachi, 1979 (bkz. NUC, 81),
(b) Tarjama Quran Majıd Lafz ha Lafz ChârZubanon Men, 1-5. sûreler, Arapça metinli, 680 sayfa, Karachi, 1979.
160a. Muhammad Khatib, The Bounteous Koran, Arapça metinli, Londra, 1986.
161. Fida Husain, What does the Quran say, 255 sayfa, Eta-wah/Hindistan, 1967 (bkz. WB, No. 643), acaba bu, yukarıda geçen 118 sayılı eserin aynısı mı?
162. Husain Ailesi (baba, ana ve oğul): Anwar Husain, Bn. Hyderia Husain ve Maqbul Askar Husain, El Quran, the Book ofGuidan-ce, 1, 78. ve 114. sûreler, Arapça metinli, Londra, 1985.
163. Suhaib Husain ve Arfaque Malik (dog. 1942); The Study o[Al-Qu-ran through Correspondence adlı Londra'da yayımladıkları dergilerinde Kur'an'm İngilizce'ye yapılmış en yeni çevirileri hakkındaki bilgilerden dolayı bu sonuncuya, Arfaque Malik'e çok şey borçluyuz, Nisan 1986 senesine kadar, 17 sayı yayımlanmıştır ve bunlarda İslâm öncesi dönemde tebliğde bulunmuş peygamberlerle ilgili Kur'an'daki bilgilere yer verilmektedir.
164. Akbar Iran Panah, Quran înglisi, C. I, 1342 Chamsi.
165. Jerusalemi, Isaac, Surat Yusuf the Story offoseph in the Şuran, 83 sayfa, Cincinnati/USA, 1966.
166. Jamal un-Nısa bint Rifai, The Quran, Translation and Study, Cüz I, Londra, 1984.
167. S. A. Khulusi (doğ. 1917), seçilmiş sûreler, Arapça metinli, transliterasyonlu, reneotype baskılı, Oxford, 1985, 1986 yılında kalan kısımlar henüz elyazması halinde.
168. D. S. Margoliouth (öl. 1940), Commentary ojBaidawi on Surat 3, Oxford (?), 1894.
169. Mingana, Alphonse, An Ancient Syriac Translation of the Kuran, seçilmiş parçalar, Süryanice ve İngilizce, Manchester, 1925.

170. Peer Shamsuddin, Do'es and Don'ts of the Glorious Quran, 268 sayfa Lahore, (bkz. WB, No. 627).
171. Shams Pirzada, Dawatul Quran, A. Karim Shaikh tarafından yapılan İngilizce çeviri. C. 1 (Sûre 1-2), C. II (Sûre 3-4), C. III (Sûre 78-114), Bombay, 1981, 1983. Ayrıca aynı metnin Urduca, Marathi, Gujratti dillerinde de çevirileri vardır.
172. Adam Peerbhai, Juz Amma, Arapça metinli ve okunuşuyla; Abdullah Yusuf Ali'nin çevirisi notlar ilavesiyle, Dur-ban/Güney Afrika.
173. Sayyid Muhammad Rizvi, An Explanatory Translation oj the Quran, C. I, Richmond/Kanada, 1984.
174. Abdul Hamid Ebu Sulayman, Guiding Light, Kur'an'dan seçmeler, yayımlandığı dergi: Amerikan Journal of Islamic So-cial Sciences, 3 (1986), s. VI-X, Arapça metin ile birlikte.
175. öucaille, Maurice (doğ. 1920), yazarın "La Bible, Le Coran et La Science" ve ayrıca "LOrigine de l'Homme" adlı eserlerinin ingilizce çevirilerine bakınız. [127]

Arap Harfleriyle Yapılmış İngilizce Çeviriler

1. Quran in Every Language'de, Haydarabad/Dekkan, 1945, 1947:
Fatiha suresinin İngilizce çevirisi M. Fuelling tarafından 1933'de yapılmıştır.
2. Bakınız: France-lslam, Paris, 1968, No. 17-18.
3. İslam dergisinin 2. sayısında 2. sûrenin baş kısmının çevirisi görülmektedir, Nonvich, 1977 Wood Dalling Hail yayımı. (Muhtemelen bu çeviri bir ingiliz Müslüman olan Mı Spiker tarafından yapılmıştır). [128]

İrlanda Dili

1. Dublin Parlamentosunun çok nâzik, resmi çevirmeni tarafından çevrilmiş bazı seçme parçalardır; 1949 tarihli bir elyaz-masıdır.
2. Sweeney ve bir arkadaşı tarafından Paris'te yapılmış bazı seçme Kur'an parçalarının çevirisi; 1949 tarihli bir elyazmasıdır.
3. Belfast Üniversitesi profesörlerinden biri tarafından İngilizce metin esas alınarak yapılmış bir çeviri, seçme parçalar, 1988 yılında elyazması halindeydi. [129]

İspanyolca[130]

1. Isa ibnjabir (Segovie müftüsü), (bkz. yukarıda geçen "Aljami-ado" bölümü). Bu yazarın, Breviario Zunni adlı eserinde çok sayıda seçme âyetin çevirisi bulunmaktadır. Aşağıda anılan el-yazmalan, Madrid'te Latin alfabesiyle yayımlanmış nüshaların aslı olarak bilinirler: Bkz. Madrid Biblioteca Nacional, D/113, 1462 tarihli), G/138, Q/193, Gayangos Kütüphanesi, S. 3. Bütün bu elyazmalarının varlığını bize yazar Saavedra bildirmiştir. Aynı yazmanın bir diğer nüshası, instituto Miguel Asin (Madrid)'de de bulunmaktadır.
2. Anonim, sâdece seçmelerden ibaret, Biblioteca Nacional'da (Madrid), elyazması, Ce/174 (Saavedra tarafından kaydedilmiştir).
3. Anonim, 347 sayfalık bir elyazması (Trad del Alcoran en Let-ra de Cristianos), Toledo Eydet Kütüphanesi, T 5 (Saavedra tarafından kaydedilmiştir).
4. Anonim, seçmeler, Gayangos Kütüphanesi, T 5 (Saavedra tarafından kaydedilmiştir).
5. Andres Borrego, Al Koran, tamamlanmamış, 1844 tarihli (bkz. Chauvin, Bibliographk, X, 78n; Hidalgo'ya göredir. I, 35).
6. De Jose Gerber de Robles, Alcoran, Kasimirski'nin Fransızca çevirisi esas alınarak Kastilya diline yapılmış bir çeviridir, Madrid, 1844.
7. Vicente Ortiz de la Puebla, El Coran, Kasimirski'nin Fransızca çevirisi esas tutulmuştur, Barcelona 1872, Puiggiari'nin yaptığı 16 resim blunmaktadır, büyük boy 668 sayfadan oluşmaktadır.
8. Anonim, Madrid, 1875 (Traducido fielemente, El Coran).
9. Dr. jur Beniguo de Murguiondo y Ugratondo, El Coran, sin fecha, Madrid, 1875 (bkz. NUC).
10. Anonim, El Coran, birinci baskı: (O.B.BJ tarafından), Malağa 1931; ikinci baskı: J B.B. tarafından), Madrid, 1931;üçüncü ve dördüncü baskılar: (J-B.B.O tarafından), Madrid, (tarihsiz); beşinci baskı: (J-B.B.O. tarafından), tarihsiz, fakat Madrid, Biblioteca Nacional'deki fış kaydma göre muhtemelen:

1945. Yazar adının baş harflerinin kısaltmasında farklılık olmasına rağmen, yukarıda verilen çevirilerde metin hep aynıdır.
11. joaquin Gracia-Bravo, H Coran, 471 sayfa, Savary'nin Fransızca'ya yaptığı çeviri esas alınmıştır, Barcelona 1907, Mexi-co, 1972 (bkz. NUC).
12. Anonim, Savary'nin Fransızca'ya yaptığı çeviri esas alınmıştır, 1913.
13. A. Hernandez Catâ, El Koran Kastilya dilinde, Claude Savary'nin Fransızca'ya yaptığı çeviri esas alınmıştır, 1913, 1936, 1937.
14. Dr. Saifuddun Rahhal ve Dr. Santiago M. Peralta, El Coran, traduccion directe del libro Sagrendo Arabe Müslüman, Buenos Aires, 1945, 3 Cilt.
15. Bachir Ali, El amor et matrimonio y lajusticia segun El Coran, içinde Hz. Peygamber'ın bir de resmi bulunan Y Marco Mi-randa'nm çevirisi 227 sayfa, tasnif edilmiş seçme parçalar içerir, Buenos Aires, 1948.
16. Juan Veruct, El Coran, Barceîona, 1953, 448 sayfa, 1955, 1963, 1974, 1980, 1984 (bkz. NUC).
17. Bashiruddin Mahmud Ahmad de-Qadıyan.
18. Rafael Cansinos Assens, El Koran, Madrid, 1951 (870 sayfa), 1954, 4. baskı: 1961, 1973. (bkz. NUC).
19. Amonio C. Gavalda, Pensamientos de Mahoma, seleccion y notas, 83 şayia, Barcelona, 1956, 6 bölümden oluşan seçme parçalardır. Keza "Aljamiado" ve "Aragon" diliyle ilgili bölümlere bakınız.
20."Mr. Karam Elahi Zafar, yeni bir ispanyolca Kur'an çevirisinin hazır olduğunu açıklıyor" başlığı altında çıkan "haber-makale" (bkz. Pakistan Times, Lahore, 24 Haziran 1968 veya 1969).
21. Anonim, ktoria del cspante del dia Judicio segun Las elayas y projessias del hora de Alcoran, seçmeler, 1867 (bkz. NUC).
22. Ahmad Abboud ve Rafael Castellanos, Niie Publication Ho-use, Buenos Aires 1940 (bkz. Müslim World, Karachi, 11.08.1979).
23. Alvero Macherdom Commins (Ahmad Abdullah), 1981'de baskıya hazırlanmaktaydı (bkz. at-Tadamun Al-îslâm, Mekke, Ocak 1981, s. 66).
24. Julio Cartes, El Coran, Madrid, 1979, jomier'in Giriş yazısıyla (bkz. NUC, 1981), NewYork, 1987.
25. Francisco Cordona, El Coran, 192 sayfa, Barcelona, 1965, seçmeler (bkz. WB. 1537).
26. Anonim, El-Sagrado Coran, Centro Estudiantil Musulman, Grenada, tarihsiz, 505 sayfa, (World Bibi. No. 1535).
27. Muhammad Ali, El-Sagrado Quran, Arapça metinli, Kastilya dilinde, tefsirli, Lahore, 1986, Ahmadiya Anjuman adına, profesyonel çevirmenler tarafından asıl ingilizce çeviriden İspanyolca'ya çevrilmiştir. [131]

İsveççe

1. E R Mag. iver. Ulr. Wallenius ve Aug. Wilh. Wallenius, Corani şuram LVU arabice et suethice, Kısım 1, 12 sayfa, Alboa, 1816.
2. Aynı yazarlar, Sura Koranı XLV arabice et suethice quam... pub-lico examini deferunt Chris'ophorus Tegner et Carlus Nygren, 19 ve 14 sayfa, Londini Gotharum, 1831.
3. Frederik Crusenstolpe, Koran oejwerstattjran arabiska, Stockholm, 1843 (58+ 783+ 26 sayfa).
4.Gustav Bernhard İnsulander, El-Koran's edje Sura, V. 1-20 of-werstattning ned Amarkingar, tamamlanmamıştır, Uppsala 1857 (bkz. Chauvin, Bibliographie, X).
5. C. J. Tornberg, Korânen; fran Arabishan oefverstatt, Lund, 1872-1874.
6. Karİ Vilhelm Zettersteen, Koranen, Stokholm, 1917 (XXIX+ 551 sayfa).
7.Carol Fr. Björkman, Surat Luaman, caput XXXI Corani arab icae, Uppsala, 1813-14, 3 kısımdır, tezdir (NUC). Acaba bu, yukarıdaki (1) ve (2) sayılı çevirinin bir parçası mıdır?
8. Ohlmarks, Ake, Korânen, 345 sayfa, Uddevala, 1963 (WB, 1566). [132]

İtalyanca

1. Andrea Arrivabene (bu isim, Andreas Mocenigo'nun takma adıdır), LAlcorano di Uacometto, Bale, 1543;
Venedik, 1547 (NUC'a göre Bibliander'in Latince çevirisi esas tutulmuştur.)
2. Caval Vincenzo Calza, fl Corano, versione italiana con com-ment . ed una notiza bıographica di Macometto, Bastia 1847 (XIV+ 330 sayfa).
3. Giovanni Panzeri, II Corano, 1882, 1912, Milano, 1913 Milan (3+356 sayfa, I pl. 12.

4. Violanü, Rome, 1912.
5. Eugenio Camillio Branchi, îl Corano, Roma, 1913.
6. Aquilio Fracassi, il Corano, Arapça metinle birlikte, Milano, 1914.
7. Silvio Frojo, II Corano, Bari, 1928 (NUC'a göre 164 sayfa, Laterza).
8. Luigi Bonelli (1865- ?), I! Corano, Milano, 1929, 1937, 1940, Arapça metinle birlikte. (NUC'a göre gözden geçirilmiş baskı): 1948, 1972, 614 sayfa.
9. Virginia Vacca, Antologia del Corano, sâdece seçmelerdir ve konularına göre sıralanmıştır, Floransa, 1943, 183 sayfa. Bu bilgiler, Profesör Levi della Vida'mn nazik mektubunda belirtilmektedir.
10. Alessandro Bausani (1921-?), İl Corano, Floransa, 1955, 1961, 1978.
11. Anonim, (Chuvi'nin Bihiiographie adİı eserinde verdiği bilgiye göre (X, 90), La Storia de Bardı (1846) bir Kur'an çevirisi içermektedir).
12. Mirza Bashiruddin Mahmud (el-Qadıyani), Londra, 1986.
13. Martiuo Mario Moreno, Jl Corano, Torino, 1927 (bkz. NUC, 56-67), 1969, 1971.
14. Rita di Maglio, Piccola Antolugia del Corano, 1975, Roma, 48 sayfa (bkz. NUC, 1978).
15. Frederico Peirone, çeviri ve tefsir, 2 Cilt, Milano, 1979.
16. Anonim, Versetti Scelta del Corano, prima versione îtaliana dell'arabe, Milano 1913 (?); 96 sayfa (bkz. NUC). [133]

İzlanda Dili

1. Olafur S. Magnusson, seçilmiş parçalar, 1951 yılında Reykjavik şehrinde kaleme alınmış bir elyazması dır.
KASTİLYA DİLİ ("ispanyolca" ve "Aljamiado" dillerine bakınız). [134]

Katalanya Dili

1. Martin Valles, seçme parçalar, 1952 yılında Barcelona'da kaîe-me alınmış bir eiyazması.
2. Delfi Dalmau, seçme parçalar, 1952 tarihli bir elyazması, Barce-lona'da kaleme alınmıştır, (bkz. France- islam, Paris, 1972, No. 60, s. 15). (Yine, "İspanyolca" ve "Aljamiado" dillerine bakınız). [135]

Korsika Dili

1. Bayan Brandizi, seçilmiş parçalar, 1987 tarihli, Marsilya'da yazılmış elyazması. [136]

Kreol Dili

1. Bayan Aysha Nadia Sookia, seçme parçalar, Le Progres Islami-que adlı dergide (Rose Hill/Ile Maurice, IV/20, 31 Temmuz 1952, s. 3) Fatiha Sûresi çevirisi yayınlanmıştı. (France-hlâm, Paris, No 65-67, Temmuz-Eylül 1972.)
2. Houssein Nahaboo, Quran en Kreol ek tex arab, 3 fasikül, 223 sayfa, Port Louis 1979 Movement Islamique des Etudiants, (bkz.WB, No. 180.)
2a. Nahaboo, Haroon, Le Çhırane le guide pour l'humanite 116 sayfa, Port Louis, (World Bibi., No. 1412, acaba Portekizce mi?) [137]

Lapland Dili (Norveç)

1. Prof. Frkki Itkonen (Helsinki'li), seçilmiş parçalar, 1952 tarihli bir elyazması. [138]

Latince

1. Robertus Ketenensis, Toledo'lu (1141-1143), "Buchmann-Bibliandri" (15047-1564), tarafından Bale şehrinde 1543 yılında yayımlanmıştır; ayrıca Zürih, 1550, 1556.
2.Marc (Taledo'lu, 1210), nüshaları Milano ve Paris'te bulunan bir elyazmasıdır. (Bu bilgiler, Bayan d'Alverny'nin nazik mektubundan alınmıştır).
3. Guillaume Raymond (Moncada'h), XV Asırda yapılmış, 21 ila 22. sûrelerin çevirilerinden oluşan bir elyazmasıdır (Bk, Paris, Latin 3671; Vatikan, Urb. Latin 1384/3 (varak: 63-86); Milano, Amhros. (pineli.), R. 113 sup.; Padoue-Scoff. X, 207; Venedik, Marc.-Latin 4662; Viyana, 1879, bu

elyazmasmda, Or-bino Dük'ü Frederic Montefeltiro'ya (1444-1482) çeviriyi sunan bir Önsöz ile birlikte. (Bu bilgiler, Bayan d'Alverny'nin nazik mektubundan alınmıştır).

4. Scaliger, 1579'da, Latin alfabesiyle yazılmış Arapça bir Kur'an metninin Latince yazılmış şekliyle, Latince çevirisini de içeren iki dildeki bir eseri yayımlamak için bir imkan araştırmaktaydı (bkz. Journal Asiatique, 1883, Marcel Devic'in makalesi).

5. Jean de Segovie, XV Asır, bkz Cabanela (üç dildedir. Arapça, Latince, İspanyolca).

6. Thomas Erpenii (1540-1624), Historia Josephi Patriarcha ex Alcoran, arabice cum triplici versioni latina, Arapça metniyle birlikte Kur'an'ın 12. sûresinin çevirisi, Leyden, 1617.

7. Gabriel Sionita, 5ive testamentum-... ut et suratorum Alcorani, decimae- quartae et decimae-quintae et-dedmae, Paris, 1630.

8. Christianus Ravius, Prima tredecim partium Alcorani, (ibrani alfabesiyle yazılmış Arapça metin ve bunun çevirisi) Amster-dam, 1646.

9. Dominic Germanus de Silesie, Interpretatio Alcorani (1650-65), Journal Asiatique'de, Marcel Devic'in 1883 tarihinde yazdığı bir makaleye göre, Montpellier Tıp Fakültesinde bir elyazması (bkz. No. 72) ve aynı eserin bir diğer elyazma nüshası da Escu-rial (ispanya) Kütüphanesinde bulunmaktadır (bkz. No. 1624).

10. Auguste Pfiffer, Alcoranus Triumphatus, yazar bu eserini 1687'de yayımlamak istemekteydi (bkz. Journal des Ça-vants, 53/328-29 ve 55/235).

11. Mattiae Fredericus Beckii, Specimen arabicum, haec est Prima capituia Alcorani XXX et XLIX et IV, İbrani alfabesiyle yazılmış bir Arapç? Kur'an metnidir, Augustae Vindelicorurn (Augsburg) 1688, (66 sayfa.)

12. j. A. Danzius, Coranos arabice, 1, 2 ve 66. sûreler Jena 1692, bu eserin yalnız iki varağı, Paris, L'Institut des Langues Ori-entales Vivantes'da bulunmaktadır.

13. Ludovico Maracci (1612-1700), Alcorani textus universus, Pa-180
tavi 1698, (Arapça metin ve çevirisi); Leipzig, 1721, (Arapça metin olmaksızın).

14. Andrea Acoluthus, Tetrapla Alcoranica şive specimen Alcorani auadrilinguis Arabici, Persici, Turcici, Latini, Berlin, 1701, (57 sayfa, üç Latince çeviri nüshası vardır).

15. Reineccius, 1721'de yapılmıştır (bkz. Moslem World, Temmuz 1927).

16. Justus Fredericus Froriep, Corani caput primum et secundi versus priores arabice et latina, Leipzig, 1768.

17. Anonim, Historiae ex Alcorano depromptae, çeşitli peygamberlerin hayatlarına dair seçmeler, XVII. yüzyılda kaleme alınmış bir elyazması, (bkz. Paris, nouv. acq. Latin No. 190); (bu bilgi Bayan d'Alvemy'nin nazik mektubundan alınmıştır).

18. Anonim, XVII, veya XVIII. asırda yaşamış bir bilgin tarafından yapılmış elyazması çeviridir (bkz. Paris, nouv. acq. Latin, no. 190); bu bilgi, Bayan d'Averny'nin nazik mektubundan alınmıştır.

19. Mag. Petro Maîmstrom... publicae censurae Submittit Johan-nes Henr. Fattenborg, D. D., Specimen Alcorani arabice et La-tine cujus, particulum I (14 sayfa), Aboae, 1793 ve particu-lum II (15-28 sayfa), Aboae, 1794.

20 C. E Fahlcranz ve F Fahlcranz, Specimens versionis Corani, Uppsala, 1824.

21. C.A.E Herm. Schulz, îniunt Corani surat VI, 74, Halis Saxo-rum (Halle), 1828.

22. Anonim, Quinquagesima sexta Al-Corani sura, (11 sayfa), Uppsala, 1829.

23. F Hesse ve C.A. Blonquîst, Corani surae secundae pars prima, Uppsala, 1854.

24. Samuel Gottwald adlı yazar, çevirisi ve notlan ile birlikte bir yayını bildirmiştir (bkz. Allgemeine Literaturzeitug, 111, 389).

25. Theodorico Hackspan, Fiâes et ieges Mohammaedis exibtas ex Alco-rani manuscripto duplici, praemissis institutionibus arabicis, Arapça metinli, 56 sayfa, Altdorf, 1646 (bkz. World Bibi. No. 1048).

26. Lederlin, Dadichi'nin katkısıyla, (bkz. Mise. Gron. II, 339).

27. Pareau, Utrecht'te 339 no'lu bir elyazması (bkz. Chauvin, Bibliographie,X, 90).

28. Schroeder, Utrecht'te V, 270-271 bulunan 339 nolu bir elyazması.

29. Levinus Warenus, Leyden'de bulunan (Y 112, 118, 119) bir elyazması: No, 247, 2444, 2450.

30. Wrendley, Leipzig Üniversitesinde bulunan eksik bir elyazması.

31. Johann Zechendorff, Specimen suratorum, id est, capitum ali-quot exAlcorani, Cygneae (Zwickau), 1646, 18 sayfa.

32. Aynı yazar, Suratae unicus, atque Alterius textum, Cygneae (Zwickau), 1646, 20 sayfa.

33. Anonim, Suraprima şive caput, Helmstadt, 1714 (Rumca çeviriler başlığına bakınız)

34. Anonim, Gramma Emphanes seriptum manifestıım, Helmstadt, 1734 (Rumca çeviriler başlığına bakınız).

35. Anonim, Berlin,'de bulunan bir elyazması 'VII, 413).

36. Johannis Georgii Nisselli, Historia de Ahrahamo et de Gomor-ro-Sodomoticae versione ex Alcoran, ejusque Sürate XIV ta et XV ta ... nec non commodioris interpretationes ergo Trip-lici versioni Latine, Lugdonum Batavorum 1655, karşı sayfalarda Arapça metin bulunmaktadır.
37. Joh. Gottfr. Lackemacher, Alcoranus... universuscujus textus ex optimis codicibus... accurata versione latina adornavit, Helmstadt, 1721. Bu çevirinin 2. sayfasında, Kur'an, II/1-4. âyetlerin Arapça metinleri bulunmaktadır. 3. sayfada Latince çeviri, 4. sayfada ise Kur'an'm Latince bir lügatçesinden örnekler verilmektedir (bkz. Schnurrer, No. 379.)
38. Anonim, Opusculum Koranicum est penses nos arabico latinum plagularum 6 dimd., 46 efficıentum, bu eserde harekeli bir Kur'an metni de bulunmaktadır (bkz. Schnurrer, No. 386).
39. Hamburg'da 1694 yılında yayınlanmış Arapça bir Kur'an nüshası içine, "Erpenio, Galio, Ravio, Nisselio, VVarnero, Beckio ve Hinckelmanno" adlı yazarlar tarafından hazırlanmış Latin* ce bir çeviri metni de katılmak istenmişti; fakat Richardus Si-mon'un Nouvelle Bibliotheque Choisie adlı eserinde (Amster-dam, 1714, C. II, s.188) yazar şöyle demektedir: "Türk dini yetkilisi, Hamburg baş papazının talebinden hiç memnun olmadığından, bizimki, Kur'an'm Arapça yayınma bu Latince çeviriyi katamanıştır." (bkz. Schnurrer, No. 376.).
40. Joan Fredericus Hith, Institutiones Arabicae Linguae adjacet est ehrestomathia Arabica, Jena, 1770, I, II, 1-74. sûre ve âyetlerin özetle çevirileridir. (Bkz. s. 257 ve devamı).
41. Jo. Conradi schwarts; De Mohammedjurto sententiaram serip-turne sacrae. Liber unus. Leipzig, 1740, 102 sayfadır ve sadece özetlerden ibarettir.
42. Guillaume Postel, Paris, 1538 (yahut 1539), sadece birinci sûre Arapça metinle beraber verilmektedir; bu bilgi, Profesör Levi delta Vida'nm nazik mektubundan alınmıştır.
43. Ignazo Lomellini, XVII. yüzyılın ilk yarısında yapılmıştır; bu eseri Levi della Vida, Aneddoti et svaghi arabi et non arabi adlı kitabında anmaktadır (s. 205, no: 35).
44. Anton E Desberger, Archaeologia medica Alcorani, medicinae histohae symboia, seçmelerdir, 27 sayfa (bkz. NUC).
45. Bemhard Fernei (1772-1804), Leges Corani expo$itae et İllust-ratae, 23 sayfa, 1797-1798 (bkz. NUC).
46. Hermanno Nollingernense, Mahometis... Theoligia dialogo explicata, seçmeler, 119 sayfa (bkz. NUC).
47. Mattheas Georg Schroeder (1695-1719), Muhammed testis veritatis contra se ipscm, seçmeler, (bkz. NUC).
48. Specimen versions Coranicae adornatum in caput XIX (Meryem Sûresi) Sebastian Gottfried Starcke tarafından yayımlanmıştır: 1694 (bkz. NUC).
49. Arabia Graeca in antiquitatis honorem pro optimarium luce orbi erudito commendata ab H. Von der Hardt Helmstadt, 1714, 56+48 s. (bkz. Rumca çeviriler başlığı No. 2 ve 3.)
50. Surat al-Hicr (Grekçe, Latince, Arapça), Scriptum manifestum cum reverendissimus ac illustrissimus S.R.I Comes Ottingan-sis Franciscus Ludovicus in Academia julia Alcorani şuram XV quod linguae et rei chractarem incomparabilem Celsi ge-nii exemplo attente ponderesset: cui lexcicon arabico-gra-ecum in hane şuram adjecit H. Von der Hardt, Halmstadt, Typie Schnorrii, 1734, 71 sayfa (bkz. NUC, 1956 öncesi).
51. Anonim, Arapça metinleriyle seçme parçalar, 1685, 1688 (bkz. NUC).
52. Anonim, Surat-al latihah, caput I ve II de Vacca (II, 1-60) n.o.n.d., 12 sayfa, Gymnasivm arabicum, Eski Ahit (Tev-rat)'ın 1-111'de yer alan Mezamir bölümü ile birlikte (bkz. NUC, 1956 öncesi).
53. Excerntum aîcoranicum: de peregrinatione sacra, hoc, est caput vige-sımum secundum Alcorani variantibus lectionibus ex mac commentatore Beidavio et notis seleetio ülustratum a J. C. Clodio ceu supplementum Grammaticae arabicae, Lipsiae, literis Tekkianis, 1730. Müfessir Bayzavi'nin tefsiriyle birlikte Kur'an'dan seçilmiş parçalann çevirisidir (bkz. NUC, 1956 öncesi).
54. NVracklav (ZNAK'da belirtilmektedir, 1973, No. 224)
55. O. Domey, Nova versio partis surae II Corani, (II, 1-116), 30 sayfa, Göttingen, 1754 (World Bibi., No. 1044) [139]

Latvta DİLİ (Letonca)

1. Madame Mida Jakubcovâ, seçilmiş parçalar, 1952 tarihli, Brno'da kaleme alınmış bir elyazmasıdır. [140]

Lehçe (Polonyaca)

1) Arap Harfleriyle Yapılmış Çeviriler

1. Anonim, Arap alfabesiyle yazılmış bu Lehçe çeviri, XVII. yüzyıla ait bir elyazmasıdır. (bkz. A. Moukhlinski, Etüde sur l'ori-gine et l'etat de Tatars lithuaniens, (Rusçadır, s. 62-63; Kur'an, XX/l-8. âyetlerini Örnek olarak vermektedir)- Cracovie'de çıkan ZNAK adlı dergide yayınlanan (bkz. No. 224, XXV/2, 1973), "Z Historii Prezekladow Koranu W Polsce" başlıklı makalesinde (bunun Fransızca çevirisi France-Islam'da yayınlanmıştır, Paris, Ağustos-Arahk özel sayı 1977), sayfa 279'da, 1890 tarihli bu "tefsir"in elyazmasının, II. Dünya Savaşından önce Vilna (Polonya) Müftülüğünde korunmakta olduğunu okuyoruz. Aynı makale, Arap alfabesiyle yazılmış diğer birkaç Lehçe çevirinin varlığından da sözetmektedir.
2. Anonim (acaba bir öncekinin aynısı mıdır?) Arap alfabesiyle yazılmış Lehçe bir çeviridir; XVI. yüzyıldan beri varlığı bilinmektedir (bkz. Ali Woronowicz ve Muhammad Sayid Aİ-Ha-mawi, al-îslâmji Bolonia, Kahire 1936, s. 11-12, burada, yazmada yer alan birinci sürenin faksimilesi verilmektedir).
3. Tefsir, jan Poltorzyck'nin bir çeviri eseri üzerinde, Lachowicz tarafından 1843'de yapılmıştır.
4, 5, 6. Antoni Antonowicz, Bielorusskije tieksty pisannyje arabis-kim pismom i ich grafiko-orfo-graficzekaja sistema Vilna 1968, isimli eserinde üç "tefsir"in adını vermektedir; ona göre, bu tefsirlerden biri, 1788 tarihli olup Vilna Üniversitesi Kütüp-hanesi'ndedir. Diğer ikisi, XVII. asrın ilk yarısından kalmadır ve XIX. asrın başlarında Leningrad Üniversitesi Kütüphanesinde korunmaktadır.
7 "Mr. Maciej Konopacki, 1961 yılında Kruszyniany'de 1900 tarihini taşıyan bir Lehçe Kur'an çevirisinin elyazmalarını bulmuştu; gerçekte bu çeviri, Kruszyniany'li İmamjosef (YusuO Korycki tarafından yapılmıştı" (Acaba Arap alfabesiyle mi yazılmış?). [141]

II) Latin Harfleriyle Yapılmış Çeviriler

1. Sobolewski, Koran, eksik, Poznan, 1828.
2. Jan Murza Tarak Buczacki, Koran z arabskiego przehlad polski, Varşova, 1858, 2 cilt. Yukarıda adı geçen makalesinde (bkz. Lehçe Arap harfleriyle çeviriler, No. 1) yazar Konopacki, bu jan Murza'nm sadece bir "yayıncı" olduğunu ve gerçekte onun babası Selim Murza'nm, bir îmam'ın yardımıyla bu Kur'an metnini çevirdiğini belirtir.
3. David Künstlinger, Przekladi objasnienia 53-ciej Sury Koranu, Kur'ân'ın 53. sûresinin Lehçe çeviri ve tefsiridir, Almanca özet ile birlikte, Krakovie, 1926, 48 sayfadır.
4. Jakop Szynkiewicz, V/ersety z Koramı, yalnız seçilmiş parçalardan ibarettir, Saraybosna, 1935.
5. Anonim, Wybrane rozdzialyz anatolijskotuerechiego przekladu Koranu, Fransızca bir giriş ile seçme parçalardan oluşmaktadır, 108 sayfa (bkz. A. Zajackowski'nin Studianad jecykiem sta-roosmankim adlı eseri).
6. İsmail Wieslaw jezierski, elyazma halinde sadece seçme parçalar, 1956.
7."Zycîe Tatarskie" (Viîna) isimli dergide, "Kur'an'dan seçilmiş âyetlerin Lehce'ye çevirileri yayınlanmıştı" denilmektedir (bkz. yukarıda Konopacki, a.g.e., s.280) ve ayrıntı verilmemektedir.
8. 1721 yılında Rostock şehrinde, Michal Boguslaw Ruttich tarafından Kur'an'm Latince çevirisi yayımlanacaktı; fakat bu eser tamamlanamamıştır. Jan Rexman'm düşüncesine göre, Ruttich adlı yazarın, Kur'ân'ı Lehce'ye çevirdiği anlaşılmaktadır" (bkz. Konopacki, s. 277).
9. Piotr Starkowiecki isimli ve Kraliyet Arşivi çevirmeni olan bu yazar (Kacped Niesieck'in belirttiğine göre), XVII. Asırda Lehçe bir Kur'an çevirisi hazırlamış ve bu eserini tamamlayama-dan ölmüştür, (bk. Konopacki, aynı yerde).
10. Szymon Feliks Zulawski, XIX. asrın başlarında Vilna şehrinde İbrani dili profesörü olan bu yazar, çevirisini Arapça metinle birlikte yayımlamak istiyordu (fakat bu amacına ulaşamamıştır, bkz. Konopacki, a.g.e. aynı yerde).
11. Jozef Bogoslaw Sekowki'de bir Kur'an çevirisi üzerinde çalışıyordu (bk. Konopacki, a.g.e., aynı yerde).
12. Jozef Bielawcki,Varşova 1987. [142]

Leıburgesch Dili (Lüksemburg)

1. Henri Rinnen (Lessauge'lu), (doğ. 1914), seçilmiş parçalar, 1985 yılında elyazması halindeydi. [143]

Lowland Dili (İskoçya)

1. Anonim, (muhtemelen Mr. Dunlop tarafından), seçilmiş parçalar, 1948'de Glasgow'da.kaleme alınmış bir elyazması. [144]

Macarca

1. Imre (Emory) Buzideny Szdmajer ve Georg Gedeon, eser Ma-racci'nin Latince çevirisi esas alınmak suretiyle yapılmıştır, 1831 (Moslem World, Hartford, Temmuz 1927 tarihli sayısında anılmıştır).
2. Stephan Szokolay, The Religious and political Law-Book of the Turks adlı eserde görülmektedir; muhtemelen Sale'in ingilizce çevirisi esas alınarak yapılmıştır, Budapeşte, 1854.
3. Gerszon Endrei, Szemzvenyek a Koran, (49+1 sayfa), seçme parçaların çevirisidir, Budapeşte, 1915.
4. Aladar Hornyanszky, yalnızca seçilmiş parçalardır, (bkz. Goldziher'in Histoire de Vîslam adlı eseri).
5. Abdul Karim Julius Germanus (öl. 1979), Allah Âkbar adlı eserindeki seçme parçalar.
6. Jozeph de Somogyi, A Koran sztmzheny, seçilmiş parçalardır, Budapeşte, 1947 (5 Temmuz 1950 tarihli ve 5 sayılı nazik mektubunda 2-6. sûrelere ilişkin bazı bilgiler vardır.) 92 sayfa. [145]

Makedon Dili (Bk."Boşnakça"). Malta Dili

1. Henri Selaheddin Schuetz, Surat al-Fatiha, 1967'de elyazması; yine aralarında 2, 3, 22, 99-112. sûrelerin de bulunduğu birçok sûrenin çevirisi: 1980 yılında çevirmenin bana gönderdiği elyazması hâl-nde metinlerdir.
2. Dennis Agius, Surat al-Fatiha, 1970'e doğru, elyazması hâlinde.
3. Schuetz ve Agius, 22. sûre, elyazması.
3a. Henri Selaheddin Schuetz, Surat al-Fatihah & Surat Al-Hajj (I, XXII).
4. Edmund Teuna, hazırlık hâlinde tam çeviri, 1982 yılında 1, II 188
(1- 191. âyetler) elyazması halindeydi (Fra Schuetz'in nazik mektubunda bildirdiğine göredir; kendisi o sırada Malta'daydı). [146]

Montenegrin (Karadağ Dili) ("Boşnakça"Ya Bakınız).Norveççe

1. H.B. Malut, seçilmiş parçalar, 1949 tarihli bir elyazması.
2. Wilhelm Schenke, Koranen i utvalg, Oslo, 1952, seçilmiş parçalar; bkz. s. 41-83.
3. Mekke'de yayınlanan Akhbâr'ul-Alem'il-lslami adlı dergide (bkz. 15. 12. 1981, s. 4), Norveççe bir Kur'an çevirisinin beş bin basıldığı bildirilmiştir, başka ayrıntı verilmemektedir.
4. Berg, Einar, Koranen, 714 sayfa, Oslo, 1980, (acaba yukarıdakinin aynısı mı?) (World Bibi., No. 1127). [147]

Platt-Deutsch Dili

1. Klaus Witt (Flenshurg'lu), seçme parçalar, 1951'de meydana getirilmiş bir elyazması.
2. Johannes Sass (Hamburg'lu), seçilmiş parçalar, 1951'de tarihli bir elyazması.
3. Melle Wilma Broeren (Wilhelmshaven'li), seçilmiş parçalar, 1952 tarihli bir elyazması. [148]

Polyglotte (Çeşitli Dilde) Kur'an Çevirileri

1. Bkz. yukarda "Almanca", No (44) ve "Boşnakça", No (8), seçilmiş parçalar.
2. Bkz. "Rumca", No (2), (3) ve "Latince", No (49).
3. Bkz. aşağıda "Portekizce", No (10), "Urduca" ile birliktedir.
4. Y (?), The Holy Koran, 30. cüz, Safevi adına (Y) tarafından derlenmiştir, Tahran (tarihsiz), (143+20) sayfa, Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca (bkz. NUC, 1956 öncesi).
5. Arberry'nin bir cüzlük İngilizce çevirisi: Arapça, İngilizce, Farsça (Selmasizade tarafından), Tahran, 1962 (bkz. NUC, 1973-1977).
6. Bkz. yukarıda "ingilizce", No: 43 (Arapça, ingilizce ve Urdu
7. Bkz. yukarıda "Fransızca", No: 54 (Fransızca ve ?). [149]

Portekizce

1. Bucaraviego, 1882 (Bu bilgi, Kaîkütta Imperial Kütüphane-si'nden Ataur-Rahman Siddiqi'nin 1946'da bana yazdığı nazik mektuplarında ifade edilmektedir).
2. Anonim, O Alcorao, traducçao portugueza cuidadosamenta revista, Paris, 1882 (Acaba bu, bir önceki eserin aynısı mıdır?)
3. Jose Pedro Machado, 1946 tarihli bir elyazması (bu bilgi, Lis-bon ingiliz Konsolosunun nazik mektubunda belirtilmektedir). Lizbon, 1979'da yayınlanmıştır.
4.Anonim, O Alcorao, traducçao portugueia cuidadosomenta revista, bu kitabın ismi Arap harfleriyle yazılmıştır. Rio de Jane-iro, Garnier (tarihsiz), (4+533) sayfadır.
5. Bento de Castro, Alcorao, ingilizce çevirisi esas alınmıştır, Lo-renço Marque (Mozambik), 1964 ve 1974.
6. Abu luçuf, Do al Corao, traducçao livre, LXXIV ve diğer sûreler, O Islao, (Lizbon, C. II, No. 3, 6 v.d.) adlı dergide tefrika edilmiştir.
6a. Aynı yazar, A Poesia do Alcorao, sura 74 (versao Livre), O Islao adlı dergi (Lizbon, 2/5, Ağustos 1972, s. 7- 😎.
7. Samir el Hayek, Sao Paulo (Brezilya), 1975.
8. Emerico de Cavalho (Suleiman Valy Mamede'nin gözden geçirmesi ve eklediği notlarla birlikte), Al Corao, 2 Cilt, Lizbon, 1978 ("Publicagoes Europa-America" yayınlarından).
9. Adamgy Omar, O XXXVI Capiiulo do Alcoraon (Yasin), traducçao feite do Arabe, Islao dergisi (Lizbon, 2/8 Mayıs 1973), s. 8-11.
10. Suleiman Valy Mamede, O XXXVI Capitolu doAlcorao (Vasin), Arapça metin ile ve Urduca çevirisi de birlikte, 38 sayfa, Lizbon, 1971.
10a. Aynı yazar, Vinte Capitulas doAlcorao, Lizbon, 1977.
11. Katar'İı Mr. Ma'ayergi'ye göre, Güney Amerika'da 1986 yılında bir çeviri basılmaktaydı. Muhtemelen bir çeviri Hilmi Nasr'm yaptığı çeviridir (Sao Paulo). Ahbar'ul-Alem'il-lsla-mi, Mekke, 23. 03. 1987, ondan bahsetmektedir. [150]

Provans Dîli

1. Anonim, seçilmiş parçalar, 1953 tarihli bir elyazması (bu bilgi, Nantes'Ii Robert Marais'nin nazik mektubunda belirtilmektedir). [151]

Romans Dili (İsviçre)

1. Dominica Mesmer (Samedan'h), seçilmiş parçalar, 1949 tarihli bir elyazması. [152]

Romence

1. Silvestro Octavian Isopescul, Coranul, traducere dupa origina-lul arabic, Cernauti Bukavia, 1912, (638-1 sayfa).
2. Mustafa Valsan (1907-1974), seçilmiş parçalar, 1954 tarihli, bir e'yazmasi, Paris. [153]

Rumca

I) Grek Harfleriyle Yapılmış Rumca Çeviriler

1. "Filozof Nicetas, Kur'ân'm bir kısmını Grekçe'ye çevirdi ve kalan kısmını ise özetledi ve bu konuda ilk akılcı tenkidi ortaya koymuş oldu." (Bkz. Vincent Monteil, UlsİamI, Paris, 1963, s. 8.) Ayrıca Melle d'Alverny'nin belirttiğine göre, bu Filozof Nicetas, Milâdî IX. asırda yaşamış bir polemikçidir ve O'nun yazıları, Patrologia Graeca'da. toplanmış bulunmaktadır.
2. Anonim, Sura Prima, şive caput, Arabia Graeca , (56+48 sayfa), Arapça metinle birlikte Latince ve Grekçe çeviri de verilmektedir, Helmstadt, (Hermanus von der Hardt) 1734.
3. Anonim, Quran Mubin, Gramma emphanes, scriptum mani-festurtt, (Arapça metin ile birlikte Latince ve Grekçe çeviri de verilmektedir. Hermanus von der Hardt) Helmstadt, 1734.
4. G. I. Pentake, Koranion, metaphrasten ek tou Arabikom ke-imenon hupo, Atina 1878, 1880, 1886, 1887, 1921, 1928. (NUC'a göre, Pentakes Geratitinides Anestats, Koranion, Atina, 1886, 1+4+480 sayfa; sekizinci yayının ikincisi: G. I. Pentakes, To Koranion, Atina, 1928.)

5. Mme Minas Zografou-Meranajou, To Koranion, Atina, (tarihsiz; nüsha 1971 yılında satın alınmış; NUC'a göre muhtemelen 1969).
6. L. Malili, Koranı, 12+486 sayfa, sûreler kronolojik olarak sıralanmıştır, Atina, 1980 (WB, 879).
7. Mr Ma'ayergi'den aldığım bir mektuba göre, 1986 yılında baskıya hazır bir diğer Kur'an çevirisi vardır. [154]

II) Arap Harfleriyle Yapılmış Rumca Çeviriler

1. Anonim, bazı sûre parçalan (bkz. France-hlam, Paris, No.96-97(Şubat, 1975, s. 14. [155]

Rusça

1.Anonim, yalnızca ilk 20 Sûre, 1700-1725 yıllanna doğru kaleme alınmış bir elyazması, Leningrad'da bulunmaktadır (bkz. Kratchkovski, acamedie de Leningrad, 1934, s. 219-226). Bu eser, Du Ryer'in Fransızca Kur'an çevirisi esas alınarak meydana getirilmiştir.
2. Demetrius Kantemir, Czarina'nin emriyle ve Du Ryer'in Fransızca Kur'an çevirisi esas alınarak yapılmış bir çeviri, sen Pe-tersburg, 1716.
2a. Postnikov, Alkoran Magomet, Pierre Le Grand'm emri üzerine meydana getirilmiştir; yanlış olarak Prens Dimitry Kantemir'e nisbet edilmekte ise de gerçekte, Padoue Üniversitesi mensuplarından Piotr Vasl'yevitch Postnikov tarafından yapılmıştır. (Bkz. Koran in Slavonic adlı eser, in loco).
3. Veryovkin (Verebkine) (1732-1793), Alkoran, Du Ryer'in Fransızca çevirisi esas alınarak yapılmıştır, iki kısımdan oluşmaktadır, Sen Petersburg, 1790, iki cilt.
4. Alexandre Koimakov, Al Koran, Sale'in ingilizce çevirisi esas alınarak yapılmıştır, 2 kısım, V Sopikov yayınlamıştır, Sen Petersburg 1792.
5. Anonim, Savary'nin Fransızca çevirisi esas alınarak yapılmıştır, 1844.
6. D.N. Boguslavski, Koran, 1871 yılında Sen Petersburg'da gerçekleştirilmiş bir elyazmasıdır; Kratchkovski'ye ait bir kitaptır.
7. Anonim, Kasimirski'nin Fransızca çevirisi esas alınarak yapılmış bir çeviridir, Moskova, 1880 (bkz. Chauvin, Bibliograpie, X, 84).
8. Nikolayev, Koran Magometa, Kasimirski'nin Fransızca çevirisi esas alınarak yapılmış bir çeviri, Moskova, 1864, 1865, 1901 ve son olarak ynı şehirde yapılmış 5. baskı ki bunun tarihi belirtilmemiştir (bkz. Koran in Slavonic adlı eser), acaba bu çeviri, bir önceki (7) sayılı çevirinin aynısı mıdır?
9. Gördü Sabiukov, Koran, 2 Cilt, Kazan, 1877-1879, 1894, 1898, 1907 ıkı defa, 1908 (Arapça metin ile birlikte).
10. Agfangel Yefimovitch Krymski, Liektssü po Koranu, fasikül 1, ilk sûreler, çeviri bazı açıklamalarla verilmektedir, 1902, 1905; Koran in Slavonic'de. kaydedildiğine göre, 1916'da 3. baskısının hazırlıkları yapılmaktaydı.
11. Ignaz Kratchkovski (1883-1951), 1921-1928 yılları arasında kaleme alınmıştır (bu bilgi, 1937 yılında yayınlanmış olan Koran in Slavonic adlı eserde kayıtlı bulunmaktadır). Nihayet 1963 yılında Moskova'da yayımı gerçekleşmiştir. Tıpkı basım: New York, 1982
12. Ataullah Bayazitov (el-Bayazidi), Chasailul iman, Kiril alfabesiyle okunu-
şu yapılmış Arapça metin ile birlikte Rusça çeviri,§ 1 sûre 1,§ 33 s. 36, §34 s. 112, §35 s. 113 ve §36 s. 114,) Petersburg, 1897.
13. Anonim, Istorija müsül'manstva, 1905, "Suras of the earliest period, translation and notes lecture on the Koran" (Bkz. Der islam, c. 33, 1958: "Russıan Material on islam" by Ru-dolph Lowenthal de Washington).
14. Borovkov, Alexsander Konstantinovich, Koran, 365 sayfa, Moskova 1963 (WB, No. 1416).
15. Anonim, Londra, 1987 (Rabvvah şehrindeki Ahmediye Teşkilatı tarafından Mirza Tahir Ahmad'in himayesinde, profesyonel çevirmenler tarafından hazırlanmıştır. [156]

Sirpça

("Boşnakça" çeviriler bölümünün "Kiril" alfabesi ile yapılmış çeviriler kısmına bakınız). [157]

Slovence

1. Melle Magda Seppova, seçilmiş parçalar, Bratislava'da kaleme alınmış bir elyazmadir. 1951 (?) tarihli (Ayrıca bk. "Boşnakça" çeviriler bölümü). [158]

Türkçe

Islâmiyeti kabul eden ilk Türkler, yaptıkları Kur'an çevirilerini
Uygur alfabesiyle yazıyorlardı. Sultanlar döneminde Arap alfabesi kabul edildi. Cumhuriyetin ilanından beri Türkiye'de Latin alfabesi, Sovyetler Birliği'nde ise Kiril alfabesi kullanılmaktadır. Yapılmış bütün kısmi çevirileri burada kaydetmek imkânsızdır. [159]

I) Uygur Harfleriyle Yapılmış Türkçe Kur'an Çevirileri

1. Edib Ahmed bin Mahmud Yükenki, Atabetü'î-Hakayik, Rahmeti Arat tarafından bastırılmış (istanbul, 1951) olup yirmi kadar âyetin çevirisini içermektedir.
2. istanbul, Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan bir elyazma-da yer alan ve Rahmeti Arat tarafından Urcd-Altaische JahrbüC' her (Wiesbaden, 1961)'de yayımlanan bir eserde yine birkaç âyet meali vardır.
Bu yazıyla kaleme alınmış tam bir Kur'an çevirisi'nin varlığı henüz bilinmemektedir. [160]

II) Arap Harfleriyle Yapılmış Türkçe Kur'an Çevirileri

Hz. Peygamber'in ilk sahabileri arasında bir Türk hanıma rastlanmaktadır: Sümeyye (Ammar bin Yasır'in annesi). Bundan sonra da Türkçe konuşan topluluklar arasında Müslüman olan kişilerin sayısı sürekli olarak her gün artmıştır. Dolayısıyla Kur'an âyet ve sûrelerinin sözlü olarak bu dile çevirisi de artmıştır. Fakat burada bizi ilgilendiren yazılı çevirilerdir. Gerek Doğuda gerekse Batıda bugün yeryüzünde, Kur'an'ın yirmi kadar Türkçe elyazması çevirisi bulunmaktadır. Bizim için en büyük zorluk, bu çevirilerin çoğunun, c zelHkle satırlarara-sı yapılmış olanların kimler tarafından gerçekleştirildiğinin bilinememesi, bunların birbiriyle karşılaştırılma ve bir tasnife tabi tutulma işlemlerinin henüz tamamlanmamış olmasıdır. Yine de burada birkaç örneğini kaydedeceğiz (ayrıntılı bilgi için ise, bizim "Kur'an-ı Kerim Tarihi ve Türkçe Tefsirler Bibliog-rafyası" istanbul, 1965 isimli eserimize bakılmalıdır).
1. Ebu Ali Muhammed bin Abdilvahhab el-Cübbai el-Huzistani (849-915). Bu zsta yalnız Kur'an'ın bir Arapça tefsiri değil aynı zamanda Huz.stan dilinde bir Kur'an çevirisi de nispet edilmektedir (bkz. 3rockelmann, GAL, süpplementband, 1, 342). Bugün bu eserin hiçbir izine rastlanmamaktadır. Belki de bu eser Arap harfleriyle yazılmıştır.
2-3. Samanoğu lan Hükümdarı Mansur bin Nuh (961-977 yılları arasında hüküm sürmüştür) döneminde, Türk ve İranlı büyük bilginlerden oluşan bir kurul, hükümdarın emriyle, Kur'an'ın Farsça'ya ve Doğu ve Batı Türkçesine çeviri ve bu dillerde tefsirlerini gerçekleştirmek için çalışmıştır. Bu heyet, Taberi'nin tefsirini alıp bir özetini çıkarıp bu dillere çevirmişlerdir. Bu çevirinin üç versiyonu bize kadar ulaşmış bulunmaktadır. Özellikle Türkçe versiyonun elyazmaları İstanbul, Leningrad ve Manchester'de bulunmaktadır.
4-6. Sözkonusu komisyon şunlardan oluşmuştur:
a) Hüseyin b. Ali b. Halef b. Cibril el-Humarî el-Gaznevî el-Kaşgarî (Kaşgar'm imamı ve onun oğlu).
b) Ebu'l-Fütuh Abdulgaffar b. Hüseyin.
c) Eşref b. Necib b. Muhammed, Kasan (Fergana) H. 630/M.1235'de Kaşgar'da vefat etmiştir.
Bundan sonra Hakani (Karahanlılar) dönemi gelir (840-1220). Biz bu döneme ait Kur'an çevirileriyle ilgili bilgiyi, İstanbul'dan Emel Esin Hanımefendinin araştırmalanna ve bi -ze lütfedip gönderdiği mektuplarına borçluyuz. O da bu bilgileri Cemal Karşi'nin Mülhakat es-Surah isimli eserinde kayıtlı bulmuştur, (Petrograd baskısı, 1900).
6. Anonim, İstanbul'da bulunan Türk-Islâm Müzesi 73 no'lu elyazması, 734 tarihinde istinsah edilmiştir (Acaba yukarıda geçen 2 no'lu eser olabilir mi?). 196
7. (Tekrar) Anonim, Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi, 951 numarada kayıtlıdır, 764 tarihinde istinsah edilmiştir.
8. Anonim, İstanbul, Türk-Islâm Müzesi'nde, 508 numarada kayıtlı bulunmaktadır, Hicri 8. yüzyılda istinsah edilmiştir.
9. Kastamonulu adı bilinmeyen bir bilgin tarafından, yaklaşık olarak M. 1405/H. 9. asırda kaleme alınmıştır. Eserin adı, Cevahir u'l-Asdaf olup Emir Isfendiyar'm emriyle, oğlu ibrahim'in eğitim ve öğretimiyle görevli sözkonusu bilgin tarafından gerçekleştirilmiştir.
10-11. Ebu'1-Leys es-Semerkandi'nin (vefatı 383 H.) Arapça tefsirinin şu iki bilgin tarafından çevirisic'ir:
a) İbn Arap Sah (854 H).

b) Musa el-Izniki (933 H). Bu zat esere Ecnasii'l-Cevahir adını vermiştir. Eserin çok sayıda elyazması mevcuttur.
12. Muhammed b. Hamza (820 tarihinde çeviri edilmiştir), Türk islâm Müzesi no: 40, Ahmed Topaloğlu tarafından Latin harflerine çevrilmiştir, İstanbul, 1976-8.
13. Anonim, H. 864 yılında yapılmıştır, Necmuddin er-Razi'nin (v. 618 H.) Aynu'l-Hayat isimli tefsirinin çevirisidir. Aziz Mahmud Hüdai Kütüphanesi numara 48'de kayıtlı elyazması, eksiktir.
14. Anonim, H. 863 yılında vakfedilmiş, Türk-Islâm Müzesi 357 numarada kayıtlı elyazması.
15. Anonim, yaklaşık H. 9, M. 15. yüzyılda kaleme alınmıştır, istanbul, Türk-Islâm Müzesi 255 numarada kayıtlı elyazması.
16. Anonim, Behram b. Abdullah tarafından İstanbul'da 909 yılında istinsah edilmiş olup 420 varaktır.
17-18.Hüseyin b. Ali el-Kaşifi, el-Mevahibu'l-Aliye, Farsça bir tefsir olup şu zatlar tarafından Türkçe'ye aktarılmıştır:
a) Ebu'1-Fad Muhammed b. İdris el-Bidlîsî, H. 982 yılında.
b) Ferruh İsmail Efendi, el-Mevakib ismiyle H. 1246 yılında.
Eser, İstanbul'da H. 1282/M. 1865 yılında (2 cilt halinde), 1296'da (tek cilt halinde) 1317'de (4 cilt halinde) yayımlanmıştır. Bir cilt hâlinde de Latin alfabesiyle 1959 yılında İstanbul'da basılmıştır.
19. Şeyh Mahmud er-Ra'ufi Ibn Şeyh Murad eş-Şehîr bi-A'ma Vaiz, H. 982 yılında kaleme alınmıştır. tstanbul,.'Üniversitesi Kütüphanesi, Yıldız Bölümü 4 numarada kayıtlı elyazması.
20. Anonim, Türk-lslam Müzesi 74 numarada kayıtlı olup, Pir Muhammed el-Huttalani tarafından H. 99 yılında kaleme alınmıştır.
21. Muhammed İbn Hasan, satıraralarmda çeviri, H. 1049 tarihinde kaleme alınmış oîup Türk-lslâm Müzesi 257 numarada kayıtlıdır.
22. Ahmed Salih ibn Abdullah Zübdetü'l-Asar cl-Mevahib ve'UEn-var, H. 1096 yılında çevrilmiştir. Bagdad'da vaiz olan bu zat, Ma'ruf Çarhi, Beydavi, Kaşifi vs'den yola çıkarak çevirisini bir yıl içinde tamamlamıştır. Gerçekten Kronogram yarım satırla belirtilmiştir: "Budur Âsâr-ı Ahmed Salih." Eser, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde elyazması hâlinde bulunmaktadır. Bursa'da 1118 tarihinde istinsah edilmiş, H. 1292/M. 1875 tarihinde İstanbul'da basılmıştır.
23. Muhammed ed-Debbag el-Aymtabi, Tejsir-i Tıbyan, Hıdr b. Ab-dirrahman el-Ezdi'nin 773 H. yılında Bulak/Mısır 1257, 1290; te'lif ettiği et-Tıbyan Ji Tefsir'il Kur'an adlı Arapça eserin Türkçe'ye çevirisidir. İstanbul, 1317 (2 veya 4 cilt)
24. Muhammed Hayreddin Han Hindi Haydarabadi (Mevlana), Tefsîr'il-Cemâlî 'ala't-Tentf'il-Celah Bulak/Mısır, 1294 (1877), 4 Cilt; bu tefsirin Arapça aslı, Sadruddin Muhammed b. Abdiliah'm Feth'ur Rahman adlı Arapça tefsir kitabıdır; 882'de yeniden kaleme alınmıştır. Buradan Şah Veliyyuİlah tarafın-dan Farsça'ya, oradan da Türkçe'ye aktarılmıştır.
25. Molla Nu'man ibn Amir ibn Osman, Tefsir-Nu'mani, Oren-burg, 1907; Kazan, 1911; Helsinki, 1958.
26. Mehmed Vehbi (1873-1943)
a) Hulasat'Uİ-Beyanfi Tefsir'il-Kur'an, 15 Cilt, İstanbul, 1339-41 (1924-26), 6150 sayfa.
b) Ahkam-ı Kur'aniye, istanbul, 1343 (1927), 483+5 sayfa, (WB 1733).
27. Anonim, Nuru'l-Beyan, 2 cilt, İstanbul, 1921.-
28. Cemil Said, Kur'an-ı Kerim Tercemesi, istanbul, Î925.
29. Bir heyet tarafından yazılmış ve izmirli ismail Hakkı (1868-1946) tarafından gözden geçirilmiş, İstanbul, 1344/1926.
30. Süleyman Tevfik,
a) Türkçe Kur'an-ı Kerim, Halis Efendi, Zihni Efendi, Aydos-lu Tevfik Efendi ve Feyiz Efendi'den oluşan bir kurul tarafından yapılmıştır, tefsir kısmı ve Arapça metin yoktur; Taf-sîl'ul-Beyân adlı eserin özetle çevirisi olduğu söylenmektedir. C. 1, 112 sayfa, İstanbul, 1924-26.
b) Tafsîli'l-Beyân, Rumi 1923 yılında bir kurul tarafından kaleme alınmıştır. 8. sayfası hariç elyazması mevcuttur. 1324/1908 yılında istanbul'da basılmıştır. (WB 1831-2 vd.)
31. İzmirli İsmail Hakkı, Ma'nâi'l-Kur'an, 2 cilt, istanbul, 1343 H/1927 M.
32. Bir heyet tarafından, Ahmed Cevdet Paşa'nm tamamlayıcı bir eki ile birlikte, Türkçeli Kur'an-ı Kerim, İstanbul, 1927.
33. Resmi bir kurul tarafından S.T. (? Acaba 30/b'de geçen Süleyman Tevfik mi?) imzalı bir giriş ile, Arapça metin yok, 719 sayfa.
34. İbn Abdillah el-Bidlisi el-Hamidi, Şeyhu'l-Islâm, Kur'an Tefsiri, Kazan dilinde, 2 cilt, Kazan 1907-1911, 1911-1914, istanbul, 1987 (WB 1628-29, 1761-62).
35. Mir Muhammed Kerim Mirza Farül Alavi (aynen) Mir Muhammed Kerim Mir Ca'far el-Alevi, Keşju'l-Hakaik, Tefsir Kur'an Şerif Türk-Azerbaycan Dilinde, 3 cilt, Baku, 1907-8 (445+791+959 sayfa) (WB, 1643).

36. Seyyid Mahmud bin Seyyid Nezir et-Tîrâzî el-Medenî, Kur'an-ı Kerim Mütercem ve Muhaşşa Bi'l-Luğa et-Türkistaniyye, Bombay, 1955, Doha/Katar, 1980, 704 sayfa (WB 1646-47).
37. Mahmud Hasan Sakvi, Kitabu'l-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'an, 2 cilt, 492+538 sayfa, Tiflis, 1908.
38. Süleyman Tevfik (Özzorluoğlu), Kur'an-ı Kerim Tercemesi Türkçe Mushaj-ı Şerif, 4+719 sayfa, İstanbul, 1927 (Anonim, "S.T." imzalı bir önsöz ile birlikte). Bkz. WB 1665, Ayrıca bkz. Latin alfabesiyle yapılmış Türkçe Kur'an çevirileri bölümü.
39. Anonim, Hüseyin Kâzım Kadri başkanlığındaki bir heyetin çalışması, önsözü Şeyh Muhsin Fani imzasını taşımaktadır, Nuru'l-Beyan Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercemesi, 2 cilt, I. cilt 4+600+27 sayfa; II. cilt 12+601-1147+4+35 sayfa, istanbul, 1340-41 H./1921-22M.
40. Anonim, Kelam-ı Şerif Tefsiri, Tejsir-i Fevaid, 2 cilt, Kazan, 1899-1900, 4 cilt, Kazan, tarihsiz (WB 1697, 1699).
41. Anonim, Tahsil d-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'an, Kazan, dilinde, 748 sayfa, Muhammed Sadık b. Şeyh Ahmed el-Imânkuli el-Kazânî tarafından bastırılmıştır, Kazan, 1910 (WB 1698).
42.Türkçe Kuran-ı Kerim çevirisi, İbrahim Hilmi Çigircan tarafından bastırılmıştır, İzmirli İsmail Hakkı başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır, 944 sayfa, İstanbul, 1344 H./1925-26(WB 1702).
43. Ahmed Rüşdi, Hikmetü'l-Beyan Fi Sureti'r-Rahman, 77+2 sayfa, istanbul, 1305 H./1889 M. (WB 1703).
44. Ahmed Hamdi (Akseki), Ve'i-Asr Tefsiri, istanbul, 1928, 87 sayfa, (WB 1714). Ayrıca bkz. Latin Harfleriyle Türkçe Kur'an çevirileri bölümüne.
45. Ahmed Cevdet Efendi (müderris), Tefsir-i Sûre-i Hucurat, istanbul, 1241 (1826), 64 sayfa (WB 1720).
46. Bereketzâde, ismail Hakkı, Tefsir-i Şerif; Envar'ul-Kur'an, I. ve II sûreler, 6+353 sayfa, İstanbul, 1331 (1913), (WB 1721).
47. Beydur Mithat Behari, Ruhu'l-Kur'an'dan Bir Sayfa-i Nur, seçilmiş parçaiar, 40 sayfa, istanbul, 1926, (WB 1722).
48. Eskişehirli Osman Necati, Tefsir-i Necati, 427 sayfa, 78-114 sûreler, İstanbul, 1288/1871, (WB, 1744).
49. Giridi, Sırrı Paşa,
a) Ahsen'ul-Kasas, Tefsir-i Sûre-i Yusuf (A.S.), 3 cilt, 204+372+470 sayfa, istanbul, 1309 (1893),
b) Tefsir-i Sûre-i insan, 238+4 sahife, istanbul, 1312 (1896).
c) Sırru'l-Meryem Tefsir-i Sûre-i Meryem; 168 sayfa, Diyarbe-kir, 1312.
d) Sırru'l Furkan; Tefsir-i Sûre-i Furkan, 2 cilt, üçüncü defa yayınlanmıştır. İstanbul,1312 (1896).
e) Sırr-ı Kur'an (Fahr-i Razi Tefsirinden), 3 cilt, 280-240+287 sayfa, istanbul, 1302-1303 (1886-87).
O Sırr-ı Tenzil, 3 cilt, 117+68+28 sayfa, Diyarbekir 1311 (1895).
50. Hamişi Tefsir (j?), Arapça metinle beraber, 616+5 sayfa, İstanbul, 1320 H.
51. Haşim Veli, Tercemeli Amme Cüzü, 39+1 sayfa, Arapça metin-
li, istanbul, 1345 (1926), (WB 1758).
52. Gözübüyükzade, ibrahim (Kayserili), Terceme-i Sûre-i "Duka", 24 sayfa, istanbul, 1287 (1871), (WB 1763).
53. ismail Ankaravi, Fütuhatı Ayniye, Fatiha Tefsiri, 220 sayfa, İstanbul, 1328 (1910), (WB 1764).
54. İsmail Hakkı (Manastırlı), Tefsir-i Sûre-i Yasin, 111 sayfa, İstanbul, 1314 (1896), (WB 1765).
55. Bursalı İsmail Hakkı, Tefsir-i Sûre-i 'Tasın", 40 sayfa, istanbul, 1316(1898), (WB 1766).
56. Lofçalızade Mehmet Efendi, en-Nazmu'l-Mübin fi'l-Ayatil Er-ba'in ve Ahsen'ul-Hadis fi'l-Ahadis'il-Erba'in, 18 sayfa, İstanbul, (tarihsiz), (WB 1778).
57. Manastırlı Davud (Paşa), Din-i İslam Hediyesi, 36 sayfa, "Fatiha" Sûresinin cefsiri, İzmir 13261328 (1911-1912), (WB 1779).
58. Mehmed Ali Kavalah, Bir âyet, Fatiha-ı Şerije'den, 16 sayfa, Selanik 1922, (WB 1781).
59. Mehmed Es'ad (Erbilli),
a) Âyetü'l-Kürsi Tefsir ve çevirisi, 16 sayfa, İstanbul, (tarihsiz).
b) Fatiha-i Şerife Tercemesi, 8 sayfa, İstanbul, 1327 (1911), (WB 1782-83).
60. Mehmed Hayri, Tefsir-i $ûre4 Yunus, 17+32 sayfa, İstanbul, 1331 (1913), (WB 1784).
61. Mirza, Mehmed Safi, Mişkatu'l-Hayat fi Tefsir'û Ayal, (102+2 sayfa, İstanbul, 1289, (WB 1794).
62. Musa Kazım (Seyhu'l-tsiâm),
a) Safvetü'l-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'an, c. I. 408 sayfa, İstanbul, 1337/1919.
b) Sûre-i Mas veAlak tefsiri, 16 sayfa, istanbul 1334 (1918), (WB 1796-7).
63. Ömer Naci, Hülasatu'l-lhlas, 36 sayfa, İstanbul, 1304 H./1888 M. (WB 1803).

64. Riyazu'l-Gufran Şeyhî, Türkçe Yasin-i Şerifin Nazmen Tefsiri, 86 sayfa, İstanbul, 1313 (1897), (WB 1830).
65. Ya'kub bin Mustafa el-Celveti, Şeyh,
a) Neticetü't-Tefasir, 3+116 sayfa, istanbul, 1266 (1850).
b) Neticetü't-Tefasir Fi Sureti Yusuf, 116 sayfa, İstanbul, 1279 (1863).
c) Tefsir-i Sûre-i Yusuf, 120 sayfa, istanbul, 1318 (1902), (WB 1839-41).
66. Anonim, Amme Sûresi Terceme ve Tefsiri, 32 sayfa, İstanbul, 1264(1848), (WB, 1853).
67. Anonim, Heftyek:
a) Haza Tesiru Heftyek Min Tefsiri't-Tibyan, 232 sayfa, Kazan, 1895.
b) Kitab Şeref meab Heftyek Tefsiri, Türki dilinde, 351 sayfa, Kazan, 1276 (1860).
c) Kitab Şeref meab Heftyek Tefsiri, SİdretüI-Münteha, 2. baskı, 239 sayfa, Kazan, 1898-1904.
d) Heftyek Tefsiri, 199 sayfa, Kazan, 1905.
e) Heftyek Tefsiri açık Türki (Kaz^n) dilinde, 2. baskı, Kazan, 1903-1907, 204 sayfa.
D Tefsir-i Heftyek, Mevlana Muhammed Cemaluddin tarafından, 2. baskı, 238 sayfa, Kazan, 1895-1900. g) Heftyek Yangi Tefsir-i Heftyeka Tefsir-i Beyan, 214 sayfa, Kazan, 1897, (WB 1862-6).
68. Anonim, Kur'an Sûretu'l-Kehf, 95 sayfa Kazan, 1880 (WB 1877).
69. Anonim, Kur'an Tahlilleri, 16 sayfa Kazan, 1897 (WB 1878).
70. Anonim, Smttu'l-Mülk, 55 sayfa İstanbul, 1303 (1887), (WB 1879).
71. Anonim, Suver min el-Kur'an (o sûreler şunlardır: 1, 2, 36, 67,78,112, 113, 114.), 35 sayfa , Kazan, 1311/1893, 1895, 1898, 1903, 1904, (36 sayfa), 1905 (56 sayfa), 1097 (WB 1880-6).
72. Yasin-i Şerif Tefsiri, 48 sayfa Kazan, 1895, 1898, 1899, 1903, 1907 (40 sayfa), (WB 1894-8).
73. Hacı Said Ünsizade, Sûre-i Fatiha ile Yasin-i Şerif Tercemesi beraber, Tiflis 1300 (1883) (France-islam, Paris, No. 28-29, 1969, s. 2).
74. "Şu anda (1908), Rusya Müslümanları Yüce Kur'an'ın Ka-zan'da hazırlanmış bir çevirisini Tiflis'te dizi halinde yayınlamaktadırlar" bilgisi Kahire'de yayınlanan el-Menar dergisinde (29.4.1326, başka herhangi bir ayrıntı olmaksızın) bildirilmektedir, (France-lslam, No. 28-29, 1969, s. 2).
75. Zeynu'l-Abidin Hac el-Bakuvi, "Kafkash büyük mücahid Zey-nu'l Abidin el-Baküvi Türkçe bir Kur'an çevirisi hazırlamaktadır" bilgisi Kahire'de yayınlanan el-Menar (29.4.1326) dergisinde yer almaktadır. Aynca bkz. Tefsir el-Menar Kahire, 1347, c. IX s. 325. (France-lslam, Paris, No: 28-29, 1969, s. 2).
76. Şeyhu'l-îslâm Muhammed Hasan Mevlazade Şekavi, Tefsi-rul-Beyan-i Türki, 1. baskı 1324, 2. baskı 1399. (Bu bilgi Ki-tab Furuş Sabiri, Bazer-i Mescid-i Cami, Tebriz kitapçısının katalogunda verilmektedir).
77. Abraham Amic Han Janz (1836-1913).
a) Tevrat, Zebur ve İncil'in Allah'ın sözü olduklarına dair Kur'an'daki deliller, 61 sayfa Varna, 1097
b) İndilerin dini mi yoksa Kur'an'ın dini mi, hangisi sahte?, 32 sayfa.
c) Kur'an'da Hz. Muhammed'in sözleri ve Incüler'de Hz. İsa'nın sözleri ve hareketleri, 104 sayfa, Varna 1909.
d) Aynı eser içinde İndiler ve Kur'an, 782 sayfa, Varna 1910. Tek sayfalarda (1,3,5 vs.) incil'lerin Türkçe çevirisi yer almaktadır (s. 443 e kadar). Çift sayfalarda ise (444'ten itibaren 2,4,6 vs. eserin sonuna kadar) Kur'an'ın Türkçe meali bulunmaktadır. Eserde Kur'an 4 İncil'in toplamından daha büyük yer tutmaktadır, (bkz. The Moslem World, XVII, 1927, s. 375-382, "Two Pioneer Missionaries in Bulgaria"). Bu baskının nadir nüshalarından olmak üzere bir tane British and Foreign Bible Society Kütüphenesin'de bulunmaktadır, c/o Universty Library, Cambridge, ingiltere.
78. Andrea Acoluthus, bkz. Latince çeviriler No: 14.
79. Anonim, Konya'da istinsah edilen ve şu anda Ahmet Çokiç Kütüphanesi'nde (Belgrat) bulunan bir elyazması eser 5 asırdan daha eskidir. (Bkz. The Moslem World, XVIII, 1927 "islam in South Eastem Euoropa" s. 354-5. Hatırlatmak için kaydetmek gerekir ki Chauvin'e göre (Bibliographie, X, 105) Türkçe Kur'an çevirileri Cezayir, Berlin, Dresden, Leiden, Münih, Vatikan ve Viyana'da bulunmaktadır. Ayrıca bkz. Flügel, Catalo-gue de Destrange-Woepke. Bunlann tanıtılması gerekir. [161]

III) Latin Harfleriyle Yapılmış Türkçe Kur'an Çevrileri

Bu listenin büyük bir kısmı, Ankara'dan Mehmet Şevket Eygi Bey'in lütufkar yardımlarıyla meydana gelmiştir:
1. Mehmet Şakir, İlaveli Şurutussalat ve çevirili Namaz Sûreleri
(Günlük namazlarda okunan sûrelerin çevirileridir) 1931. Türkçe Bibliyografyamda belirtilmektedir.

2. Aynı yazar, çevirili Namaz Sûreleri, 1932 (seçmeler). Bir önceki maddede geçen aynı resmî bibliyografyadan anılmaktadır.
3. Çantay Hasan Basri, (1897-1964) çeviriîi Yasin-i Şerif, (Sadece 36. Sûre) İstanbul, 1932. Aynı kaynak.
3a. Aynı yazar, Kur'an-ı Hakim ve Meâl-İ Kerim, metin, çeviri ve notlar 3 Cilt, 1256 sayfa, İstanbul, 1953, 1957-58, 1959, 1969, 11. baskı 1980.
4. izmirli, ismail Hakkı (1868-1946), Kur'ân-ı Kerim çevirisi, İstanbul, 1926, 1932. (Türkçe Bibliyografya tarafından anılmıştır, 1977).
5. Muharrem Zeki Korgunal, Türkçe Manzum Kur'an Yasin Sûresi, 1932, (Aynı kaynak tarafından anılmıştır).
6. Süleyman Tevfik Zorluoğlu, İlaveli Amme Cüz'ü, 1933 (sadece 78-114. sûreler).
6a Aynı yazar, Kur'an-ı Kerim çevirisi, 1926. (NUC'e göre, bu eser 1925'de basılan ve Arap harfleriyle yazılmış olan ilk baskının Latinize edilmiş şeklidir).
7. Muhammed Ali ve Ömer Rıza Doğrul, Kur'an'dan iktibaslar, 1934 (Sadece seçmeler). Aynı kaynak.
8. Muhammed Hamdi Yazır (Elmalı'lı) (1877-1942), Hak Dini Kur'an Dili, Yeni Mealli Tefsir, Arapça metin, çeviri ve tefsir, 9 cilt, 1935-1939 istanbul, 6442 sayfa+Index, 1960-öz, 1970.
9. Rıza, Dualı ve çevirili Yasin-i Şerif ve Namaz Sûreleri (36. sûre ve günlük îazım olan diğer kısa sûreler), İstanbul, 1937-38 (Türkçe BİbIiografya).
10. Anonim, çeviriîi Amme, 1937 (sadece 78-114. sûreler, bu eser acaba 6 numarada geçenin aynısı mıdır?) Aynı kaynak tarafından anılmıştır.
11. Selami Münir, çevirili Amme, (1937 (78-114. sûreler). Aynı kaynak.
12. Ömer Rıza Doğrul (1893-1952), Kur'an-ı Kerim çeviri ve Tef-sir-i Şerifi, Tanrı Buyruğu, 2 cilt, Arapça metin, çeviri ve dipnotlar, CCVIII+1000 sayfa, İstanbul, 1934, 1947, 3. baskı, (?) 1980.
13. Besim Atalay, Namaz Süreleri'nin Türkçe Tercemeleri (yalnızca 1, 94, 97, 99, 103-114. sûrelerle 2. sûrenin 255. âyeti), İstanbul, 1942.
13a. Aynı yazar, Kur'an (tamamı), İstanbul, 1962, lüks baskı.
14. Ahmet Hamdi Akseki, Namaz Süreleri'nin Türkçe Tercemeleri Diyanet işleri, Ankara (seçmeler).
15.Ömer Fevzi Mardin, Kur'an-ı Kerim Mevzulara Göre Tasnifli-Şerhli Türkçe, (Konulara göre yeniden düzenlenmiş) İstanbul, 1950.
16. Hasan Basri, bkz. Çantay; No.3a
17. Hacı Murad, İslâm'm Makaddes Kitabı Kur'an-ı Kerim Türkçe çeviri ve Tefsiri, Arapça metinle beraber, 624 sayfa, İstanbul, 1955
18. Osman Nebioğlu, Türkçe Kur'an-ı Kerim, İstanbul, tarihsiz, 346 sayfa.
18a Aynı yazar, Kur'an Türkçe Âyetler, (104 sayfa), İstanbul, 1946, 1948, (bkz. NUC). Belli ki bu yayın, Kur'an'ın tam metin çevirisinin yayımından öncedir.
19. Ismayıl Hakkı Baitacıoğlu (1886-1978), Kur'an, Ankara, 1957.
20. Abdulbaki Gölpınarh (1900-1982) Kur'an-ı Kerim, 2 cilt, Arapça metinle birlikte, İstanbul, 1955, 1968,
21. Mehmet Akif (Ersoy) (1873-1936) yazann değişik eserlerinden seçilmiş ve Ömer Rıza Doğrul taralından bastırılmış seçmeler, İstanbul, 1944 (Sebilurreşad, Mart 1957, s. 244'e göre aynı bilginin tamamlanmış bir çevirisi de vardır, fakat henüz basilmamıştır).
21a. Aynı yazar. Yaklaşık 40 âyeti içine alan ve Suat Zühtü Özalp tarafından derlenen "Kur'an-ı Kerim'den âyetler meal-tefsir" isimli bir diğer eseri, istanbul.
22. Ayintabi Mehmet Efendi, Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsiri (Bu zatın son eseri olan Tibyan Tefsiri Süleyman Fahir tarafından Latin harflerine çevrilmiş ve dili yenileştirilmiş olarak yeniden basılmıştır). 4 cilt, istanbul, 1956-7, 1980-1.
23. İsmail Ferruh, Kur'an-ı Kerim, 692 sayfa, Arapça metinle birlikte yeni baskı. (Süleyman Fahir tarafından eski Mevakip Tefsiri Latin harflerine çevrilmiş ve dili yenileştirilmiştir.)
24. Murat Sertoğlu, bir istanbul, gazetesinde tefrika olarak yayınlanmıştır.
25. Anonim, Arkm Yayınevi tarfmdan yayımlanmıştır, İstanbul, 1959.
26. Diyanet İşleri, (Directorat des Affaires Religieuses, Ankara) Kur'an-ı Kerim, 3 cilt, Arapça metinle beraber (Meşhur Hafız Osman hattı), Ankara, 1961-1973. (Osman Keskioğîu tarafından kaleme alman girişte belirtildiğine göre, eser bir ilim kurulun çalışmasıdır. Kurulda başlangıçta Şehid Oral, Yusuf Ziya Ersal, Mustafa Runyun, Ali Sami Yücesoy, Asım Güven, M. Asım, Kemal Edip Kürkçüoğlu ve M. Şevki Özmen yer a-hyordu. Daha sonra, kurulda yalnızca Şehit Oral, Yusuf Ziya Ersai, Asım Koksal ve Şevki Özmen kalıp bu zatlar sadece 3. sûrenin sonuna kadar olan kısmı bitirmişler, daha sonra Dr. Hüseyin Atay ve Dr. Yaşar Kutluay eseri sonuna kadar tamamlamışlardır. Daha sonra da Fahir İz

başkanlığındaki Osman Keskioğîu, M.Z.Bilgin ve M. Öğütçü'den oluşan bir başka kurul bütün metni baştan sona yeniden gözden geçirmiştir.)

27. Bediüzzaman Said Nursi, Işararatul-l'caz, Abdulmecid Nur-si'nin katkısıyla. Ankara, 1959.

28. Bir kurui tarafından, Kur'ân-ı Kenm'in Türkçe Anlamı (Meali), istanbul, 1963 (1382), Ramazan ayı münasebetiyle "Milliyet Gazetesi" tarafından özel ilave şeklinde yayımlanmıştır; satır sonlarındaki ayırma çizgileri birleştirilmiş ve daha sonra kitap halinde satışa sunulmuştur. 1962-3, 1980. Yeniden basılmıştır.

29. Anonim, (fakat aslında Sadi Irmak tarafından yapılmıştır), bir önceki çeviri gibi, "Akşam Gazetesinde dizi hâlinde yayımlanmıştır, istanbul, 1962.

30. Ömer Nasuhi Bilmen (1884-1971), (eski Diyanet İşleri Başkanlarından, Ankara) Kur'an-ı Kenm'in Türkçe Meal-i Âlisi ve Tefsiri, 5 cilt, İstanbul, 1962-1964.

31. Fikri Yavuz (İstanbul Müftüsü), Kur'an-ı Kerim ve Meal-i Alisi, İstanbul, 1967, 1970-72-74-76.

32. Seyyid Mahmud (Ebu'z-Zeheb Altın Han Törem adıyla da bilinir.), Pakistan'da iken bir Kur'an çevirisi hazırlamakta olduğu açıklanmıştır. (Bkz. islâm Dergisi, Ankara, c. II, No. 1).

33. Emel Esin Hanımefendi 26 Şubat 1987'deki vefatından önce bir çeviri hazırlığı içinde olduğunu, iütfettiği bir mektubunda belirtmekteydi. (Mektup tarihi Şubat 1966). Eserini tamamlayamadan vefat etmiştir.

34. Muhammed b. Hamza (15. Asır), Kur'an çevirisi, İstanbul, 1976, c. 1, Ahmet Topaloğlu'nun Latin harfleriyle yaptığı edisyon. (2. ciltte yeni Türkçeyle bu eserin bir çevirisi olacak.)

35. Yusuf Ziya Yürükan, Kur'an-ı Kerim'den Âyetler, 46 sayfa, İstanbul, 1933.

36. Ahmet Hayyat, seçmeler, 60 sayfa, İstanbul, 1937.

37. Selahiyeti hâiz bir heyet tarafından, 3. baskı, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1937.

38. Seçilmiş bir heyet tarafından, 2. baskı, İstanbul, 1961, (acaba bu eser bir öncekiyle aynı mıdır?)

(Bu listenin bundan sonraki 39-50 numaraları arasındaki kısmı, 1988'de vefat eden Dr. Macit Yaşaroğlu Bey'in değerli katkılarıyla tesbit edilmiştir. Merhum Yaşaroğlu, bize ayrıca, eski yayınların pek çoğunun yeni baskılarını da haber vermiştir. Allah kendisine rahmet eylesin).

39. Anonim, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, Haber Gazetesi Yayını, İstanbul, 1965.

40. Anonim, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, Yeni İstanbul, Gazetesi Yayınları, istanbul, 1969.

41. Atıf Tüzüner, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, istanbul, 1970, 1973.

42. Süleyman Ateş, Kur'an-ı Kerim Meali, Yüksel Matbaası, 1974, 1975, Ankara, 1980.

42a. Aynı yazar, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali, Ankara 1980.

43. Ziya Kazıcı, Necip Taylan, Kur'an-ı Kerim Meali, Çığır Yayınevi, İstanbul, 1977.

43a. Aynı yazarlar, Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe Anlamı), Çığır Yayınevi, İstanbul, 1982.

44. Abdullah Aydın, Aydm Yayınevi, İstanbul, 1979.

45. Hakkı Şengüler, Emin Saraç, Bekir Karlığa, Fi Zılali'l-Kur'an (Kur'an'ın Gölgesinde) Seyyid Kutub'un eserinin Türkçe'ye Çevirisi, 16 cilt, Hikmet Yayınları, 1979.

46. Süleyman Fahir, Tibyan Tefsiri çevirisinin dilinin yenilenmesi. Yeni baskısı Ahmed Davudoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir. 3 cilt, Sağlam Kitabevi, istanbul, 1980.

47. Ali Rıza Sağman, Lajzen ve Mealen Kur'an-ı Kerim'İn çevirisi, Üçdal Neşriyat, 1980.

48. Anonim, Kur'an-ı Kerim'İn Türkçe Anlamı, Meali, Milliyet Gazetesi Neşriyatı, 1980.

49. Kadir Kabakçı, Hasan Karakaya, Mehmet Süslü, Kenan Se-yithanoğlu, Kerim Aytekİn, Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali, Çağ Yayınevi, 1981.

50. Anonim (bir kurul tarafından), Kur'an-ı Kerim, Arapçası, Türkçe Okunuşu ve Anlamı, Milliyet Gazetesi neşriyatı, 1982.

51. Çelik, Hadimli Mehmed Vehbi, Hulasatu'l-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'an, 16 cilt, 4. baskı, 6909 sayfa, İstanbul, 1966-71. (WB, 1619-20, 1730-3).

52. Ahmet, Okutan Kur'an-ı Kerim'İn Konularına Göre Ayrılmış Türkçe Anlamı, 729 sayfa, istanbul, 1967, (WB, 1663).

53. Öztürk, M. Kazım,

a) Kur'an'ın 20. Asra Göre Anlamı, 3 cilt, 381+392+220 sayfa, Arapça metin ile birlikte, Ankara, 1974-80.

b) Fatiha ve Amme Cüz'ü, Okunuşu, çevirisi ve Açıklanışı, 381 sayfa, Ankara, Ç>74, (WB, 1664, 1805).

54. Özzorluoğlu, Süleyman Tevfik,

a) Kur'an-ı Kerim, 2. baskı, 719+4 sayfa, istanbul, 1932.

b) ilaveli çevirili Amme, 69 sayfa, İstanbul, 1933.

c) ilaveli Yasin-i Şerij-Amme; Dini islâm ve Şurutu's-Salat, 56 sayfa, İstanbul, 1933, (WB, 1666, 1806-7).

55. Özcan, H. Mustafa, Hamamizade Yasin Tefsiri TercemcsÎ, 82 sayfa, İzmir 1969.

56. Pilavoğlu, M. Kemal,
a) Amme Cüzünün Mânâ ve Tefsiri ve Ondan Alınacak ibretler, 142 sayfa, Ankara, 1969.
b) Cuma Sûresi Mânâsı, Tefsiri ve Hikmeti, 35 sayfa, Ankara, 1975.
c) er-Rahman Sûresinin Mânâsı, Tefsin ve Ondan Alınacak Der-s-i ibretler, 59 sayfa, Ankara, 1976.
d) Fatiha Sûresinin Mânâsı ve Tefsiri ve Ondan Alınacak Dersi İbretler, 32 sayfa, Ankara, 1969.
e) Fetih Sûresi, 69+14 sayfa, Ankara, 1975.
0 Muhammed Sûresinin Tefsiri ve Alacağımız Kıssalar, 53 sayfa, Ankara, 1975.
g) Hucurat Sûresi Mânâsı ve Tefsiri, 71 sayfa, Ankara, 1975. h) lhlas-ı Şerifin Yüce Mânâları, 15+5 sayfa, Ankara, 1975. i) MûzzemmÛ Sûresi, Manâsı, Tefsiri ve Hikmetleri, 70 sayfa, Ankara, 1975.
j) Namazda Okunan Kısa Sûrelerin Mânâ ve Tefsiri, 52 sayfa, Ankara, 1974.
k) Nuh Sûresi, Mânâ ve Tefsiri, 65 sayfa, Ankara, 1975.
l) Tebareke Sûresinin Mânâsı, Tefsiri ve Ondan Alınacak Dırsi İbretle,; 55 sayfa, Ankara, 1972.
m) Yasin-i Şerif çeviri ve Tefsiri, 152 sayfa, Ankara, 1972, İstanbul, 1976, 5. baskı, İstanbul, 1980, (WB 1808-22).
57. Ramazanoğlu, Mahmud Sami,
a) Hz. Yusuf Aleyhisselam (Sure-i Yusuf'un Tefsin), 3. baskı, İstanbul, 1977.
b) Bedir Gazvesi ve Enfâl Sûresi Tefsiri, 217+2 sayfa, İstanbul, 1980, aynı sene içinde iki baskı, (WB 1823-25).
58. Sevilmiş, Mehmed Fevzi,
a) Adiyât Sûre-i Celilesinden Bazı Hakikatler, 32 sayfa, Biga 1959.
b) Asır Sûresinden Bazı Hakikatler, 16 sayfa, İzmir 1955.
c) Kevser Sûresinden Bazı Hakikatler, 28 sayfa, Bandırma 1956.
d) Nasr Sûresinden Bazı Hakikatler, 20 sayfa, İzmir 1956, (WB 1826-9).
59. Sümbülûk, Esat Sezai,
a) Saltanat-ı Muhammediyenin Kuruluşu; Muhammed Sûresi Türkçesi, 18 sayfa, İstanbul, 1950, 1958.
b) Şairler Sûresi Türkçesi, 47 sayfa, İstanbul, 1943, (WB, 1833-5).
60. Tavaslı Yusuf, Yasin-i Şerif, Arapça metinle birlikte, 63 sayfa, İstanbul, 1976, (WB, 1836).
61. Togay, M. Zeki, Türkçe Manzum Kur'an Yasin çevirisi, 15 sayfa, İstanbul, 1932 (WB, 1837).
62. Tuncalp, Enver, Kur'an-ı Kerim'den Ayetler, 80 sayfa, İstanbul, 1960 (manzum), (WB, 1838).
63. Yeşil, Şemseddin,
a) Fuyüzat-i İlLhi Hakayıkı Bildiren Kur'ân-ı Mübin Tefsin, 3. kısmın tefsiri, 2. baskı, İstanbul, 1954.
b) Sûre-i Feth'in Tefsiri, 56 sayfa, İstanbul, 1950.
c) Sûre-i Mülk-Tebareke, 16 sayfa, İstanbul, 1954.
d) Sûre-i Necm'in Tefsiri, 56 sayfa, İstanbul, 1950.
e) Kur'an'ın Kalbi: Sûre-i Yasin'in Tefsiri, 48 sayfa, îstanbu!, 1940, 6. baskı, 1950.
Namaz Sûreleri'nİn ve Faüha-i Şerijenin Mânâsı: Esrar-ı Salat ve Esrar-ı Hilkat, 51 sayfa, İstanbul, 1944.
g) Sûre-i tnsan'ın Tefsiri, 36+44 sayfa, istanbul, 1950, (WB,1842-9).
64. Akınoglu, Mehmet Nazif,
a) Kur'an-ı Kerim'in 30. Cüzünün şiir ile yorumu, 295 sayfa, Ankara, 1977.
b) Müsbet îlim Metoduyla Kur'an'ın Açıklanması, 239 sayfa, Ankara, 1965, (WB, 1704-5).
65. Gürdil, Yaşar, Yasin Süresi ve Türkçe Ardamı, 16 sayfa, İstanbul, 1972, (WB, 1755).
66. Hasan Fehmi, Amme Türkçesi, 32 sayfa, İstanbul, 1932, (WB, 1757).
67. Bulaç, Ali, Kur'an-ı Kerim'in Meal Terümesi, istanbul, 1982.
68. Koçyiğit (Talat) ve Cerrahoğlu (İsmail), Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri, I cilt, Ankara, 1984.
69. Celal Yıldırım, ilmin Işığında Kur'an Tefsiri, Anadolu Yayınları, İstanbul, I cilt, 1987 (muhtemelen altı cilt olacaktır).
70. Ebu'1-A'la Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an, Urduca'dan Mehmet Han Kayani ve diğer dört kişi tarafından çevrilmiştir, 1 cilt 1987, İstanbul.
71. Enver Baytan, Kur'an-ı Kerim i Türkçe Meal-i Âlisi, 608 sayfa, istanbul, Baytan Yayınlan, 1987. [162]

Kiril Harfleriyle Yapılmış Türkçe Kurban Çevirileri

1. Hacı Sa'id Ünsizade, Sûre-i Fatiha ile Yasin-i Şerif çevirisi, sadece Fatiha Sûresinin Kiril alfabesiyle (Rus Alafabesi) okunuşu Ali Ekber Topçubaşı tarafından yazılmış ve bu eser Franu-lslam, Paris, No: 30-31, Agustos-Eylül 1969, s. 3'de yayımlanmıştır. [163]

Volapuk Dili (1879'da John Martin Schleyer Tarafından İcat Edilen Evrensel Bir Dildir).

1. Fra Schleyer, j. M., Sets Veütikün a Blefikün Mosteminibiba (Ko-ranbuka) Kur'ân'dan seçilmiş bazı âyetler alınıp çeviri edilerek yüz kadar başlık altında tasnif edilmiştir. 2. baskı Konstanz, 1892, eser şu zatlara ithaf edilmiştir: Jigeilgali, Jiîesone Nazli in Kairo, Güpan, Fikop, 19 sayfa. (Bunu o sırada Malta'da yaşayan Fra Henri Schuetz'in lütfen verdiği fotokopilerden öğrendim).
2. Dr. Arie de Jong (Leyden "Klub Valemik Poliglotik" başkanı), seçilmiş parçalar, 1951 tarihli bir elyazması halindedir.
3. Henri Selahuddin Schuetz, Kur'anm 22/Hac sûresi de dahil birçok sûrenin çevirisidir. 12 Haziran 1980 tarihli bir elyaz-masıdır; yazarı tarafından bana lütfen gönderilmiştir. [164]

Welsh Dili (İngiltere'de Wales Bölgesinin Dilidir.)

1. Anonim, 5 Haziran 1984 tarihli seçilmiş parçalar, Cardiff'den Lorcl Mayor tarafından bize lütfen temin edilmiştir.
2. Belfast Üniversitesi Öğretim kurulunun bir üyesi tarafından ingilizce metin esas alınarak hazırlanmış, seçilmiş parçalar, Î988 tarihli bir elyazması. [165]

Yugoslavca (Bkz. Boşnakça).

Îndex

---

[1] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 9.
[2] Yani, İndiler.
[3] Buharî, Sahîh, Kitab I, Bab I, Hadis 2-3.
[4] Buharî, Sahih, Kitab I, Bâb I, Hadis 2.
[5] Ibn Sa'd, Tabakât, c. I, Kısım I, 131.
[6] Buharî, 8/12, 56/31, 65/4. süre, 18. bab; Tirmizî, 44/4. sûre, Hadis, 18; Nesâî, 25/4.
[7] lbn Hişâm, Sîre, s. 735 (Göttingen baskısı).
[8] Buharı, 66/28, No. 2.
[9] tbn Hişâm, s. 154; Taberî, Tarih, (Leyden baskısı), 1/1152.
[10] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 9-13.
[11] Tirmizî, 39/12 No. 3; Ebu Davud, 24/3; İbn Sa'd, IV/2, s. 8-9; İbn Hanbel, Müsned (2. baskı) No. 6510, 6802, 7018, 7020; Buharı, 3/49 No. 3.
[12] Hatib el-Bagdâdî, Takyîdu'l-llm, s. 95-96; el-Hâkim, Müstedrek, "Enes" maddesi; es-Suyûtî, Tedıibu'r-Ravî, s. 143; er-Râmhurmuzî, d-Muhaddisu'l-Fâsıl (elyazması, Köprülü Kütüphanesi, istanbul), "Kitâb" bölümüne bakınız. Beyrut baskısı, §: 316-325.
[13] Ibn Ebi Zur'a (Îbn Hacer'in, habe, t, 3'te zikrettiğine göre). 16
[14] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 13-17.
[15] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 17.
[16] Konfüçyüs'ûn hukuk kitabı $u-King, aynı zamanda "Kitap" anlamına gelir. Kur'an-ı Kerim'in İslâm'daki bir diğer adı, "Kitap" ya da "Kitabullah"tır. (Ki aynı zamanda hem "Kitap" hem de "Allah'ın yargısı" anlamlarına gelmektedir.)

[17] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 17-22.
[18] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 22-24.
[19] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 24-26.
[20] Kur'an ve Hz. Peygamber'in hadisleri bu konuda susarlar Hz. Peygamber'in uygulaması bu suçu işleyene kırk sopa vurmak şeklindeydi. Sonra Halife Hz- Ömer, bu cezayı seksen sopa vurmaya çıkardı, işte bundan anlıyoruz ki, alkollü içki içenin cezası yetkililerin takdir yetkisine bırakılmıştır.
[21] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 26-32.
[22] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 32-33.
[23] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 33.
[24] Daha geniş ayrıntılar ve açık kaynaklar için bkz. M. Hamidullah, Le Prophete de Ustam, sa vie et son ceuvre, (İslâm Peygamberi) 2 cilt, Paris, 4. baskı; yine lmtiation a Llslam, (İslâm'a Giriş) Paris 1959, vd.
[25] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 33-40.
[26] er-Ravdu'l-unuf, I. 217-218. Gerçekten de (24. kronolojik sırada bulunan) 80. sûre Kur'an'ın yazılı nüshalarından söz ediyor. Kronolojik sırada 7. olan ve bugünkü sıralamada 81. sûrede de aynı kayıtlar mevcuttur.
[27] Buhari, 66/4, hadis no: 2.
[28] Heysemi'nin Mecmau'z-Zevaid isimli eserinin c. 1, s. 152 ve c. VIII, 275'de Taberani'den naklen belirttiğine göre, Zeyd bin Sabit şöyle demiştir: "Resu-luilah bana yazdırıyordu ve ben yazımı bitirdiğimde, yazdığım şeyi benden okumamı istiyordu. 5ayet herhangi bir hata varsa onu düzeltiyordu. Bundan sonra ben de hemen (insanlara bunları tebliğ etmek için) çıkıyordum." îbn Ishak, Magazi isimli eserinde (Bkz. Rabat baskısı, 192. paragraf) şunları anlatmaktadır: "Hz. Peygamber vahiy aldığı her defasında, bunu önce sahabilerinden oluşan bir erkekler grubuna okurdu. Sonra da bir kez daha olmak üzere hanım sahabilerinden oluşan bir cemaate okurdu."
[29] Buhari, 1/1/5, 61/23/13, 67/7/1-2; İbn Kesir, Zeylu't-Tefsir, s. 26-27.
[30] İbn Kesir, adı geçen eser, s. 14.
[31] Aynı eser, s. 14, satır, 12.
[32] İbn Kesir, adı geçen eser, s, 28.
[33] İbn Hanbel, Müsned (1. baskı) VI, 405; Ebu Davud, Sünen, 2/162; İbn Abdilberr, hü'ab, Kitab Küne'in-Nisa, no: 107. Bu sahabi hanımın isminin Ümmü Varaka olduğu anlaşılıyor,
[34] İbn Kesir, adı geçen eser, s. 8-9.
[35] Menazir Ahmed Gilânî, bu durumu şöyle değerlendirmektedir: Hz. Peygamber 9. sûrenin sonunu oluşturan bu iki âyeti, cinlere karşı meşru bir korunma vasıtası olarak kullanması sebebiyle bu iki âyete fazla önem atfedil-memişti. (Daha fazla bilgi için, bu iki ayetin Ibn Kesir ve diğer müfessirler-ce yapılmış tefsirlerine bakınız). Yine aynı gerekçeden dolayı, 113 ve 114. sûreler de bazı sahabilerin özel nüshalarında yer almıyordu.
[36] Ibn Kesir, a.g.e., s. 10.
[37] Ibn Sa'd, I1I/1, s. 212; es-Suyuti eMtfem, s. 430; Ibn Ebi Davud, Kitabu'l-Mesahif, s. 10.
[38] es-Suyuti el-ltkan. I, 74 (Ibn Vehb'in Muvatta'mı kaynak vererek-)
[39] Adı geçen eser, I, 73.
[40] Adı geçen eser, I, 73.
[41] Meşhur bir rivayete göre, Hz. Ömer halifeliği sırasında şöyle demiştir: "Herhangi bir şeyi Kur'an'a katmakla suçlanmaktan çekinmeseydim, zina suçunu işleyenlerin taşlanacağına ilişkin metni âyet olarak Kur'an'a eklerdim." (Buharı, 86/31; Ibn Hişam, s. 1014-1015.)
[42] Ibn Kesir, Zeylu't-Jejsir, 14.
[43] Aynı yer.
[44] Rab'a" kelimesinin sözlük anlamı, kutu ve sandıktır. Özei olarak da, Kur'an metninin içine konulduğu kutu ve mahfaza için kullanılmıştır. (Israilogul-lan'ndaki, Arche d'AUiance deyimi gibi.) Bkz. Ibn Kesir Zcylut-Tcjsir, s. 14.
[45] A.g.e., s. 14.
[46] A.g.e., s. öve 11.
[47] A.g.e.,s. 14.
[48] Endülüs'ün Hz. Osman'ın hilafeti zamanı gibi erken bir dönemde fethedilmiş olduğuna ilişkin bkz. Jaberi, Tarih, I, 2817.
[49] İbn Ebi Davud, Kitabu'i-Mesahij, s. 34.
[50] İbn Kesir, a.g.e., s. 10.
[51] Bu konuda Ebu Şame kesin bir kanaatle şöyle der: "Asıl amaç, ancak Hz. Peygamber'in huzurunda kaleme alınmış ve yazıyla tesbit edilmiş olanların istinsah edilmesiydi; yalnızca bellekteki nakil yetmiyordu." (Bkz. Suyuti, likan, I, 73; tbn Ebi Davud, Kitabu'i-Mesahif, s. 24.)
[52] Es-Suyuti, hkan, I, 73.
[53] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 40-50.
[54] İbn Kesir'in Zeylu't-Tefsir isimli eserinin 12. sayfasının kenarında, Ahmed bin Hanbel, Ebu Davud, tbn Mace, en-Nesai, İbn Hibban ve eİ-Hakim'den nakil oİudugu belirtilmektedir
[55] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 51-52.
[56] Ibn Kesir, Zeylu't-Tefsir, s. 15 (İbnu'l-Kelbi'den nakledilmiştir.); el-Belazuri, Fütuhu'UBûldan, s. 471-472; Ibn Ebi Davud, Kitabu'l'Mesahif, s. 4-5.
[57] G. C. Miles, Early Islamic Inscriptions near Ja'İf İn the Hijaz: Journal of Near Eastern Stiudies, October 1948, s. 240.
[58] Adolf Grohmann, From the World of Arabic Papyri, Kahire, s. 82, 113-114. Papirüs üzerine yazılı bu resmi belgede, hı, zal, ze, şın ve nun harfleri , birbirinden Özel noktalamalar ile ayın edilmiş bulunuyor.
[59] A. Grohmann, "The Problem of Dating Early Qur'ans" Der islam (Berlin, 1958, XXXIII/3, s. 220, Levha: 11; yine bkz. Fikrun waFann, Hambourg, no: 3 (Hz. Peygamber ve Sahabileri zamanındaki yazı sanatı hakkında yazılmış, M. Hamidullah'a ait makale).
[60] El-Hatib el-Bağdadî, el-Cami' li-Ahlaki'r-Ravi (iskenderiye'de bulunan bu elyazması), III Kısım, Babu Takyidi'l-Esma bi'ş-$ekli ve'l-t'cam; Ibn Asakir Tarihu Dimaşk (Şam elyazması) Ubeyd bin Kays el-Gassani maddesi; es-Suyuü, Tedribu'r-Ravi, s. 152.
[61] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 52-54.
[62] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 54-56.
[63] Hatırlatalım ki, Güney Arabistan'ın "müsned" adı verilen yazısında aynı gerçek bulunmaktadır. Buna göre, üç sesli harf olan a, i, u yazıdan kaldırılmıştır. Mârib isimli su bendinin üzerinde yazılı bulunan ünlü Ebre-he Kitabesinde durum bu şekildedir.

Görüldüğü gibi bu kitabede yerine yerine yazılı bulunmaktadır. (Bkz. Cevad AH, Ki-tabetu Ebrehe, Mecelletü Mecma' el-llmî el-lrakî, c. IV, sy. 1, 1956/1375 H, s. 193 ve 196; Gîaser, Zvei İnschriften über den Dambruch von Mârib, MİtteiIungen d. Vorderasiathchen Geseîîchaft, Berlin, 1897, c. VI.)

[64] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 56-82.
[65] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 82-93.
[66] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 93-94.
[67] Buharı, 66/5; tbn Kesîr, Zeyl, s. 19-23. Müfessir İbn Kesîr'in de işaret ettiği ünlü bir anekdot, bu konuda belki bize bir fikir verir: Bir gün, henüz yetişme çağında olan bir bedevi, Hz. Peygamber'in sahabilerinden bir bilginin yanında Kur'an dersi alıyordu. 44. sûrenin 43-44. âyetlerine gelinmişti. Burada mealen: "(Cehennem'de) kaktüs bitkisi günahkârın (esim) yiyeceğidir" deniliyordu. Hocası, hayretle gördü ki, öğrenci "esîm=günah-kâr" kelimesini yetim" olarak telaffuz ediyor. Ona doğrusunu söyletmek için çok çaba göstermesine karşın, hoca bunu söyletebileceğinden umudunu kesince, ona: "Sen bunun yerine "fâcir" diyebilir misin?" diye sordu. Bedevinin bunu doğru söylediğini görünce, hoca: "Sen bu âyette, bu kelimeyi artık "facir" olarak okuyacaksın" dedi.
[68] Taberî, Te/sîr, I, 21-22; Suyûtî, İtkan, I, 75.
[69] İbn Sa'd, VI, 2; el-Hatîb el-Bağdadî, JahyîdûUlm, s. 33-34.
[70] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 94-98.
[71] Buharî, 86/31; ibn Kesîr, Tefsir, III, 261.
[72] Abdulaziz el-Buharî, KeşjuVBrâr Şerhu Usülil-Pezdevt, III, 188.
[73] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 98-100.
[74] el-Buharl, Sahih, 66/30, 97/50, No: 5; İbn Kesîr, Zeyl, s. 47.
[75] İbn Kesîr, Zeyl, s. 35-38.
[76] el-Buharî, Sahih, 66/19; ibn Kesir, Zeyl s. 47.
[77] ibn Kesîr, Tefsir, IV, 434.
[78] İbn Kesîr, Zeyl, s. 35.
[79] A.g.e.,s,35, 48.
[80] A.g.e,s. 36.
[81] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 100-103.
[82] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 103-105.
[83] Abdulhayy el-Leknevî tarafından, Hidaye isimli eserin kenarında gerçek-leştrilen Hindistan baskısı, (Dihli, 1915, s. 86, no: 1). Bkz. Kitabu's-Salah. Ferid Vecdi de, "eî-Edille'î-ümiyye ala Cevazı Tercemeti Maani'l-Kur'an ile'l-Luğâti'l'Ecnebiyye, s. 58'de bu kaynağa dayanmaktadır, ancak, yazarın adını anmamakta ve kitabın adı konusunda öyle bir hata yapmaktadır ki, eserin hangisi olduğunu teşhis etmek imkansız hale gelmektedir.
[84] Guidi, Muhadarâtu Edebiyatı 'i- Coğrajiyye, (Kahire Üniversitesindeki ders notları), s. 66.
[85] el-Beyân ve't-Tebyîn, I, 139.
[86] JRAS, Londra, 1894, s. 417-524.
[87] Storey, Persian Literatüre, I, no: 3.
[88] A.g.e., no: 4.
[89] Bkz. An Anden Syriae Translantİon of the Kuran, Manchester, 1925 (Dionysius Bar Salibi (öl. 1171), Halife Abduİmelik döneminde genel vali olan Haccac zamanında Kur'an'ın Süryanice'ye çevrildiğini kesin bir ifadeyle belirtmektedir.)
[90] Blachere, çevirinin yeni baskısında âyetin sonuna koyduğu soru işaretim kaldırmış. Kendini savunmak için de diğerlerini bir yana bırakarak eski birkaç yazarın görüşlerini eklemiştir. Takdir okuyucunundur.
[91] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 105-110.
[92] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 111.
[93] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 111.
[94] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 112.
[95] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 112-113.
[96] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 113-115.
[97] Etiyopya'da bir eyalet.
[98] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 115-125.
[99] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 125.
[100] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 125.
[101] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000:125.
[102] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 125-127.
[103] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 127.
[104] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 127.
[105] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 127.
[106] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 127-128.
[107] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 128-129.
[108] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 129.
[109] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 129.
[110] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 130.
[111] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 131.
[112] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 132.
[113] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 132.
[114] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 132.
[115] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 132-133.
[116] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 133.
[117] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 133-134.
[118] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 134.
[119] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 134.
[120] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 134.

[121] Fransızca en eski Kur'an çevirisinin, Bonaventura de Sienne'nin sadece 70. Sure olmak üzere XIII. Asırda Toledo'lu Don Abraham tarafından İspanyolca'ya yapılan çeviri esas alınarak yapılan bir'aktarma olduğu sanılmaktadır. (Bkz. Jewisfı Enddopaedia, "Koran" maddesi). Fakat bu bir yanlış anlamadır. Ayrıca bkz: Daha sonra gelecek "İspanyolca" çeviriler bölümünün başında görülen (*) dipnotu.
[122] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 134-145.
[123] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 145.
[124] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 145.
[125] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 145.
[126] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 145-146.
[127] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 146-172.
[128] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 172-173.
[129] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 173.
[130] Jewish Encyclopedia, İspanyolca'da meydana getirilen en eski Kur'an çevirisi olaıak Toledo'lu Don Abraham'm eserini göstermektedir. Kur'an'ın 70. sûresinin bu çevirisi, Le Sage lakabıyla anılan ve İspanya' da 1252-1284 arası hüküm süren Kral X. Alphonse'un emri üzerine yapılmıştır (bk. J. E., "Koran" maddesi). Ancak M. G. Levi della Vida bana yazmış olduğu bir mektubunda, Steinschneider'in bu konuda bir yanılma içinde olduğunu ve Toledo'lu Don Abraham'm asla Kur'an'ın 70. sûresini tercüme etmediğini, onun yaptığı şeyin sadece (Hz. Peygamber'in miracı hakkında) Kitab'ul-Mir'ac adını taşıyan bir eserin tercümesini meydana getirmekten ibaret olduğunu, Bonaventura de Sienne (İtalyanca: "Siena" olup "Seve" ile hiçbir ilişiği yoktur) adında biri tarafından bu son çevirinin Latince ve Fransızca'ya çevrildiğini bildirmiş bulunuyor. (Ayrıca karşılaştırınız: E. Cerulli. fl Libro della seda.)
[131] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 173-176.
[132] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 176-177.
[133] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 177-178.
[134] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 178.
[135] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 178.
[136] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 178.
[137] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 179.
[138] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 179.
[139] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 179-185.
[140] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 185.
[141] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 185-186.
[142] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 186-187.
[143] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 187.
[144] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 187.
[145] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 188.
[146] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 188-189.
[147] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 189.
[148] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 189.
[149] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 189-190.
[150] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 190-191.
[151] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 191.
[152] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 191.
[153] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 191.
[154] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 191-192.
[155] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 191.
[156] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 192-194.
[157] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 194.
[158] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 194.
[159] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 194-195.
[160] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 195.
[161] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 195-205.
[162] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 205-214.
[163] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 214-215.
[164] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 215.
[165] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 215.
[166] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Kur’an-ı Kerim Tarihi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000: 217-224.